

Geweldsmeldingen bij de politie

Overwegingen van burgers om geweldsincidenten te melden

Drs. Marjolein Goderie
Drs. Uschi Janssen
Dr. Katinka Lünemann
Dr. Sima Nieborg

Juni 2003

Inhoud

Inleiding	7
1 De opzet van de studie	9
1.1 Aanleiding	9
1.2 Probleemstelling	11
1.3 Uitwerking van de probleemstelling	12
1.4 De opzet van de studie	14
1.5 Opzet rapportage	16
2 Melding van geweldsmisdrijven; een verkenning	17
2.1 Inleiding	17
2.2 Omvang en aard van geweld	17
2.3 Trechterfunctie van het recht	19
2.4 Geweld als interactie en context van geweld	20
2.5 Overwegingen om seksueel geweld te melden	20
2.6 Tot slot	24
3 Melding bij de politie: geweld in het verkeer	25
3.1 Inleiding	25
3.2 Geweld in het verkeer, aard en incidentie in de literatuur	26
3.3 Rol van culturaliteit, sekse en leeftijdscategorie	30
3.4 Casussen in ons onderzoek	31
3.5 Van gebeurtenis tot eerste contact met de politie	35
3.6 Redenen om geen contact op te nemen met de politie	35
3.7 Redenen om wel contact op te nemen met de politie	36
3.8 Interactie dader-slachtoffer	37

3.9	Invloed van derden op het melden en/of aangifte doen	38
3.10	Redenen om te melden en/of aangifte te doen	39
3.11	Het contact met de politie	40
3.12	Invloed van beleidsopstelling en prioriteiten van de politie	41
3.13	Conclusies	43
4	Melding bij de politie: geweld tegen artsen	47
4.1	Inleiding	47
4.2	Geweld tegen artsen in de literatuur	48
4.3	De problematiek zoals gezien door de geïnterviewde sleutelfiguren	51
4.4	Casussen in ons onderzoek	55
4.5	Het melden van geweld en/of het doen van aangifte	56
4.6	Conclusies betreffende geweld tegenover artsen	61
5	Melding bij de politie: geweld jegens leerkrachten	67
5.1	Inleiding	67
5.2	Korte literatuurbespreking	68
5.3	De problematiek zoals gezien door de geïnterviewde sleutelfiguren	72
5.4	Casussen in ons onderzoek	80
5.5	Het melden van het incident en/of het doen van aangifte	81
5.6	Conclusies	87
6	Melding bij de politie: partnergeweld	91
6.1	Inleiding	91
6.2	Partnergeweld in de literatuur	92
6.3	Onderzoekresultaten	98

7	Conclusies, suggesties voor verbetering van de (politie)praktijk en thema's voor vervolgonderzoek	111
7.1	Inleiding	111
7.2	Items die van invloed zijn op het meldgedrag	113
7.3	Suggesties voor verbetering van de (politie)praktijk	122
7.4	Thema's voor vervolgonderzoek	126
	Literatuur	133

Inleiding

In opdracht van de Commissie Politie en Wetenschap hebben wij een verkennende studie verricht naar kwesties die van belang zijn bij de overwegingen van burgers om geweld te melden bij de politie. Het doel van het onderzoek was te exploreren welke overwegingen burgers (slachtoffers, eventuele andere getuigen, mensen in hun omgeving) hebben om geweldsincidenten al dan niet bij de politie te melden, wat zij van een melding verwachten en welke mogelijke problemen en knelpunten zich daarbij vanuit hun optiek voordoen.

Aanleiding voor de opdracht was dat er relatief weinig bekend is over de weg die slachtoffers van geweld doorlopen voordat zij bij de politie komen om het geweld te melden en de factoren die daarop van invloed zijn.

Voor u ligt de rapportage van deze verkennende studie.

Voor het onderzoek is gebruikgemaakt van de volgende methoden: literatuurstudie, secundaire analyse van eerder gedane interviews en interviews met slachtoffers en sleutelfiguren.

Roshna Mohammed heeft een aantal interviews in het Arabisch gehouden met allochtone vrouwen die slachtoffer waren van partnergeweld.

Het onderzoek is begeleid door een commissie bestaande uit dr. W. Buitelaar, voorzitter van de begeleidingscommissie (tot medio 2001), in die periode directeur van het WODC van het Ministerie van Justitie, dhr. P. Kortekaas, Commissaris van politie regio Amstelland en dhr. C. Loef van het programma Politie en Wetenschap.

1

De opzet van de studie

1.1 Aanleiding

Geweld in de privé-sfeer, op school en op straat staat momenteel sterk in de publieke belangstelling en hoog op de politieke agenda. Voorbeelden zijn onder meer het aannemen van een wet waarin belaging strafbaar gesteld is en de motie van Heemst, waarin de regering is verzocht om de aard en de omvang van huiselijk geweld onder te brengen bij de prioritaire thema's van het Beleidsplan Nederlandse Politie. Dit alles raakt het werk van de politie. De politie wordt als 'frontline-organisatie' vaak als één van de eersten geconfronteerd met dergelijke nieuwe ontwikkelingen in de samenleving.

De politie heeft een centrale informatiepositie als het gaat om de aard en omvang van geweld. De politie ontvangt dagelijks meldingen van verschillende soorten geweld, zoals geweld achter de voordeur, geweld op straat en geweld op school, treedt waar nodig op en registreert.

Van deze geweldsincidenten raakt de politie op meerdere plekken in de politieorganisatie op de hoogte: in de surveillancedienst, bij de balie van het politiebureau, bij de telefooncentrale, bij de wijkagent of via een rechtstreekse melding bij een (gespecialiseerde) politiefunctionaris. Een deel van deze meldingen resulteert in een aangifte.

Lang niet al het werkelijk gepleegde geweld is terug te vinden in de politiestatistieken, er is sprake van een zogeheten dark number. De oorzaken zijn terug te voeren op drie aspecten: aangiften, opsporingsmethoden en registratie. In dit onderzoek gaan we in op de aanloop tot het eerstgenoemde aspect, namelijk het komen tot melding en/of aangifte.

Er zijn twee kwesties die van bijzonder belang lijken als het gaat om de afweging of burgers een geweldszaak zullen melden. Ten eerste het beeld dat burgers hebben van de rol van de politie en ten tweede het beleid dat de politie heeft ten aanzien van het omgaan met meldingen en het opnemen van aangiften.

De verwachtingen van geweldsslachtoffers en mensen uit hun omgeving over het politieoptreden lijken van invloed op het afwegingsproces of men tot melding van het geweld over zal gaan. Uit onderzoek naar de juridische opvang van slachtoffers van seksueel geweld (Goderie e.a., 2000; Goderie e.a., 2002) is af te leiden dat aangiftebereidheid mede afhangt van de bekendheid met en het beeld dat het publiek heeft van de rol van de politie. Voorts is daaruit af te leiden dat slachtoffertevredenheid een relatie heeft met de verwachtingen die melders en aangevers van de politie hebben. Het is dan ook van belang na te gaan welk beeld en welke verwachtingen melders van geweld (slachtoffers, getuigen) van de politie hebben. Zeker in geval van herhaald slachtofferschap lijken de verwachtingen op grond van eerdere ervaringen van groot belang.

De beleidsontwikkelingen die gaande zijn binnen de politie op het gebied van geweldsmeldingen en de accenten die worden gelegd (integraal veiligheidsbeleid, organisatie jeugd- en zedentaak, Veilige School etc.) lijken van invloed op het meldingsgedrag. Het handhavings- en opsporingsbeleid kan zeer gevarieerd zijn: er is een schaal te maken van een pro-actief handhavingsbeleid (bijvoorbeeld veel surveilleren en mensen aanspreken of het ophangen van camera's op het Rotterdamse Stadhuisplein om de veiligheid in het uitgaansgebied te vergroten) tot een volgend opsporingsbeleid (bijvoorbeeld beschikbaar zijn voor een informatiegesprek wanneer zich een slachtoffer van huiselijk geweld op het politiebureau meldt).

Jaarlijks wordt landelijk een aantal beleidsthema's geformuleerd (Beleidsplan Nederlandse Politie) die de verschillende korpsen al dan niet kunnen overnemen als regionale speerpunten van beleid. De politie kan niet alles aanpakken en zal keuzes moeten maken. Ten aanzien van het onderwerp geweld zal ieder korps beleidsmatige keuzes maken aan welk soort geweldszaken prioriteit wordt

gegeven. De beleidskeuze heeft consequenties voor de manier waarop de politie omgaat met melding en aangifte van de verschillende geweldssoorten en dit kan weer van invloed zijn op het meldgedrag van burgers.

In het kader van de Call 2000 (oproep tot het indienen van onderzoeksvoorstellen) voor het programma Politie en Wetenschap heeft de Commissie Politie en Wetenschap het Verwey-Jonker Instituut verzocht zijn onderzoeksvoorstel toe te spitsen op de weg die volwassen slachtoffers en/of andere getuigen kunnen doorlopen als zij worden geconfronteerd met een geweldsincident. Over deze weg en de factoren die van invloed zijn op de beslissing om het geweld te melden bij de politie is relatief weinig bekend.

Daarnaast is een verbreding aangebracht op twee aspecten: naar multiculturele aspecten van melding en aangifte van geweld en naar samenlevingsopbouwaspecten (bijvoorbeeld samenwerking tussen burgers, politie en instellingen en organisaties).

Door de Commissie Politie en Wetenschap zullen de uitkomsten van het onderzoek van het Verwey-Jonker Instituut in samenhang worden gezien met een door anderen te verrichten onderzoek naar de registratie van geweldsmeldingen door de politie en naar de informatiepositie van de politie in dezen.

1.2 Probleemstelling

Het doel van het onderzoek is te exploreren welke overwegingen burgers (slachtoffers, eventuele andere getuigen, mensen in hun omgeving) hebben om geweldsincidenten al dan niet bij de politie te melden, wat zij van een melding verwachten en welke mogelijke problemen en knelpunten zich daarbij in hun optiek voordoen.

Het onderzoek dient inzicht te geven in de volgende vragen:

1. Welke weg doorlopen burgers vanaf de confrontatie met geweld tot en met het melden en/of aangifte doen daarvan bij de politie?
2. Welke verwachtingen leven er bij melders van geweldsincidenten van de rol van de politie? Welke factoren zijn hierop van invloed?

De opdrachtgever heeft de onderzoekers verzocht om in deze studie vooral breed en inventariserend te werk te gaan, in plaats van de diepte in te gaan. Doel van deze studie is niet zozeer om in dit stadium al antwoorden te geven, maar om op het spoor te komen van kwesties die nader onderzoek behoeven.

1.3 Uitwerking van de probleemstelling

Het onderzoek richt zich op meerdere categorieën geweld die variëren op dimensies als bekendheid of onbekendheid van het slachtoffer met de dader en het zich afspelen in de privé-sfeer of in de openbare sfeer. Daarnaast worden specifieke categorieën slachtoffers in het onderzoek betrokken. Er is nauwelijks zicht op bijzondere slachtofferpopulaties, vandaar dat niet alleen zal worden ingegaan op geweld in verschillende sectoren, maar dat er tevens aandacht zal zijn voor multiculturele aspecten van geweld en het al of niet komen tot melding of aangifte. Uit een verkennend onderzoek naar de zorgbehoefte en hulpverlening aan zwarte en migrantenvrouwen met geweldservaringen binnen relaties in Utrecht (Redmond, 1999) wordt aangegeven dat de mogelijkheden om geweld te stoppen voor deze vrouwen beperkt zijn.

In de tweede plaats lijkt het zinvol oog te hebben voor samenlevingsopbouwaspecten. Dit wil zeggen dat wij de rol van burgers, hetzij als getuige, hetzij als slachtoffer, willen belichten in samenhang met de wijze waarop door samenwerking, bijvoorbeeld tussen burgers, politie en andere professionals een klimaat wordt geschapen waar de handelingsmogelijkheden voor het melden van ernstige geweldsincidenten vergroot kunnen worden. Dit lijkt met name van belang te zijn waar het geweld in de (semi-) openbare ruimte betreft.

Geweld kan gemeld worden bij de politie door slachtoffers zelf, door andere getuigen en door professionals (hulpverlener, schoolleiding). De weg die volwassen slachtoffers (kunnen) doorlopen als zij worden geconfronteerd met een geweldsincident, kan grofweg worden onderscheiden in drie fasen:

- Een aanloophase waarin het slachtoffer het gebeurde aankaart bij een voor haar of hem vertrouwd persoon.
- Een actiefase waarin het slachtoffer de zaak aanhangig maakt bij de politie, een meldpunt of een advocaat en/of zich aanmeldt als hulpvrager bij een hulpverlenende instelling. Hierin vindt de eerste opvang plaats.

- Een vervolgfase: de afhandeling van de (aan)melding door de politie, het meldpunt, de advocaat en/of de hulpverlenende instanties.

Bekend is dat er diverse filters werkzaam zijn tussen het plaatsvinden van een geweldsdelict en de aangifte daarvan bij de politie (De Savornin Lohman e.a., 1994).

In samenspraak met de leden van de begeleidingscommissie is gekozen voor de volgende categorieën:

1. Geweld in het verkeer.
2. Geweld tegen artsen.
3. Geweld op school.
4. Huiselijk geweld, in het bijzonder partnergeweld in allochtone kring.

Typend voor *huiselijk geweld* is dat dader en slachtoffer elkaar goed kennen, zelfs emotioneel afhankelijk van elkaar zijn, en dat het geweld in de privé-sfeer plaatsvindt.

Het eerste filter betreft het al dan niet melden bij de politie. Slechts een klein deel van de geweldsmisdrijven waarbij het gaat om een bij het slachtoffer bekende dader wordt gemeld bij de politie. Het slachtoffer kan ook eerst anderen in vertrouwen nemen of professionele hulp zoeken, waarna hetzij zij zelf, hetzij derden het voorval kunnen melden. Met name kwetsbare slachtoffers zijn vaak van derden afhankelijk. Bij de afweging om het misdrijf al of niet bij de politie te melden speelt, naast de bekendheid tussen slachtoffer en dader, tevens een belangrijke rol wat men in zo'n geval van de politie verwacht. Het beeld dat slachtoffers, hulpverleners en de samenleving van het optreden van de politie hebben, is van groot belang.

Een tweede filter betreft het traject van melding tot aangifte. Het kan zijn dat de aangever voor het laten maken van een proces-verbaal terugschrikt of dat de politie het doen van aangifte afraadt. Daarnaast kan het zijn dat de deskundigheid rond specifieke misdrijven als seksueel geweld, en de daarbij vereiste ondersteuning van het slachtoffer om een afweging te maken omtrent het doen van aangifte ontbreekt.

Evenals bij huiselijk geweld gaat het bij *geweld op school* om een bij het slachtoffer bekende dader. Een verschil is dat het geweld niet in de privé-sfeer, maar in de (semi-)openbare ruimte plaatsvindt. Bij geweld op school speelt naast de overwe-

gingen van het slachtoffer ook het (ontbreken van) schoolbeleid op dit gebied een rol. Wanneer de school een veiligheidsbeleid heeft vastgesteld, zijn er gedragscodes, spelregels en/of protocollen (Campagne De Veilige School). Daarin kunnen stappenplannen en procedures zijn vastgelegd ten aanzien van melding van geweldsincidenten bij de politie. Wie meldt er (leerling, ouder, leerkracht, schoolleiding) over welke voorvallen (vernieling, bedreiging, wapenbezit, geweld, seksueel geweld) en welke actie en inzet wordt daarbij van de politie verwacht?

Wat betreft *geweld in het verkeer* gaat het veelal om een voor het slachtoffer onbekende dader. Een ander onderscheidend aspect is dat dit geweld plaatsvindt in de openbare ruimte. Door de aanwezigheid van de politie op straat bestaat de mogelijkheid dat deze vorm van geweldsincidenten door agenten met eigen ogen wordt geconstateerd. Bij geweld in het verkeer wordt vaak in eerste instantie alleen gedacht aan geweldsincidenten tussen automobilisten en dan met name op de snelweg, maar voetgangers, fietsers en bromfietzers zijn ook verkeersdeelnemers die te maken krijgen met geweld. Deze problematiek is nu nog vrij onzichtbaar.

Tot slot besteden we aandacht aan *geweld jegens artsen*. Geweld gepleegd tegen artsen tijdens hun beroepsuitoefening is eveneens een vrij onzichtbare problematiek; er rust een taboe op. Kenmerkend voor dit geweld is dat het bekende daders betreft (althans daders waarvan de identiteit eenvoudig te achterhalen is) en dat het plaatsvindt in een semi-openbare ruimte.

Te constateren is dat er verschillende definities gehanteerd worden van geweld, zowel in onderzoek, als in beleidsstukken, als in het dagelijks spraakgebruik. In overleg met de begeleidingscommissie is vastgesteld dat we in deze studie de volgende omschrijving van geweld hanteren:
Daadwerkelijk gepleegd fysiek, psychisch of verbaal geweld of bedreiging met geweld. Vandalisme (beschadiging van goederen e.d.) valt hier uitdrukkelijk buiten.

1.4 De opzet van de studie

Het onderzoek heeft zich gericht op de vraag welke weg slachtoffers en/of melders van geweld doorlopen voor zij melding of aangifte doen en wat burgers die

geweld melden bij de politie (slachtoffers zelf, andere getuigen en professionals) van de politie verwachten. Zijn er verschillen tussen melders van verschillende soorten van geweld? In hoeverre is het beleid van de politie ten aanzien van een bepaalde vorm van geweld van invloed op het al of niet melding en aangifte doen?

Onderzoeksvragen zijn onder meer:

- Welke afwegingen worden er door slachtoffers en/of getuigen van de vier soorten geweldsincidenten gemaakt om het gebeurde te melden bij de politie? In hoeverre speelt 'culturaliteit' een rol?
- Worden bij die afweging anderen betrokken? Zo ja, bij wie wordt dit aangekaart? In hoeverre speelt 'culturaliteit' een rol?
- Welke factoren spelen mee in de afweging om iets bij de politie aanhangig te maken of bij een andere instantie?
- In hoeverre is het beleid van de politie (pro-actief versus volgend, prioriteitsstelling) op deze afweging van invloed?
- Indien het incident is gemeld bij de politie, wat zijn de verwachtingen van melders van het optreden van de politie?
- Wat is, afhankelijk van het type geweld, het beleid van andere instanties dan van de politie (bijvoorbeeld beroepsorganisaties, scholen) ten aanzien van geweldsmeldingen?
- Vindt er samenwerking plaats tussen politie en andere instanties omtrent preventie en meldingen? Hoe ziet deze eruit?
- Wordt aan melders teruggekoppeld wat er met de melding gebeurt? Op welk moment in het proces en hoe gebeurt dit? Wat is de tevredenheid van melders over (de snelheid van) deze terugkoppeling?

Deze onderzoeksvragen worden beantwoord door:

- Bestudering van protocollen, veiligheidsplannen, beleidsplannen en jaarverslagen van relevante instanties (bijvoorbeeld KNMG, scholen, vrouwenopvang).
- Secundaire analyse interviewmateriaal met slachtoffers en politie uit het onderzoek van het Verwey-Jonker Instituut naar Juridische Opvang Slachtoffers van Seksueel Geweld, Abused children en evaluatie van de zedelijkheidswetgeving.
- Interviews met sleutelfiguren.

- Interviews met slachtoffers en andere (potentiële) melders van meerdere soorten van geweld. Hierbij wordt ook expliciet aandacht besteed aan allochtone slachtoffers.

1.5 Opzet rapportage

In hoofdstuk 2 verkennen we een aantal aspecten van de geweldsproblematiek en van het afwegingsproces van burgers om geweld bij de politie te melden die nadere uitwerking behoeven.

In de daaropvolgende hoofdstukken gaan we achtereenvolgens in op geweld in het verkeer (hoofdstuk 3), geweld tegen artsen (hoofdstuk 4), geweld tegen leerkrachten (hoofdstuk 5) en partnergeweld toegespitst op allochtone vrouwen (hoofdstuk 6). We besluiten de rapportage met een aantal conclusies en kwesties voor nader onderzoek (hoofdstuk 7).

2

Melding van geweldsmisdrijven; een verkenning

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt een aantal aspecten van de geweldsproblematiek aangestipt. Eerst zal worden ingegaan op de aard en omvang van geweld, vervolgens op de trechterfunctie van het strafproces, en tenslotte op beweegredenen van mensen om het geweldsincident bij de politie te melden en/of aangifte te doen.

2.2 Omvang en aard van geweld

Als we afgaan op de media, is in Nederland geweld aan de orde van de dag. Elke dag staan berichten van daadwerkelijke (ernstige) geweldsincidenten in de krant. Dit versterkt gevoelens van onveiligheid. In de jaren negentig is een fel debat gevoerd over de vraag of geweldscriminaliteit nu is toegenomen of niet.

Geweld kent een maatschappelijke definitie die in de slachtofferenquêtes wordt gebruikt en een juridische definitie die in de politiestatistieken wordt gebruikt. De

juridische definitie verwijst naar verschillende geweldsdelicten als mishandeling, misdrijven tegen leven en persoon (bedreiging, doodslag, moord) en seksuele delicten, zoals omschreven in het Wetboek van Strafrecht. In de slachtofferenquêtes wordt meer uitgegaan van de belevingswereld van de ondervraagden door vragen als: bent u wel eens aangevallen of mishandeld door slaan, schoppen etc. (Wittebrood & Junger, 1999, p. 253). Valt een tik uitdelen onder slaan en wordt slaan gedefinieerd als het geweldsdelict mishandelen?¹

De door ons gebruikte definitie leunt sterk aan tegen de juridische definitie: opzettelijk gebruik van geweld tegen de medemens met als gevolg een inbreuk op de lichamelijke integriteit. Het gaat om fysiek geweld, psychisch geweld of bedreiging daarna. Vernieling van goederen valt er niet onder.²

Als het gaat om de omvang van het geweld, moet onderscheid worden gemaakt tussen het geweld dat daadwerkelijk plaatsvindt en de bij de politie geregistreerde geweldsmisdrijven. Lang niet alle geweldsincidenten worden beschouwd als een geweldsmisdrijf en lang niet alle geweldsmisdrijven worden bij de politie gemeld. Er zit tussen de omvang van de geweldscriminaliteit en de geregistreerde criminaliteit dus altijd een gat, ook wel 'dark number' genoemd.

Volgens de politiestatistiek is het aantal geweldsmisdrijven vanaf 1980 sterk toegenomen en deze stijging heeft zich in de jaren negentig voortgezet. De slachtofferenquêtes laten een stijging in de jaren tachtig zien, maar de stijging in de jaren negentig is minder eenduidig.³ Wittebrood en Junger zeggen op grond van de cijfers dat er geen stijging van geweldsincidenten aanwezig is, terwijl in Criminaliteit en rechtshandhaving wel van een stijging van geweldsdelicten wordt uitgegaan (Engelhard e.a., 2001, p. 69). Het probleem is dat alle geweldsmeldingen bij elkaar een ander beeld opleveren dan wanneer geweldscategorieën worden gesplitst. Een splitsing tussen mishandeling en bedreiging laat bijvoorbeeld zien dat het aantal bedreigingen tussen 1997 en 2001 toeneemt, maar het aantal mishandelingen niet (Politiemonitor Bevolking, 2001, p. 41).

¹ Het verschil in definitie maakt het vergelijken van resultaten van onderzoek lastig.

² Deze definitie wordt bijvoorbeeld door het CBS gebruikt en sluit aan bij de definitie gegeven door de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkelingen. RMO, *Verantwoordelijkheid en perspectief. Geweld in relatie tot waarden en normen*, Advies 6, Den Haag, december 1998, p. 10.

³ Het gaat bij slachtofferenquêtes om schattingen op grond van de resultaten en het gaat niet om absolute getallen maar om de richting van een ontwikkeling.

Het verschil in omvang van geweldscriminaliteit tussen de politiestatistiek en slachtofferenquêtes wordt door Wittebrood en Junger verklaard uit een verbeterde registratie van de geweldscriminaliteit en een stijgende bereidheid om van een geweldsincident aangifte te doen bij de politie, waardoor de omvang van de geregistreerde geweldscriminaliteit toeneemt, terwijl in de maatschappelijke werkelijkheid geen toename van geweld is te constateren. Het dark number neemt door de verbeterde registratie af. (Wittebrood & Junger, 1999; Tulder, 2001, p. 241).

Uit voorgaande blijkt hoe moeilijk het is om in algemene termen iets te zeggen over de omvang van geweld. Het is bijvoorbeeld van belang om te differentiëren naar soort geweldscriminaliteit, naar de regio waar geweld plaatsvindt en naar de mate van verstedelijking.

2.3 Trechterfunctie van het recht

Van alle geweldsdelicten wordt slechts een klein deel bij de politie gemeld. Geschat wordt dat het percentage tussen de 15% en de 30% ligt. Vergeleken met het melden van vermogensdelicten en vernielingen, scoort het melden van een geweldsdelict het laagst. Vooral seksuele delicten en bedreiging worden weinig gemeld. Fysiek geweld (mishandeling) wordt nog het meest gemeld; van het aantal mishandelingen wordt ongeveer de helft gemeld (Engelhard e.a., 2001, p. 65-66). Een belangrijk onderscheid voor een juridisch vervolg is of de melding van het incident uitmondt in een aangifte. Uit de slachtofferenquête komt naar voren dat tussen de 75 en 80% van de bij de politie gemelde delicten leidt tot een ondertekend document, zoals een proces-verbaal. In geval van geweld wordt minder vaak tot het ondertekenen van een document overgegaan dan in geval van vermogensdelicten en vernieling (Engelhard e.a., 2001, p. 66-67).

Geweldsmisdrijven kennen een relatief hoog ophelderingspercentage bij de politie doordat er een direct contact tussen slachtoffer en dader is. Daarentegen bestaat er een relatief hoog 'uitvalpercentage' in het traject van vervolging en berechting. Dit betekent dat het vervolgingspercentage relatief laag is en het sepotpercentage relatief hoog (Tulder, 2001). Dit is de zogenaamde trechterfunctie van het recht. Het opsporingsbeleid van de politie en het vervolgingsbeleid van het Openbaar Ministerie zijn van invloed op de registratiebereidheid van de politie en op de meldingsbereidheid van het slachtoffer.

2.4 Geweld als interactie en context van geweld

Geweld is een vorm van interactie. Het is van belang te onderkennen dat de rol van slachtoffer en dader niet eenduidig is, en dat tijdens de interactie de rollen (deels) kunnen omdraaien. Het is de vraag of dit van invloed is op de overwegingen van slachtoffers om geweld te melden bij de politie. Bovendien is het van belang het geweldsincident te plaatsen in de sociale context, dat wil zeggen de omstandigheden die hebben geleid tot het incident. Aan het geweldsincident kan langere tijd een conflict ten grondslag liggen, er kan wel of geen sprake zijn van provocatie etc. (Dümig & van Dijk, 1975).

Uit victimologische studies blijkt dat niet iedereen dezelfde kans loopt slachtoffer te worden van een geweldsdelict. Leeftijd speelt een belangrijke rol; jonge gescheiden mannen hebben de grootste kans om slachtoffer van mishandeling en bedreiging te worden. Voor bedreiging speelt de factor 'grote stad' ook een belangrijke rol (Huys, 2001, p. 183)

Naast de sociale omstandigheden die een rol spelen in het (kunnen) ontstaan van het geweld, kunnen drie 'maatschappelijke' contexten worden onderscheiden (RMO, 1998, p. 27-31):

1. de privé-sfeer;
2. de sfeer van maatschappelijke instituties;
3. de openbare ruimte.

Deze contexten lopen uiteen in de mate van intimiteit: de privé-sfeer kent de grootste mate van intimiteit; er bestaat een grote mate van afhankelijkheid en loyaliteit tussen de betrokkenen. In de openbare ruimte is de anonimiteit het grootst. In dit onderzoek naar geweldsmeldingen is het verschil in context een belangrijk punt van analyse door de keuze van vier verschillende categorieën (geweld in de privé-sfeer, geweld op school, geweld tegen artsen en geweld in het verkeer).

2.5 Overwegingen om seksueel geweld te melden

In twee onderzoeken van het Verwey-Jonker Instituut is aandacht besteed aan overwegingen om seksueel geweld te melden bij de politie, namelijk het onderzoek naar het functioneren van het klachtvereiste in de zedelijkheidswetgeving (De Savornin Lohman e.a., 1998) en het onderzoek naar de juridische opvang van

slachtoffers van seksueel geweld (Goderie e.a., 2001). De voor dit onderhavige onderzoek relevante overwegingen worden hieronder kort uiteengezet.

In het onderzoek naar het klachtvereiste zijn 18 jeugdige slachtoffers, zowel jongens als meisjes, geïnterviewd. Een ruime meerderheid was meermalen seksueel misbruikt en in ruim de helft van de gevallen ging het onder andere om gedwongen geslachtsgemeenschap. De dader was in drie kwart van de gevallen een bekende. Er was geen sprake van een gezagsrelatie tussen dader en slachtoffer. De leeftijd van het slachtoffer ten tijde van het (eerste) misbruik was in driekwart van de gevallen boven de 12 jaar.

Alle 18 jongeren hebben met iemand gesproken over wat hun overkomen was. Zij vertelden het aan een vriend of vriendin (10x), aan hun ouder(s) (6x), aan een medewerker van de instelling waar zij verbleven (4x), aan de voogd (1x), aan een verpleegkundige (1x), aan een vroegere mentor (1x), aan de politie (1x), aan iemand van de kindertelefoon (1x).⁴

In 8 van de 18 gevallen van seksueel geweld is het gebeurde aan de politie gemeld, waarbij er in 4 gevallen officieel aangifte is gedaan en in de andere 4 gevallen niet. Aan de 10 jongeren waarbij het seksueel misbruik niet aan de politie is gemeld, is gevraagd waarom dit niet is gebeurd. Vier van hen vonden het gebeurde niet ernstig genoeg om de politie in te schakelen: "Het was iemand van mijn leeftijd en het was niet erg genoeg." De andere 6 waren bang voor de gevolgen van de melding, om uiteenlopende redenen:

- Eén jongere was bang dat de ouders te weten zouden komen wat er gebeurd was: *"Dan komen mijn ouders er ook achter. Dan gaan ze gelijk vragen waarom ik mee ben gegaan. Het is toch mijn eigen fout."*
- Twee van hen waren bang voor wraakacties van de dader. De dader had hen uitdrukkelijk bedreigd het gebeurde niet aan de politie te melden.
- Drie jongeren waren weggelopen uit een instelling voor jeugdhulpverlening. Dit was bekend bij de politie en zij waren bang dat zij teruggestuurd en voor het weglopen bestraft zouden worden als zij de politie in zouden schakelen.

Van de 8 jongeren die wel melding bij de politie maakten van het gebeurde werden er 7 begeleid bij hun gang naar de politie. Deze begeleiders (meestal de moeder, maar ook de vader, vriend of vriendin) waren meestal ook de initiatiefnemers van

⁴ Sommige kinderen noemden meerdere personen.

de melding. *“Ik wilde zelf niet, maar mijn moeder wel. Dan moest ik er weer over praten en kwam alles weer boven.”*

Zes van de acht jongeren had het moeilijk gevonden om naar de politie te gaan. Schaamte en de behoefte om het gebeurde niet weer op te gaan rakelen speelden hierbij een belangrijke rol.

Bij de slachtoffers die aangifte hebben gedaan overwegen de negatieve ervaringen die zij opdeden bij de politie. Er was nogal wat kritiek op het optreden van de politie. Een paar citaten:

“De politie stelde zich op alsof het elke dag gebeurde. Ik voelde mij niet echt serieus genomen.”

“Ze geloven je nooit gelijk. Ik kan dat wel begrijpen, want er stappen ook mensen naar de politie waarbij het niet waar is.”

“Ik moest het verhaal wel tien keer achter elkaar vertellen. Het was niet eens tegen een vrouw, maar tegen twee mannen. Zij stelden hele verrotte vragen. Ik moest precies vertellen wat er gebeurd was en waar en dergelijke. De politie zei dat zij verder niets konden doen dan alleen praten. Ze konden hem niet oppakken, maar ik weet niet waarom.”

“Mijn moeder heeft om tien uur de politie gebeld. Ze kwamen pas om één uur. Het waren twee mannen, maar met vrouwen praat je makkelijker. De politie had geen materiaal meegenomen om monsters te nemen. Later ben ik nog twee keer naar het bureau geweest. Ik heb alles tot drie keer toe moeten vertellen. Na de tweede keer was ik een beetje overstuur, maar na de derde keer helemaal. De politie vroeg of ik nog maagd was. De eerste en de tweede keer zei ik ‘nee’, maar tijdens het derde gesprek was ik zo overstuur dat ik ‘nee, ja, nee, ja, nee’ zei. Toen zei de politie: ‘Je liegt, dus je kan beter weg gaan.’ Ze waren helemaal niet geïnteresseerd en onverschillig.”

Ruim de helft van de jongeren wenste gerechtelijke bestraffing van de dader, vooral omdat zij vonden dat het normovertredend gedrag van de dader gecorrigeerd moest worden.

Het tweede onderzoek betreft het project in Rotterdam-Rijnmond. (Goderie e.a., 2001) De gehele onderzoeksgroep van slachtoffers (n=59) bestaat uit personen die contact hebben opgenomen met de politie. Meer dan de helft deed dit direct of de volgende dag na het incident van seksueel geweld. Als niet direct na het incident contact werd gezocht, betrof het meestal incestzaken.

De helft van de slachtoffers nam zelf de beslissing om contact op te nemen met de politie. Wel werd vaak eerst overlegd met de partner, familie of vrienden. Bij twee

slachtoffers nam de school de beslissing en het initiatief om het geweld te melden bij de politie.

Om te achterhalen aan wat voor soort reactie van de politie men behoefte had, is gevraagd wat de slachtoffers van het contact opnemen met de politie verwachtten. De aard van de gewenste reactie bepaalt namelijk mede de wijze waarop men zich als slachtoffer wil opstellen in een eventueel strafproces. Het bleek dat er vier soorten verwachtingen van het contact met de politie zijn, waarvan de eerste weer onder te verdelen is in twee subcategorieën. De veruit meest genoemde verwachting was een snelle reactie van de politie c.q. het strafrecht, waarbij de meeste zeiden te hopen dat de politie de verdachte zo snel mogelijk zou oppakken en straffen. Anderen hoopten door middel van hun melding en/of aangifte herhaling te voorkomen. Een andere verwachting wees op een reactie van de politie in de vorm van een soort bemiddeling. Als die bemiddeling slaagt is het niet nodig de weg van het strafrecht op te gaan. Een derde categorie was een nog open houding die inhield dat men aan de hand van het advies van de politie nog een afweging wilde maken. Ook was er een groep slachtoffers die zich tot de politie gewend had omdat zij alleen het hart wilden luchten. Zij verwachten juist geen directe actie van de politie.

Duidelijk werd dat de grootste groep melders naar de politie was gestapt met een verwachting die genuanceerd of bijgesteld moest worden: de politie straft verdachten niet zelf, de bewijslast in zedenzaken is zwaar, de waarheidsvinding is een traag proces, etc. Hierover zal duidelijkheid verschaft moeten worden in het informatiegesprek dat de politie met melders van zedendelicten voert alvorens tot het opnemen van de aangifte over te gaan.⁵ De melders van zedendelicten bleven over het algemeen tevreden over de politie, ook al kwamen hun oorspronkelijke verwachtingen lang niet altijd uit. Dit geeft aan dat de politie erin slaagt de verwachtingen van slachtoffers op een adequate wijze bij te stellen.

⁵ Bij melding en aangifte in zedenzaken geldt voor de politie een aantal aanwijzingen van het College van procureurs-generaal. Er wordt een aantal fasen in onderscheiden: het informatieve gesprek, de aangifte, het opsporingsonderzoek en de toepassing van dwangmiddelen.

2.6 Tot slot

Vanuit een strafrechtelijk perspectief is het doen van aangifte van een geweldsmelding van groot belang. Een proces-verbaal van een ooggetuige is vaak het begin van de opsporing en kan van belang zijn in de afweging om wel of niet tot vervolging over te gaan. Het proces-verbaal van aangifte kan een belangrijk bewijsstuk zijn, zeker als er geen andere ooggetuigen waren en er geen sprake is van een heterdaad situatie. Als sprake is van een klachtdelict, zoals in geval van belaging, dan kan zonder een aangifte met daaraan gekoppeld een wens tot vervolging, niet tot vervolging worden overgegaan. Het belang van de aangifte voor een strafrechtelijke aanpak van geweld kan haaks staan op het belang van het slachtoffer bij het doen van aangifte. Voor het slachtoffer kunnen het doen van aangifte en de strafrechtelijke gevolgen die dit heeft uiteindelijk nadeliger zijn dan het niet doen van een aangifte. Over de situaties waarin dit mogelijk het geval is, is nog niets bekend. Het onderzoek hiernaar is een nog braakliggend terrein. In dit onderzoek gaat het om het exploreren van beweegredenen van slachtoffers om tot melding en/of aangifte van het geweldsincident over te gaan.

3

Melding bij de politie: geweld in het verkeer

3.1 Inleiding

Informatie over geweld in het verkeer is veelal te vinden onder de noemer van geweld op straat. In de kabinetsnota 'Geweld op straat' wordt geconstateerd dat er sprake is van een toename van geweld op straat. De oorzaken van de toename zijn volgens de opstellers van de nota het verval van waarden en normen en de verharding en verruwing van de samenleving. Ook de doorgeschoten individualisering en het verlies van sociale cohesie, de toenemende sociale ongelijkheid in met name de steden en het ontbreken van sociale controle spelen een belangrijke rol.

Naar de relatie tussen geweld en verkeer is in Nederland nog niet zo veel onderzoek verricht. Voorbeelden van onderzoeken naar geweld in het verkeer of van onderzoeken naar geweld, waar geweld in het verkeer deel van uitmaakte zijn de onderzoeken van Van Kan, Versteegh en Meesters (1999), Beke, de Haan en Terlouw (1999), Beke, de Haan en Terlouw (2001) en Bookelman, Loef en Postma (2000).

Ten behoeve van ons onderzoek zijn zes slachtoffers van geweld in het verkeer geïnterviewd, evenals een rijsschoolhouder en een medewerker van het Bureau Verkeershandhaving van het Openbaar Ministerie.

3.2 Geweld in het verkeer, aard en incidentie in de literatuur

Van Kan e.a., concluderen in hun onderzoek naar 'zinloos geweld' in de politieregio Haaglanden, dat verkeersincidenten bovenmatig vaak de aanleiding zijn voor geweld. In een kwart van de gevallen zijn geweldplegingen overdag conflicten naar aanleiding van een voorval in het verkeer. Dan kan het gaan om ruzies over inhalen, parkeren of niet stoppen voor het zebraapad.

Vrijwel altijd, namelijk in 97% van de gevallen, is de geweldpleger een man. De dader rijdt meestal in een auto (71%). Ruim 95% van de daders is ouder dan 18 jaar, met een duidelijke piek in de leeftijdsgroep tussen 25 en 40 jaar.

Een opvallend gegeven is verder dat tweederde (66%) van de daders in dit onderzoek antecedenten heeft bij de politie. Ongeveer de helft van deze groep komt minimaal éénmaal voor vanwege het plegen van een geweldsincident.

Ook Beke, de Haan en Terlouw (1999) omschrijven geweld in het verkeer als een van de gedaanten van zinloos geweld. Zinloos geweld is volgens hen een maatschappelijk probleem dat zich ook in het verkeer openbaart. Niet alleen weggebruikers met een criminele inslag maken zich eraan schuldig, ook eerzame burgers gaan soms 'om niets' met elkaar op de vuist.

Volgens de onderzoekers vallen veel incidenten in het verkeer onder de omschrijving van geweld op straat tussen onbekenden. Zij schatten dat zich in Nederland op jaarbasis zo'n 20 à 25 duizend gevallen van geweld op straat voordoen. Geweld op straat betreft relatief vaak geweld in het verkeer.

Bij (verkeers)geweld op straat zien ze drie dader-slachtoffer combinaties. Gerangschikt naar mate van incidentie zijn dat achtereenvolgens:

1. Eén dader en één slachtoffer (beiden zonder eerdere politiecontacten).
Het betreft vaak een tamelijk lichte, maar veel voorkomende vorm van geweld op straat als gevolg van kleine irritaties en provocaties. Het verkeersgedrag is in de meeste gevallen de aanleiding. De betrokkenen zijn relatief vaak vrouwen (als dader of als slachtoffer) in de leeftijd 30 tot 50 jaar. De bevinding van vrouwen als dader komt niet overeen met het onderzoek van Van Kan. 30% gebruikt licht fysiek geweld, wat droge klappen over en weer. Volgens de onderzoekers is deze combinatie typerend voor verkeersgerelateerd geweld.
2. Meerdere daders tegenover één slachtoffer (de daders zijn al eerder met de politie in aanraking gekomen).

Hiertussen zitten geweldincidenten die ernstiger van aard zijn. Dadergroepen bestaan vaak uit jongeren (tot 24 jaar) en ze bestaan uit meer dan drie personen. Ze misdragen zich in het verkeer, provoceren andere verkeersdeelnemers en lokken zo reacties uit. Over het algemeen blijft het bij lichte incidenten. Wanneer het kleine dadergroepjes betreft in de leeftijd ouder dan 30 jaar dan gaat het om personen die zich ronduit asociaal gedragen in het verkeer, de rijbaan is alleen van hen, incidenten zijn dan ook veelal ernstiger van aard. Sommige slachtoffers gaan willens en wetens de confrontatie aan. Ze ergeren zich aan het verkeersgedrag en dat laten ze merken, vooral extreem asociaal weggedrag lijkt voldoende om andere weggebruikers in grote woede en agressie te doen ontsteken.

3. Eén dader en één slachtoffer (beiden met eerdere politiecontacten).
Hier komt het geweld voort uit een doelbewuste confrontatie en/of het betreft partijen die beide uit principe weinig geneigd zijn om voor anderen uit de weg te gaan, en geen van beide partijen schuwt geweld. Bij het merendeel van deze incidenten is sprake van zwaar fysiek geweld. Dader en slachtoffer vallen in de leeftijdsgroep 30 tot 50 jaar.

In het onderzoek van Beke, de Haan en Terlouw uit 2001 wordt voortgeborduurd op het basismateriaal uit het onderzoek uit 1999 van deze auteurs. Geweld in het verkeer wordt als een van de drie verschijningsvormen van geweld op straat gepresenteerd. De andere twee vormen zijn uitgaansgeweld en geweld in woonwijken. Geweldsincidenten rekent men tot verkeersgericht geweld wanneer de agressie zich in het verkeer op de openbare weg afspeelt. Het kan daarbij gaan om een bewust agressieve actie van een weggebruiker of om een agressieve reactie op een onbedoelde, maar als agressief ervaren actie, bijvoorbeeld een verkeersfout maken zoals het niet verlenen van voorrang en daardoor anderen hinderen of in gevaar brengen. Tijdens de analyse van incidenten in het verkeer bleek dat bij enkele incidenten de oorsprong of aanleiding eigenlijk in een andere context lag. In totaal bevatte het materiaal 16 incidenten waarvan de aanleiding verkeersgerelateerd was. De belangrijkste aanleiding voor verkeersgeweld is asociaal verkeersgedrag (elf incidenten). Niet alleen daders, maar ook slachtoffers staan daarmee vaak aan de basis van een conflict. Onbewuste verkeersovertredingen zijn de tweede aanleiding voor verkeersgeweld. In deze gevallen is er geen sprake van opzet. Tegelijkertijd geven de onderzoekers aan dat wie en vooral wat nu precies de aanleiding is voor verkeersgeweld een kwestie blijkt te zijn van interpretatie.

Bewust of onbewust kiezen dader en slachtoffer ieder hun eigen aanleiding in een keten van acties en reacties.

Bij alle verkeersincidenten bestaat de ontwikkeling van aanleiding tot geweldsincident uit één continu proces. Op de initiële aanleiding volgt een woordenwisseling die vanaf het begin agressief van aard is en in geen enkel geval gericht lijkt op het oplossen van het ontstane geschil. Het incident bereikt in korte tijd een climax. Er vallen enkele klappen en daar blijft het bij. Toch heeft dit in vijf van de 16 beschreven incidenten ernstig letsel tot gevolg. Meestal stopt het geweld omdat de dader de afstraffing wel voldoende acht. In andere gevallen gebeurt dit door tussenkomst van de politie of van bekenden van de betrokkenen. De politie wordt ongeveer even vaak door slachtoffers als door getuigen verwittigd. Bij twee incidenten was de politie (toevallig) ter plekke.

De onderzoekers onderscheiden een aantal varianten in de rol die dader en slachtoffer in de aanloop en escalatie van het verkeersgeweld spelen. De variant die tweezijdig in aanloop is en eenzijdig in escalatie komt het vaakst voor, namelijk in acht van de 14 gevallen. Met name in de aanloop heeft het (latere) slachtoffer een duidelijke inbreng. De variant waarbij sprake is van een dader en een duidelijk slachtoffer komt driemaal voor. De dader heeft hier de hoofdrol in zowel de aanloop als de escalatie. Het slachtoffer doet ook weinig of niets terug als het eenmaal tot een fysieke confrontatie is gekomen. Een variant die viermaal voorkomt betreft diffuus dader-slachtofferschap. Beide betrokkenen geven aanleiding, dragen bij tot escalatie en schrikken er niet voor terug om geweld te gebruiken. De uiteindelijke winnaar van de confrontatie is dader en de verliezer is slachtoffer. De eenzijdig beginnende en tweezijdig eindigende variant komt slechts eenmaal voor.

De onderzoekers zien bij verkeersgeweld een prominente rol weggelegd voor omstanders. Bij praktisch alle incidenten spelen derden een rol van betekenis. In het algemeen mikken omstanders op de-escalatie.

Het onderzoek van Bookelman, Loef en Postma (2000) is uitgevoerd naar aanleiding van de Leefbaarheidsmonitor Amsterdam 1999. Een van de uitkomsten van de monitor was dat circa 40.000 Amsterdammers slachtoffer worden van agressie en geweld in het verkeer.

Op basis van de politieregistratie hebben de onderzoekers uit 28.000 aangiften, dagrapporten, processen-verbaal en meldingen van geweldsincidenten ruim 2000

politiedossiers geselecteerd die mogelijk verkeergeweld betroffen. Na een filtering leverde dat 642 relevante casussen op die geanalyseerd zijn.

De ongeveer 40.000 Amsterdammers die jaarlijks slachtoffer worden van agressie en geweld hebben meestal te maken met confrontaties die niet verder gaan dan scheldpartijen en dreigementen. Maar het dossieronderzoek gaat over incidenten waarbij de politie werd ingeschakeld en betrof situaties waarbij sprake is van schoppen en slaan (43%), vernielingen aan voertuigen (39%) (N.B. deze categorie in pure verschijningsvorm valt buiten de in dit onderzoek gehanteerde definitie), verbaal dreigen (4%), duwen en trekken (3%), schelden (1%), het dreigen met (gelegenheids)wapens zoals hamers, bakstenen, beugelsloten, vuurwapen, mes (7%) of zelfs het gebruik daarvan (3%).

In de meeste gevallen blijkt het te gaan om incidenten tussen automobilisten onderling. Automobilisten zijn in 62% van de onderzochte incidenten dader en in 64% slachtoffer. Verrassend is dat de voetganger en de bromfietser vaker dader zijn dan slachtoffer. Fietsers zijn ruim twee keer vaker slachtoffer dan dader van verkeersgeweld.

	Percentage daders	Percentage slachtoffers
Automobilist	62	64
Voetganger	17	9
Bromfietser/scooter	7	2
Fietsers	7	16
Taxi's	5	5
Motoren	1	0
Overige (tram, skeeler, bus, vrachtauto)	1	5

Eenderde van de daders bij incidenten met fysiek letstel en/of materiële schade werd aangehouden. De daders zijn vrijwel altijd mannen (in 96% van de gevallen), voornamelijk in de leeftijd van 25 tot 39 jaar. In meer dan de helft van de gevallen gaat het om daders van niet-Nederlandse herkomst, onder wie veel Marokkanen.

In het dossieronderzoek is ook gezocht naar de aanleiding voor de confrontaties.

Daarbij komen als drie belangrijke categorieën naar voren:

- Een substantieel deel van de geweldplegers in het verkeer lijkt min of meer bewust uit te zijn geweest op het uitlokken van een incident. Bij bestudering van de politiedossiers rees het sterke vermoeden dat zo'n 40% van de daders min of meer op een conflict uit was. Het gedrag van het (latere) slachtoffer was daarbij nauwelijks van belang.
- Bij een tweede categorie hadden dader noch slachtoffer de intentie met elkaar in conflict te komen. De dader voelt zich hier geprovoceerd door het slachtoffer (vinger opsteken, klap op het autodak), dat reageert op vermeend ongewenst weggedrag. Vervolgens lopen de gemoederen snel op.
- Een laatste belangrijke aanleiding wordt gevormd door uit de hand lopende twisten over voorrangssituaties, aanrijdingen, afsnijden, etc.

Slechts in een zeer gering aantal gevallen (18 van de 640) speelde alcohol of drugsgebruik een rol.

Een interessante invalshoek is dat in dit onderzoek gekeken is naar het tijdstip van de gebeurtenissen. Het geweld komt op alle tijden van de dag voor. 's Nachts en in de ochtendspits minder. Er bestaat volgens de onderzoekers geen relatie tussen drukte en geweld in het verkeer. Wel leggen ze een relatie tussen smalle wegen en geweld. Veel van de geanalyseerde gevallen deden zich voor in de binnenstad. In bijna de helft van alle gevallen loopt het slachtoffer naar aanleiding van het verkeersgeweld fysiek letsel op, waarvan 17 maal ernstig. In 18% van de gevallen is de politie tot aanhouding van de daders overgegaan.

3.3 Rol van culturaliteit, sekse en leeftijdscategorie

Hierover is weinig bekend. Wat wel duidelijk is dat de dader vrijwel altijd een man is in de leeftijdscategorie 25 tot 39 jaar.

Uit het onderzoek van Bookelman, Loef en Postma (2000) blijkt dat een meerderheid van de daders bestaat uit mannen met een niet-Nederlandse achtergrond. De onderzoekers zijn van mening dat de verklaring hiervoor waarschijnlijk ten dele zal moeten worden gezocht in taalverschillen, waardoor bij een explosieve situatie de eerste, verbaal sussende fase noodgedwongen wordt overgeslagen.

3.4 Casussen in ons onderzoek

In ons onderzoek zijn zes personen geïnterviewd met ervaringen met geweld in het verkeer.

Daarnaast hebben we ook een rijsschoolhouder in een grote stad geïnterviewd. Pas tijdens het interview bleek dat de incidenten die hij tijdens zijn werkzaamheden meemaakte niet onder de door ons in dit onderzoek gehanteerde definitie van geweld vallen. De gebeurtenissen waar hij veelvuldig mee te maken krijgt betreffen agressief rijgedrag, zoals snijden, klemrijden, het opsteken van vingers, schreeuwen en schelden. Voor situaties waarin de lesauto's klemgereden worden heeft hij een preventieve maatregel getroffen door alleen auto's met een centrale deurvergrendeling te gebruiken. Dit voorkomt dat een agressieve automobilist het autoportier openrukt.

De casussen betreffen interacties tussen twee automobilisten (eenmaal), twee fietsers (een maal), een fietser en een voetganger (driemaal, de fietser was steeds slachtoffer), een fietser en een bestuurder van een scootmobiel (fietser slachtoffer). Daders en slachtoffers waren in alle zes gevallen geen bekenden van elkaar. In de eerste casus is het slachtoffer een man, de andere zijn vrouwen.

Er is sprake van een diversiteit aan vormen van geweld: bedreiging met een vuurwapen, vuistslag in het gezicht, schoppen, slaan, met fiets en al omduwen, bedreiging met geweld. Een wat bijzondere vorm van inbreuk op de lichamelijke integriteit is een invalide man die zich vastklampt aan het lichaam van een vrouw. Alle gebeurtenissen op één na vonden plaats in een grote stad (Amsterdam en Utrecht).

Bij alle gebeurtenissen was sprake van eenzijdig geweld door de dader, alhoewel in een aantal casussen het gedrag van het slachtoffer waarschijnlijk escalierend heeft gewerkt (vinger opsteken, terugspugen).

We beschrijven de aanleiding en gebeurtenissen volgens de geïnterviewde slachtoffers door middel van een scenarioachtige benadering om zicht te krijgen op het verloop van het proces.

De slachtoffers beschrijven de geweldsgebeurtenissen als volgt:

Respondent 1:

“De bestuurder van een bloedtransfusieauto met een groen kruis erop komt met dik 100 km. per uur aangereden vanaf de afrit van de autosnelweg. Ik kwam de weg juist opgereden vanuit een zijweg. Er was nog zeker voldoende ruimte voor mij om vóór de aankomende auto van rechts de weg op te draaien. De auto zat in mijn staart. Hij had geen zin snelheid te minderen. Hij gaf lichtsignalen om zijn ongenoegen kenbaar te maken, terwijl ik keurig op de maximaal toegestane snelheid van 70 km/uur reed. Ik reageerde eerst niet op hem. Vervolgens ging hij me voorbij met opgestoken middelvinger en ging voor me slompen om me tot stilstand te dwingen. Ik kon niet stilstaan, omdat er achter mij auto's zaten. Op een gegeven moment ging ik hem rustig voorbij. Weer opgestoken middelvinger. Ik reageer nu dito. Hij haalt me weer in en gaat slompen. Dit herhaalde zich nog een keer. Toen ik weer ingehaald was en achter hem reed maakte hij een beweging met zijn hand richting handschoenenkastje. Ik zag dat hij een pistool in zijn hand had. Toen ben ik stil gaan staan: jij bent de winnaar van dit conflict. Er kwam inmiddels weer verkeer achterop. Toen besloot de man door te rijden. Ik bleef nog even staan en toen ben ik ook weer gaan rijden, linea recta naar het politiebureau.”

Respondent 2:

“Op een vrije dag was ik op de fiets op weg naar een vriendin om haar te gaan helpen met een verbouwing in haar huis. Ik had allerlei gereedschap bij me, waaronder een boormachine. Het was heerlijk zonnig weer en in een goede stemming fietste ik in mijn eigen buurt door een straat waar een vbo-school gevestigd is. De straat is in twee smalle rijbanen gescheiden door een verhoogde trambaan. Ik was nergens op bedacht toen ik in de buurt van die school ineens, tegen de richting van het verkeer in, keihard twee jongens van een jaar of zestien naast elkaar op me af zag komen fietsen. Ik had geen uitwijkmogelijkheid. Raketlings passeerden ze me, aan allebei de kanten één. Ik schrok heel erg en fietste met trillende knieën verder. Een paar meter verderop stond een evenoude Marokkaanse jongen bij de trambaan, die toen ik hem passeerde me recht in het gezicht spuilde. Ik werd heel boos, ben afgestapt en naar die jongen toegelopen met mijn fiets in de hand. Ik heb hem zo rustig mogelijk gevraagd: ‘Waar ben jij mee bezig?’ Hij reageerde niet en keek me alleen maar aan. Ik heb hem toen in zijn gezicht teruggespuugd. Meteen daarna sloeg hij me recht met zijn vuist in mijn oog, heel trefzeker en zonder enige aarzeling. Door die klap viel ik op de grond, mijn fiets half over me heen. Toen ik op de grond lag begon hij me overal te schoppen. Op dat moment kwamen de twee jongens die me bijna omver hadden gereden terug en trokken de schoppende jongen achteruit. Ik ben opgestaan, heb mijn fiets gepakt en ben in een waas weer verder gefietst, totaal verbluft.”

Respondent 3:

“Ik reed in de straat naar de school van mijn zoon om hem op te halen. Er hingen drie tassen met sinterklaascadeaus aan het stuur van mijn fiets. Het was koud en glad en ik reed langzaam. Een man in een scootmobiel, die op de fietsstrook aan de rechterkant van de weg reed, remde plotseling. Ik kon niet voorkomen dat ik tegen zijn plastic spatbord botste. Dat brak af. De man begon te schelden en te schreeuwen dat ik dat moest vergoeden. Ik reageerde rustig en fatsoenlijk: ‘Meneer, u stopte plotseling zonder dat aan te geven. Ik kon niet voorkomen dat ik tegen u aanbotste. Ik ben met mijn fiets naast hem gaan staan om met hem te praten.’ Hij begon aan mijn stuur te trekken. Ik vertelde dat hij zelf verantwoordelijk was voor het ongeluk – hij kon niet zomaar stoppen zonder een signaal af te geven. Op dat moment was ik nog bereid om eventueel de verzekering te bellen. Maar hij begon te schelden dat ik een kuthoer was en een slet. Ik zei dat als het op zo’n manier moest hij het wel kon schudden dat ik nog een regeling zou proberen te treffen. Toen kwam de man plotseling uit de scootmobiel. Hij kon niet lopen. Hij had mij nodig om zich aan op te hijsen en hij bleef aan mij hangen. Het was een bizarre situatie. Normaal had ik iemand die zich zo dicht aan mij vastklampte geslagen. Maar dat kon nu niet omdat hij niet zelf kon blijven staan. Toen stonden we tegen elkaar te schreeuwen. Ik riep dat hij me los moest laten. Er stopten twee fietsers aan de overkant van de straat. Ze riepen vanaf de overkant: ‘Laat die mevrouw met rust.’ En ‘Heb je hulp nodig’” Ik riep dat ik geen hulp nodig had, maar dat die meneer me los moest laten. Ik heb me losgewrongen, zodat hij terugviel in zijn scootmobiel. Toen ben ik snel doorgefietst. En daarna gaan staan uithuilen op het schoolplein. Je verwacht zoiets toch helemaal niet.”

Respondent 4:

“Ik fietste met mijn zoon achterop naar school. De man, een lange, slanke Algerijnse of Marokkaanse man zag mij bij het oversteken van de Amsterdamse straatweg. De man was geestelijk in de war, misschien was het een junk. Hij zag mij en had het op mij voorzien. Hij rende 300 meter achter me aan. Ik wekte zijn agressie op. Hij moest me echt hebben. Toen stond hij opeens voor mijn fiets en trok me eraf. Mijn zoontje dat achterop de fiets zat, viel net als ik op de grond. Er ontstond een soort gevecht tussen de man en mij en hij beschuldigde mij ervan dat ik zijn spullen had gepakt. Hij was heel bedreigend, doldriftig en schreeuwde: jullie vuile Hollanders. Ik stond daar helemaal stupefiet. Er was helemaal niemand die bij ons in de buurt kwam, terwijl het een doorgaande route betrof en een druk tijdstip. Ik probeerde hem van me weg te duwen en mijn fiets overeind te zetten. Je zegt ook altijd iets terug: ik heb je spullen niet. Dat duurde wel even. Ik ben naar de andere kant van

de straat gegaan met de fiets en mijn zoontje ook. De man kwam ons achterna en toen begon hij echt te meppen. Ik heb een dreun op mijn wang gehad en dacht dit gaat helemaal mis. Ik ben gaan gillen. Daar schrok hij wel van. Een moeder van een ander kind van school, die mij vaag kende, kwam uit een andere straat en is me te hulp geschoten. Toen droop de man snel af. Het was voldoende dat zij aan kwam lopen."

Respondent 5:

"Ik fietste door een tunneltje. Aan het eind van het tunneltje stond een Surinaams/Antilliaanse man, 25-30 jaar, niet dronken, stoned of gestoord. Het was duidelijk een buurtbewoner, immers, hij was op de fiets, geen tassen bij zich, geen jas aan (het was zomer). Hij stapte op zijn fiets, die daar tegen de muur stond. Zonder uit te kijken wil hij wegfietsen. Ik ga met een boogje om hem heen en ik kijk bij het passeren achterom. Ik zei iets in de zin van: hé, joh kijk uit, want je botst bijna tegen me op. Dat was de aanleiding. Het incident speelde zich daarna ongeveer tien meter verderop af, op de trambaan, schuin tegenover de halte van lijn 3. De man reageerde kwaad. Hij kwam naar me toe en zei iets. Ik stopte en ik zei, ja, wat is er nu? Of zoiets. Er was amper een woordenuisseling. En voordat ik het twist had ik een vuist in mijn gezicht. Hij schampte via mijn wang af op mijn hals. Ik stond voorovergebogen na die slag. De man stond schuin tegenover me, maar net te ver weg om mijn impuls hem in zijn kruis te pakken te kunnen uitvoeren. Ik heb hem alleen nog maar weg zien lopen. Mijn fiets lag op de grond. Het incident duurde maar kort, misschien 1 minuut. Er stonden mensen bij de tramhalte en ik hoorde wel wat reactie: Ah! Ik heb mijn fiets opgepakt met een houding van: ik laat me niet kennen, als slachtoffer."

Respondent 6:

"Ik fietste achter mijn vriend aan door het net op oranje gesprongen stoplicht. Mijn vriend was nog door groen gereden. Naast mij stond op de stoep een man die wilde oversteken. Het was een ongeveer 40-jarige blanke Nederlandse man, netjes gekleed, met stropdas, zwaar gebouwd. Hij stak zo over en duwde mij daarbij van de fiets. Achteraf denk ik dat hij misschien geschrokken was, maar op dat moment dacht ik dat beslist niet. Hij duwde zo hard, dat ik hard op de grond viel, vlak voor een auto die daar net voor het stoplicht ook stopte. De man deed verder helemaal niets. Hij liep verder en ging naar de tramhalte toe. Er waren mensen die het hadden zien gebeuren. Ook een voetganger, die zei dat hij wel getuigen wilde als ik het nodig vond. Hij bleef een tijdje bij me. Ik had mijn heup en elleboog opengehaald. Mijn vriend was inmiddels van de overkant van het kruispunt teruggekomen. Hij was erg boos en ik heb hem weggehouden bij de man. Ik wilde niet dat het geheel escaleerde. Mijn vriend was bereid die man een klap te verkopen, vooral omdat

die man absoluut niet reageerde. Toen ik een beetje bijgekomen was, liep ik naar de tramhalte waar de man op een tram stond te wachten. Daarna heb ik tegen de man staan roepen: dat doe je niet, fatsoensrakker, dat je niet sorry zegt. Hij reageerde er niet op. Ik had het gevoel van laat maar, ik was nog steeds erg geschrokken.”

3.5 Van gebeurtenis tot eerste contact met de politie

Alle geïnterviewden zien het incident als een aantasting c.q. bedreiging van hun lichamelijke integriteit, maar er is wel een verschil te constateren in de mate van ernst zoals zij die ervoeren. De meesten zijn ernstig geschokt, maar er is ook iemand die weliswaar is aangedaan door de gebeurtenissen, maar deze beoordeelt als al bijna gewoon. Ze zegt dergelijke gebeurtenissen te scharen onder de dagelijkse portie geweld in een grote stad. Op deze laatstgenoemde persoon na, hebben allen nog enige weken of maanden na de gebeurtenissen last ondervonden van de gebeurtenissen: lichamelijke klachten, maar ook psychische gevolgen als angst, en dergelijke. De laatstgenoemde gevolgen worden als de meest ernstige ervaren.

In vier gevallen is het geweld gemeld bij de politie en is er ook aangifte gedaan. In twee gevallen is er geen contact opgenomen met de politie.

3.6 Redenen om geen contact op te nemen met de politie

Twee respondenten hebben geen contact opgenomen met de politie. Een van hen heeft daar achteraf spijt van.

Eén van degenen die geen contact hebben opgenomen met de politie, namelijk respondent 3, legt uit dat het niet in haar opgekomen is om het gebeurde te melden bij de politie. Ze beoordeelde het gebeurde als niet ernstig genoeg. Ze was weliswaar ontdaan en moest naderhand huilen, maar zag de gebeurtenis als iets wat je nu eenmaal kan overkomen als fietser in een grote stad. Ook achteraf is haar oordeel hierover niet gewijzigd. Ze ziet het gebeurde als een eenmalige gebeurtenis, die naderhand bijna uitgroeit tot een anekdote.

Bij de andere respondent betreft het een complex aan redenen. De drie belangrijkste waren:

- Ze had het gevoel dat contact opnemen met de politie niet veel zin zou hebben, omdat ze hen te weinig informatie zou kunnen geven (ze had de getuige bijvoorbeeld geen naam en telefoonnummer gevraagd) en ze misschien niet alle vragen zou kunnen beantwoorden.
- Ze wilde de gebeurtenissen het liefst zo snel mogelijk vergeten, ook omdat ze op vakantie zou gaan.
- Ze vroeg zich af of ze het geweld niet had kunnen voorkomen door te stoppen voor het oranje licht.

Zij heeft achteraf wel spijt dat ze geen aangifte heeft gedaan. Ze heeft nog twee weken lichamelijke klachten gehad, maar erger vindt ze dat ze bang geworden is.

3.7 Redenen om wel contact op te nemen met de politie

Slechts één persoon, namelijk de automobilist, wendt zich na de gebeurtenissen direct en zonder tussenkomst van anderen tot de politie.

“Tijdens het incident was ik al stomverbaasd over de wending die de zaken namen: wat zullen we nou krijgen? Een pistool! Meteen daaroverheen werd ik ontiegelijk kwaad. Het was ook zo totaal onverwacht, een auto met een sociale taak, een medewerker van de bloedtransfusiedienst! Ik heb geen concrete reacties van andere weggebruikers gemerkt. Ik denk dat ze het pistool niet gezien hebben. Ik kwam direct op het idee om aangifte te doen.”

De andere drie personen hebben niet uit eigen beweging, maar op aandringen van een getuige of iemand uit hun directe omgeving contact opgenomen met de politie:

“Er kwam een auto achterop, waarvan de bestuurder zijn raampje naar beneden draaide en zei: ‘Zou je dit niet even aanmelden bij de politie. Ik heb precies gezien wat er gebeurd is en ik kan getuigen.’ Ik stapte van mijn fiets en begon vreselijk te trillen. Toen pas begon het een beetje tot me door te dringen. Ik twijfelde en keek om me heen. De jongens waren inmiddels alledrie verdwenen. De automobilist drong aan en zei: Doe het nou maar. Hij pakte zijn mobiele telefoon en belde de politie en het ziekenhuis.” (casus 2)

“Een van de moeders op het schoolplein zei dat ik absoluut aangifte moest doen. Zij heeft mij er echt toe aangezet en ze is ook meegegaan toen ik aangifte ging doen. Ze zei ook dat we het onmiddellijk moesten doen. Ikzelf was overstuur en wilde eigenlijk alleen maar door naar mijn werk.” (casus 3)

“Ik was heel erg van slag. Ik hield me in en dacht ik moet naar iemand toegaan. Ik ben naar een buurvrouw gegaan en daar werd ik opgevangen. Ik kon eerst alleen maar zitten huilen. Bij de buurvrouw heb ik alles verteld. Ik was kwaad. De buurvrouw zei dat ik aangifte moest doen. Dat zei me eigenlijk niets. Ik zou het op dat moment niet toegepast hebben op mezelf. Ik zag het als een soort formaliteit, zo van dat hoort erbij, maar wat het voor- of nadeel ervan was wist ik echt niet. Ik zou niet uit mezelf gegaan zijn. Ik ben eerst naar huis gegaan, want ik wilde die vrijdagavond niet meer gaan. De volgende dag zijn mijn buurvrouw en ik samen naar de politie gegaan.”
(casus 5)

3.8 Interactie dader-slachtoffer

In drie van de casussen geeft het slachtoffer aan (achteraf) vraagtekens te zetten bij het eigen gedrag, dat wil zeggen dat de slachtoffers zich al dan niet terecht afvragen of ze het geweldsincident hadden kunnen voorkomen.

De vrouw die onverhoeds werd aangevallen door een verwarde man vraagt zich af zij misschien op het moment dat zij overstak had moeten zien dat hij gefixeerd was op haar. Maar tegelijkertijd vraagt zij zich af hoe je dit als argeloze fietser kunt weten. De man rende heel hard, had ze nog harder weg moeten fietsen?

Een andere vrouw geeft aan dat ze zowel tijdens het gesprek op straat met de politie als enige dagen na de gebeurtenissen last krijgt van schuldgevoelens (*“Ik had toch teruggespuugd, dat had ik niet moeten doen. Misschien was het dan anders gelopen.”*), ook al heeft de politie haar verteld dat dit niet terecht is. Zowel de agenten op straat als de rechercheur die de aangifte opnam benadrukten dat de vrouw zich niet schuldig hoeft te voelen over het terugspugen. De jongen heeft volgens hen een disproportionele reactie gegeven.

De vrouw die door het oranje licht fietste vraagt zich achteraf af of ze niet beter had kunnen stoppen voor het oranje licht en of de man die haar omvergeduwd heeft misschien zelf ook geschrokken is.

De respondent van het incident met de auto van de bloedtransfusiedienst is achteraf van mening dat zijn eigen gedrag escalerend heeft gewerkt.

“Bij de tweede keer dat hij me klem reed zou ik nu m’n middelvinger niet meer hebben opgestoken. Omdat ik volwassener ben. Bovendien heb ik sinds twee weken een baby. Ik merk nu al dat ik risicomijdend gedrag vertoon. Ik voel me verantwoordelijk voor de situatie van mijn gezin. Toen, dus voor de geboorte van mijn zoon, had ik toch sterk het gevoel dat wanneer iemand zit te klooiën, ik hem duidelijk moest maken dát hij aan het klooiën is.”

Twee respondenten wijten de escalatie van de gebeurtenissen volledig aan het gedrag van de dader. De vrouw die belaagd werd door de man in het invalidenwagentje bijvoorbeeld stelt dat als de man normaal had gepraat, zij de verzekering had gebeld die de zaak dan verder had moeten regelen. Het gedrag van de man smoorde haar goede intenties. Ze heeft niet het idee dat ze beleefder had kunnen zijn. Zij stelde zich zakelijk op. Ze is van mening dat de zaak niet escaleerde vanwege haar gedrag. Het was zijn gedrag dat de situatie deed escaleren.

3.9 Invloed van derden op het melden en/of aangifte doen

We weten ook wat van de overwegingen van de getuige en van één van de personen uit de omgeving om bij het slachtoffer aan te dringen op het doen van aangifte. De vrouw uit de eerste casus heeft naderhand nog contact gehad met de getuige (de automobilist). Deze man vertelde haar toen dat hij al zo vaak in de stad met zinloos geweld geconfronteerd was, dat hij zich voorgenomen had om de eerstvolgende keer ook te handelen. Hij was er dus op gespitst om bij de eerstvolgende confrontatie met zinloos geweld daadwerkelijk een daad te stellen. Ook wijst zij erop dat de houding van de mensen van de eerste hulp eveneens heel belangrijk kan zijn voor slachtoffers van geweld. Daar keek men helemaal niet raar op toen ze vroeg om een verklaring van letsel. De adequate reactie bij de eerste hulp maakte het voor haar ook gemakkelijker om daarna aangifte te gaan doen. De kennis van de vrouw uit de vierde casus wist dat er op die plek al eens eerder een geweldsincident gebeurd was. Er zou op die plaats een pand zijn waarin problematische mensen gehuisvest zijn. De kennis drong er verder op aan om meteen naar de politie te gaan en er niet mee te wachten tot de volgende dag.

De slachtoffers waarbij de getuigen geen rol op zich nemen, zijn daarover verbaasd of teleurgesteld. Zo zegt een van de slachtoffers: “Ik kan me herinneren dat ik vlak nadat ik geslagen was verbaasd was dat de mensen bij de tramhalte niet reageerden. De kerel liep weg en ik pakte mijn fiets op. Niemand die naar me toeliep en

iets vroeg van 'gaat het een beetje?'. Er was maar één persoon die op afstand en in z'n algemeenheid zei: Jezus, je slaat toch geen vrouw. Maar niemand die gericht naar mij toekwam. Dat heeft me hogelijk verbaasd."

Twee respondenten zeggen dat het optreden van de getuigen waarschijnlijk een de-escalerend effect had kunnen hebben. De voorbijgangers hadden zich naar hun mening actiever kunnen opstellen: hun fiets aan de kant kunnen zetten en naar de scène toe kunnen lopen.

3.10 Redenen om te melden en/of aangifte te doen

Degenen die duidelijke redenen hadden om het geweld te melden bij de politie geven twee redenen op. Enerzijds zijn ze geschokt door hetgeen hen overkomen is. Zij vinden dat de politie hiervan op de hoogte moet zijn. Verder noemen zij ook redenen die te kwalificeren zijn als maatschappelijk belang, zoals het willen voorkomen dat anderen ook slachtoffer worden.

De man die bedreigd werd met een pistool:

"Het eerste gevoel was verbazing en boosheid. Op het politiebureau kwamen daar knikkende knieën bij. Ik zou overigens een volgende keer ook aangifte doen uit burgerplicht. Het moet aan zo iemand duidelijk gemaakt worden dat wat hij deed, echt niet kan."

De vrouw die aangevallen werd door de verwarde man heeft aangifte gedaan, omdat ze van mening is dat het niet kan dat iemand 's ochtends op een normale tijd op de openbare weg aangevallen wordt. In eerste instantie deed ze de aangifte dan ook niet voor zichzelf. Ze vond dat die man gepakt moest worden, omdat hij even later iemand anders pakt. Je kunt een totaal verward persoon niet zo laten rondlopen. Ze stelt dat het anders geweest zou zijn als het om één uur 's nachts was geweest. Maar om negen uur 's ochtends moeten mensen veilig hun kinderen naar school kunnen brengen.

Een andere respondent beschrijft dat maatschappelijk belang als volgt:

"Ik had dat riedeltje, meld geweld en overlast al zo vaak gehoord naar aanleiding van allerlei drugsoverlast e.d. in mijn straat. Maar ik hoop dat als iedereen die onrecht wordt aangedaan aangifte doet, dat dan bekend wordt dat een buurt onveilig is. Dat zo'n soort algemene registratie daar dan toe leidt. Dat levert dan geen profijt op voor mij in dit concrete geval. Ik zie het alleen in een groter verband. Dan kunnen we het beleid erop afstemmen. Maar aangifte doen heeft voor mij persoonlijk geen voordeel. Want zo'n kerel verdwijnt in de massa en is niet meer te achterhalen. Zo is de praktijk denk ik."

3.11 Het contact met de politie

Eén respondent is achteraf niet tevreden, omdat de politie te weinig met haar melding gedaan heeft. Zij heeft het geweld dat haar overkomen is gemeld bij de politie. Dit omdat de politie volgens haar burgers met geweldservaringen oproept om dit vooral bij de politie te melden.

“De politie zegt steeds: wat er ook is, meld het geweld. En als de politie dat van de burger vraagt moet die lijn ook doorgetrokken worden. Dan moet er op het bureau compleet tegenaan gegaan worden, inclusief het bekijken van foto’s of daar de foto van de dader bij zit.”

De andere aangevers zijn over het algemeen wel tevreden over de eerste opvang door de politie. Zij hebben geen hooggespannen verwachtingen van de effecten van hun aangifte voor hen persoonlijk, dat wil zeggen ze hebben er begrip voor dat de politie weinig kans heeft om de dader op te pakken en te horen. Zij zien, zoals we hierboven al beschreven, het aangifte doen meer vanuit een algemeen, maatschappelijk belang. Zij hadden het gevoel serieus genomen te worden door de politie.

Toch zijn deze respondenten op één bepaald punt wel teleurgesteld over de reactie van de politie en dat betreft het gebrek aan terugkoppeling.

“Ik wilde dat ze even goed bekeken wat er met die dader aan de hand was – een junk of iemand die in de war is. Zo iemand kun je niet zomaar rond laten lopen. En als ik dan daarna van hen hoor dat ze er niets aan kunnen doen, dat het een maatschappelijk probleem is, dan weet ik dat tenminste.”

Een andere respondent:

“Achteraf had ik het wel prettig gevonden van de betrokken politiefunctionarissen te horen welke actie ze dachten te ondernemen en wat ze werkelijk hebben gedaan. Dat zou voor mij genoegdoening hebben opgeleverd..... Het had voor mij duidelijk gemaakt wat er met mijn melding was gebeurd. Je hebt zelf recht op een nette afsluiting.”

Het blijft op deze manier voor hen zeer onduidelijk wat het doen van aangifte heeft opgeleverd. Ze hopen dat de politie iets met de aangifte zal doen en dat ze terugrapporteren, dat de politie nog even iets laat horen. Ook al is het resultaat niet datgene waarop men gehoopt heeft. Een van de respondenten heeft zelf nog een aantal keren tevergeefs naar het hoofdbureau en naar de wijkagent gebeld.

“Ze hoeven niet altijd alles op te lossen, maar wel terugrapporteren, dan krijg je een band met ze, dan blijven ze niet in de anonimiteit. Het idee wijkagent is niet voor niets ontwikkeld. Dat zou een aanspreekpunt moeten zijn. Maar dat is het dus niet geworden.”

3.12 Invloed van beleidsopstelling en prioriteiten van de politie

Het Bureau Verkeershandhaving van het OM meldt dat agressie in het verkeer momenteel een prioriteit is en een project bij de Verkeerspolitie. Onder agressie in het verkeer wordt vooral het agressie opwekkend gedrag verstaan, zoals bumperklevens, klemrijden, onnodig links rijden en rechts inhalen. Het project van de verkeerspolitie richt zich vooral op automobilisten en rijgedrag op de snelwegen en autowegen, maar ook het rijgedrag van bromfietzers die overal (gevaarlijk) tussendoor rijden krijgt in het project de nodige aandacht.

Op 1 december 2001 heeft het Verkeershandhavingsteam Limburg-Zuid het 'Meldpunt Agressief verkeersgedrag' ingesteld. Men wilde op twee vragen antwoord hebben: Hoe vaak zouden burgers agressief verkeersgedrag aan de politie melden? En als ze dat doen, hoe vaak zou de politie dan meer doen dan alleen de registratie? Meldingen worden opgenomen in het bedrijfsprocessensysteem. Bij ernstige verkeersovertredingen of agressief gedrag in het verkeer worden de betreffende bestuurders ontboden voor nader verhoor. Aan de hand van de beschikbare gegevens wordt ofwel een waarschuwing gegeven, ofwel een goedkeuringsprocedure ex art. 130 WvW (onbekwaam/ongeschikt) opgestart. In alle gevallen vindt documentatie plaats. (APB, juni 2002).

De beeldvorming bij burgers betreft de opstelling van de politie in het algemeen. Uit de gesprekken met slachtoffers blijkt dat de perceptie van burgers over de beleidsopstelling en prioriteiten bij de politie ten aanzien van geweld een rol speelt in het denken over toekomstige meldings- en aangiftebereidheid. Slachtoffers hebben in dit opzicht hoge verwachtingen van de politie.

De politie zou in hun optiek op een actievere manier de veiligheid moeten handhaven. Aangezien slachtoffers het doen van aangifte vooral opvatten als een maatschappelijk in plaats van een persoonlijk belang, willen ze ook dat het maatschappelijk effect van hun aangifte duidelijk wordt.

Een van de respondenten is van mening dat de politie de laatste jaren een deel van haar gezag is kwijtgeraakt door te veel te laten lopen, te veel door de vingers te

zien. De politie zou dat gezag weer terug kunnen winnen door meer zichtbaar te maken wat de algemene effecten zijn van het doen van aangifte van geweld. Een andere respondent zet vraagtekens bij de prioriteiten van de politie. Er is volgens haar meer aandacht voor de minder serieuze en gemakkelijkere taken.

“Ik heb nooit het gevoel gehad dat de politie ons zou beschermen. Er gaat geen bescherming van uit. Het enige wat ik ze zie doen is parkeerbonnen uitschrijven. Ik vraag me achteraf af wat het doel geweest is van aangifte doen. Ik heb er geen spijt van dat ik het heb gedaan, maar wat heeft het opgeleverd?”

Een ander kan zich niets voorstellen bij wat meer blauw op straat op zou moeten leveren of wat veiligheid zou moeten zijn. Zij geeft als voorbeeld van haar teleurstelling in de politie dat ze tijdens het gesprek op het onderwerp kwamen van het tegen het verkeer inrijden van fietsers en hoe gevaarlijk dat kan zijn en dat dergelijk gedrag agressie oproept.

“De agente zei dat de politie binnen het half jaar een campagne daarover zou starten. Maar er gebeurt niets. Het geeft mij geen vertrouwen. Volgens mij moet de politie gedrag aan de basis aanpakken.”

Een van de respondenten is van mening dat er de laatste twee jaar bij de politie een soort besef komt dat het hele tolerante optreden ten aanzien van kleine hinderlijke vergrijpen teruggedraaid moet worden en ook teruggedraaid wordt. Het gaat om de kleine hinderlijke dingen die een gevoel van onplezierigheid leveren. Hij vindt het belangrijk dat de politie enerzijds een bepaalde mate van gezag uitstraalt en anderzijds zich dienstbaar opstelt.

“Het zijn dienders. Ze hebben primair een dienende rol. Ik denk dat ze nu actiever, wat meer zichtbaar de veiligheid handhaven. Maar ze moeten ook weer niet te zichtbaar worden. Er moet een soort gezond evenwicht zijn. En dat begint bij de hele kleine dingen. Bij het serieus nemen van klachten over lawaai, het schijten van honden op verkeerde plekken en dergelijke. Maar daar moet natuurlijk tijd en budget voor zijn. Elke klacht die je niet serieus neemt zie ik als een gemiste kans.”

Dat mensen het gevoel hebben dat ze altijd met hun klachten en dergelijke bij de politie terecht kunnen, is een manier waarop de politie iets van het gezag terug kan winnen.

3.13 Conclusies

Informatie over geweld in het verkeer is veelal te vinden onder de noemer van geweld op straat. In de kabinetsnota 'Geweld op straat' wordt uitgegaan van een toename van geweld op straat. De toename wordt toegeschreven aan maatschappelijke ontwikkelingen als het verval van waarden en normen, verruwing, gebrek aan sociale cohesie en sociale controle.

We hebben vier onderzoeken bekeken naar geweld op straat in het algemeen waar geweld in het verkeer deel van uitmaakt of specifiek naar geweld in het verkeer. In een van de onderzoeken (van Kan, Versteegh en Meesters, 1999) blijkt tweederde van de daders antecedenten te hebben bij de politie. Dit roept de vraag op naar de generaliseerbaarheid van de resultaten van het betreffende onderzoek.

Geweld in het verkeer betreft over het algemeen incidenten tussen onbekenden. Uit het onderzoek van Bookelman, Loef en Postma (2000) blijkt dat de incidentie van geweld in het verkeer in Amsterdam hoog is. Zo'n 40.000 Amsterdammers krijgen er jaarlijks mee te maken. Een analyse van de politieregistratie leert onder meer dat er geen relatie te leggen is tussen drukte en geweld in het verkeer. Wel bestaat er een relatie tussen smalle wegen en geweld. Veel van de geanalyseerde gevallen deden zich voor in de binnenstad. Een opvallend gegeven uit dit onderzoek is dat het in meer dan de helft van de gevallen gaat het om daders van niet-Nederlandse herkomst, onder wie veel Marokkanen. De onderzoekers zoeken een verklaring in communicatieproblemen.

Een belangrijke aanleiding voor verkeersgeweld is asociaal verkeersgedrag. Niet alleen daders, maar ook slachtoffers hebben dan een rol in het ontstaan van een conflict. Wanneer de geweldsincidenten procesmatig beschreven worden, blijkt het volgens Beke een kwestie van interpunctie te zijn wie en vooral wat de aanleiding is voor verkeersgeweld. Bewust of onbewust kiezen dader en slachtoffer ieder hun eigen aanleiding in een keten van acties en reacties.

In dit onderzoek hebben we zes personen geïnterviewd die slachtoffer waren van geweld in het verkeer. Vier van de zes respondenten hebben dit gemeld bij de politie. Van de twee personen die zich niet tot de politie gewend hebben was er één die de gebeurtenis als onvoldoende ernstig beoordeelde. Bij de ander was sprake van een complex aan redenen waarom ze het voorval niet gemeld heeft bij de politie, waaronder twijfel aan het nut er van. Deze vrouw heeft achteraf wel spijt dat ze niet naar de politie is gegaan.

In de beschrijvingen die de respondenten van de gebeurtenissen geven vallen drie zaken op:

- Escalatie door opeenvolgende acties en reacties van de betrokkenen (in vijf van de zes casussen).
- Het stellen van vragen door het slachtoffer bij de eigen rol (in vier van de zes casussen).
- Het belang van (het ontbreken van) steun van getuigen en anderen bij het komen tot het doen van aangifte bij de politie.

De rol van derden in het overwegingsproces om al dan niet het geweld bij de politie te melden blijkt belangrijk te zijn. In drie van de vier gevallen hebben anderen bewerkstelligd dat het slachtoffer zich meldde bij de politie. Het onderzoek van Beke e.a., (2001) toont aan dat omstanders vaak een de-escalerende rol vervullen. In ons onderzoek hebben getuigen zich echter niet bemoeid met het geweldsincident zelf. Sommige omstanders hebben na afloop wel het slachtoffer gesteund en aangeboden tegenover de politie een getuigenis af te willen leggen.

Degenen die duidelijke redenen hadden om het geweld te melden bij de politie geven twee redenen op. Enerzijds zijn ze geschokt door hetgeen hen overkomen is. Zij vinden dat de politie van het geweld dat hen overkomen is op de hoogte moet zijn. Verder noemen zij ook redenen die te kwalificeren zijn als maatschappelijk belang, zoals het willen voorkomen dat anderen ook slachtoffer worden. De in dit onderzoek geïnterviewde slachtoffers vatten het doen van aangifte vooral op als een maatschappelijk in plaats van een persoonlijk belang. Ze willen dan ook graag dat het maatschappelijk effect van hun aangifte duidelijk wordt. Er overheerst bij hen ook een beeld dat het de politie zelf is die ertoe oproept geweld zoveel mogelijk te melden.

Hoewel de respondenten tevreden zijn over de eerste opvang en de bejegening door de politie, zijn zij teleurgesteld over het gebrek aan contact na de aangifte. Zij missen een terugkoppeling door de politie van de acties naar aanleiding van hun aangifte. Ook als het vanwege allerlei redenen niet tot aanhouding van de dader is gekomen kunnen zij hier best begrip voor opbrengen, als zij dit maar van de politie vernemen.

Ze hopen dat de politie iets met de aangifte zal doen en zal terugrapporteren. Ze verwachten dat de politie nog even iets laat horen, maar dat gebeurt niet. Ook al is het resultaat niet datgene waarop men gehoopt heeft: liever slecht bericht dan geen bericht. Het blijft voor hen daarmee zeer onduidelijk wat het doen van aangifte uiteindelijk heeft opgeleverd.

4

Melding bij de politie: geweld tegen artsen

4.1 Inleiding

Uit eind jaren negentig uitgevoerd onderzoek van de European Foundation blijkt dat 12% van de werkenden in lidstaten van de EU in hun werk te maken krijgen met fysiek geweld en/of intimidatie. In Nederland gaat het om ruim 600.000 mensen. Werkenden in dienstverlenende beroepen, waartoe ook artsen kunnen worden gerekend, lopen een relatief groot risico. Zeker wanneer sprake is van een eenzijdige afhankelijkheidsrelatie en gezondheid of geld in het geding is. Dat laatste is het geval wanneer de patiënt door bijvoorbeeld een herkeuring het risico loopt in een uitkering te belanden en dit afreageert op de arts.

De gevolgen van een onveilig klimaat met een grotere kans op geweldsdelicten zijn voor de instelling of de individuele werknemer ernstig: ervaren geweld leidt tot een verminderde prestatie, onzekerheid bij het uitvoeren van de werkzaamheden, toename van het ziekteverzuim en zelfs arbeidsongeschiktheid. Bovenstaande geldt voor alle beroepsbeoefenaren in dienstverlenende beroepen.

De bespreekbaarheid van het geweld op het werk en de mate van openheid van de organisatie naar buiten is echter niet overal hetzelfde. Met name in de artsenwe-

reld rust er een taboe op het bespreekbaar maken van geweld tegenover artsen en is het moeilijk passende maatregelen te nemen. Een confrontatie met agressieve patiënten wordt al snel gezien als een persoonlijk falen.

Het hoofdstuk is als volgt opgebouwd: eerst bespreken we kort de stand van zaken zoals die in de literatuur naar voren komt. Daarbij komen verschillende zaken aan de orde zoals de oorzaken en omvang van het geweld, de aard van het geweld, preventieve maatregelen en tot slot, inschakelen van de politie. Vervolgens komen de ten behoeve van dit onderzoek geïnterviewde sleutelpersonen en slachtoffers aan bod.

4.2 Geweld tegen artsen in de literatuur

4.2.1 Oorzaken van het geweld

Uit een onderzoek, uitgevoerd in opdracht van de ministeries van Binnenlandse Zaken en van Justitie, blijkt dat volgens de Koninklijke Nederlandse Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst (KNMG) ongeveer 54000 artsen in Nederland werkzaam zijn (Middelhoven en Driessen, 2001). Hieronder vallen huisartsen, specialisten, sociaal geneeskundigen, verpleeghuisartsen etc. Uit tot nu toe verricht onderzoek dat in genoemd onderzoek van Middelhoven en Driessen wordt besproken, blijkt dat artsen in de eerstelijns gezondheidszorg, zoals huisartsen en artsen die op de EHBO werken, en psychiaters het grootste risico lopen om te maken te krijgen met geweldsincidenten. Ook vormen bedrijfs- en verzekeringsartsen een aparte categorie met een verhoogd risico omdat hun werk directe financiële gevolgen voor hun cliënten met zich mee kan brengen. De oorzaken van het geweld zijn uiteenlopend. Lange wachttijden, onbekendheid met de praktijkvoering, verkeerde beeldvorming, psychische stoornissen, verslavingsproblemen, 'slecht nieuws' gesprekken en de houding van de arts kunnen tot agressief gedrag leiden.

4.2.2 De aard en omvang van het geweld

Geweld tegen artsen betreft voornamelijk verbaal geweld, zoals schelden en bedreigingen. Naast de artsen zelf worden ook gezinsleden bedreigd. Fysiek geweld, zoals slaan en steken met een mes komt veel minder voor. Andere vormen

van geweld waarmee artsen worden geconfronteerd zijn het vernielen van het interieur (gooien met stoelen en ingooien van ruiten) en overvallen (Scheper-Smit, 1993 in: Middelhoven en Driessen, 2001). De laatstgenoemde incidenten vallen niet onder de door ons gehanteerde definitie van geweld.

Uit een onderzoek van Dierendonck e.a. uitgevoerd in 1992 (In: Middelhoven en Driessen, 2001) bleek dat een kwart van de huisartsen ooit geconfronteerd is met een situatie waarin het gezin bedreigd werd. Vrijwel iedereen die dit ooit meemaakt heeft, heeft dit als sterk belastend ervaren. Ook fysieke bedreiging wordt als erg belastend ervaren. Bijna de helft van de huisartsen heeft het ooit aan den lijve ervaren. In steden komt fysieke bedreiging meer voor dan op het platteland. Uit vervolgonderzoek van Sixma in 1999 (In: Middelhoven en Driessen, 2001) blijkt echter dat de omvang van de dreiging met fysiek geweld tegen huisartsen niet is gestegen sinds het onderzoek van Dierendonck in 1992.

De resultaten van een enquête van het blad LAD (Artsen in Dienstverband) laten daarentegen wel een toename van geweld zien. Als oorzaken van de toename van geweld in de artspraktijk worden beschreven:

- Verruwing van de maatschappij.
- Veeleisendheid en consumentisme van patiënten.
- Te hoog gespannen verwachtingen over de mogelijkheden van de geneeskunde.
- Hoge werkdruk van de artsen.

De bedrijfs- en verzekeringsartsen vertellen daarnaast dat de toename van geweld een gevolg is van de strengere regelgeving in hun branche.

Middelhoven en Driessen hebben zelf in 2001 onderzocht met welke vormen van geweld huisartsen te maken krijgen. In het onderzoek wordt onderscheid gemaakt tussen verbaal geweld, serieuze bedreigingen en fysiek geweld.

Huisartsen worden in vergelijking met andere beroepsgroepen vooral vaak telefonisch bedreigd. Het hebben van telefonisch contact met cliënten en patiënten is namelijk een belangrijk onderdeel van hun werk. Huisartsen worden relatief vaak (ook) thuis lastiggevallen of gepest. Dit is te verklaren vanuit het feit dat zij vaak een praktijk aan huis hebben.

4.2.3 Preventieve maatregelen

In de literatuur wordt erop gewezen dat er weinig aandacht is voor preventieve maatregelen in huisartsenpraktijken en ziekenhuizen in vergelijking met andere

beroepsgroepen. Om geweld tegen te gaan worden in sommige huisartsenpraktijken, ziekenhuizen of gezondheidscentra (bouw)technische of organisatorische maatregelen genomen. Daarnaast worden er trainingen aan artsen gegeven. Voorbeelden van (bouw)technische maatregelen zijn het gebruik van alarminstallaties, een videosysteem, een vluchtdeur of een nooduitgang met een safety-deurkruk, een paniekknop binnen handbereik, een paniekknop tijdens het afleggen van visites en het beveiligen van de omgeving van de praktijk met een hekwerk, detectoren en schriklichten. Voorbeelden van organisatorische maatregelen zijn het in dienst nemen van een portier/bewakingsdienst of bijvoorbeeld het uitdelen van een gele kaart na onaangepast gedrag: de sanctie is het verbreken van de relatie (Scheper-Smits, 1992, Bongers, 1992 in: Middelhoven en Driessen, 2001).

4.2.4 Inschakeling van de politie

In mei 2000 is de tweede druk verschenen van de brochure 'KNMG-consult Arts en politie'. In de brochure wordt onderkend dat een arts in een situatie terecht kan komen dat inschakeling van de politie nodig is om zichzelf, personeelsleden of andere patiënten tegen een gewelddadige patiënt te beschermen. Dergelijke situaties komen voor op de EHBO-afdelingen van ziekenhuizen, op afdelingen voor de psychiatrie, maar ook in de huisartsenpraktijk. Wanneer er sprake is van een geweldsincident waarbij geweld tegenover een arts uitgeoefend wordt kan een arts aangifte doen bij de politie. Daarbij moet aan een aantal voorwaarden voldaan zijn. Deze voorwaarden maken het voor een arts niet altijd gemakkelijk om aangifte te doen.

Ten eerste: een arts heeft een beroepsgeheim. Hoewel het beroepsgeheim van een arts zich niet zover uitstrekt dat patiënten straffeloos een arts of andere hulpverlener zouden mogen beledigen, bedreigen of mishandelen, vormt het een drempel voor een arts om aangifte te doen. De aard, frequentie en de gevolgen van het delict spelen een rol bij de vraag of de bedreiging misschien het gevolg is van de (psychische) ziekte waaraan de patiënt leidt. In dat geval moet aangifte door de arts achterwege worden gelaten. Wat het ook lastig maakt om aangifte te doen is dat de arts de directe aanleiding, die wellicht in het door hem gevoerde gesprek met de patiënt ligt, niet altijd kan vertellen aan de politie. Dat maakt het voor de politie lastiger de gewelddadige patiënt te verhoren. Toch is het in veel gevallen voor de arts wel mogelijk om de gewelddadige patiënt aan te geven. Naam en adres van de dader mogen daarbij worden genoemd.

Aan de andere kant beschikt de politie over een aantal bevoegdheden op grond waarvan bijvoorbeeld patiënten in een ziekenhuis aangehouden kunnen worden. Een opsporingsambtenaar kan ter aanhouding van een verdachte elke plaats betreden, dus ook een patiëntenkamer in een ziekenhuis of de spreekkamer in een huisartsenpraktijk. De politie hoeft geen gehoor te geven aan eventuele bezwaren van een behandelend arts van een instelling wanneer de patiënt in verzekerde bewaring is gesteld of in preventieve hechtenis is genomen. Dit is van belang wanneer er een conflict dreigt te ontstaan tussen de arts die het geweld heeft ondergaan en zijn superieur die de geneeskundige behandeling van de geweldddadige patiënt vooropstelt. Wel verdient het de voorkeur dat over deze situaties afspraken worden gemaakt door de directie van het ziekenhuis en het regionale politiekorps.

4.2.5 Conclusie

De literatuur behandelt de risicogroepen onder artsen en de oorzaken en aard van het geweld. Natuurlijk is ook ingegaan op de verschillende typen geweld. Ook worden de preventieve maatregelen besproken. Opvallend is dat het onderzoek van Driessen erop wijst dat er geen toename van geweld in de loop van de tijd zou zijn, terwijl de enquête onder artsen, uitgevoerd door medewerkers van het tijdschrift LAD, juist wijst op een toename van geweld.

Het lijkt erop dat tot nu toe in de onderzoeksliteratuur weinig aandacht is besteed aan de reserves of overwegingen die artsen kunnen hebben bij het doen van aangifte bij de politie. Wel wordt in een brochure van de KNMG aangegeven welke rechten arts en politie hebben bij het doen van aangifte, respectievelijk het arresteren van een plegger van geweld.

4.3 De problematiek zoals gezien door de geïnterviewde sleutelfiguren

We hebben over het onderwerp geweld tegen artsen met vijf sleutelpersonen gesproken.

Het betreft twee medewerkers van de KNMG, een hoofd bedrijfshulpverlening, een hoofd van de afdeling verloskunde van een ziekenhuis in de Randstad en een huisarts die nauw betrokken is bij het Meldpunt geweld tegen artsen.

Ook zijn twee artsen geïnterviewd over hun ervaringen als slachtoffer van geweld.

4.3.1 De aard en mate van het geweld

Alle sleutelpersonen vertellen dat naar hun mening het geweld tegen artsen toeneemt. Een beleidsmedewerkster gaf aan dat ze in de paar maanden dat de Artseninfolijn van het KNMG bestaat (sinds 1 mei 2001), veel meer telefoontjes krijgt die betrekking hebben op geweld dan voor die tijd (14 telefoontjes in 4,5 maanden vs. 1 telefoontje in de 2 maanden).⁶ Zeker het fysieke geweld neemt de afgelopen jaren volgens haar toe. Ook vertellen alle sleutelpersonen dat artsen te maken krijgen met allerlei vormen van geweld, zoals verbaal geweld, bedreigingen met fysiek geweld, vernielen van het interieur zoals gooien met stoelen en ingooien van ruiten. Het betreft dus zowel psychisch als fysiek geweld. Geweld vindt vaker plaats in sociaal zwakkere buurten, vaker door allochtonen dan door Nederlanders, daarbinnen weer vaker door Marokkanen dan door Turken. Miscommunicatie heeft hier mee te maken. Het geweld vindt ook vaker plaats tegen de assistent dan tegen de arts, en in ziekenhuizen ook vaker tegen medisch-assistenten en EHBO-personeel dan tegen artsen.

4.3.2 Oorzaken van geweld

Als aanleiding voor gewelddadig gedrag worden de lange wachttijden genoemd, maar ook het type patiënten dat bijvoorbeeld op de Eerste Hulp verschijnt: vechtpartijen tussen groepen in de stad gaan ook in het ziekenhuis door. En verder wordt gewezen op de groepen die zich onderscheiden omdat ze zich niet aan de waarden en normen van onze samenleving houden. Ook speelt de maatschappelijke vervlakking een rol: vroeger had een dokter of verpleegkundige veel meer status dan nu. Nu wordt veel meer in discussie getreden met de arts of verpleegkundige wanneer deze niet (lijken te) doen wat men wil.

4.3.3 Preventieve maatregelen

Bij de KNMG is de vraag hoe artsen kunnen omgaan met gewelddadige patiënten een actief beleidsthema. De KNMG wil het omgaan van artsen met agressieve patiënten omschrijven in gedragsregels. Want bestaande preventiemaatregelen zijn vaak niet voldoende. Als er al maatregelen zijn geïntroduceerd dan betreft het een enkele assertiviteitstraining of een training om meer klantgericht te werken of is er

⁶ De tijd zal leren of er daadwerkelijk sprake is van een toename van geweld tegen artsen of dat artsen met de komst van de Artseninfolijn de beschikking hebben gekregen over een duidelijker meldpunt voor geweld jegens hen.

een alarmknop aangebracht op de Eerste Hulp of in de huisartsenpraktijk. Een manco is dat al deze preventiemaatregelen niet op elkaar zijn afgestemd en meestal niet in een protocol zijn ondergebracht. En is er al sprake van een protocol, dan nog is het updaten van een eventueel bestaand protocol nog lang niet in alle ziekenhuizen uitgevoerd. Het beeld dat naar voren komt uit het interview met het afdelingshoofd Verloskunde in een ziekenhuis en de huisarts in Amsterdam is niet rooskleurig. Ad hoc en slechts in geval van een (dreigend) geweldsincident is de politie in het ziekenhuis aanwezig. Het lijkt erop dat er geen structureel contact bestaat in de preventieve sfeer, hoewel er wel afspraken zijn waarbij de politie onmiddellijk ingrijpt bij een incident, zeker wanneer de interne beveiliging het niet alleen afkan.

Een stroomschema van na elkaar te zetten stappen in geval van geweld en een door het hele personeel gedragen veiligheidsplan waarbij technische hulpmiddelen en gedragscodes zijn ontwikkeld komt in een enkel geval voor: een ziekenhuis in Noord Holland heeft een stroomschema ontwikkeld dat samen met een lik-op-stukbeleid het ziekenhuis veiliger maakt. Naar aanleiding van een concreet geweldsincident, heeft het ziekenhuis een veiligheidsbeleid opgezet met actoren van binnen en buiten het ziekenhuis om de veiligheid meer te waarborgen. Dat houdt in dat samen met het personeel gekeken is naar fysieke mogelijkheden wat betreft (inrichting van) het ziekenhuisgebouw zelf en het equiperen van personeel met alarmseinen (en zonodig weerbaarheidstrainingen) om de veiligheid te vergroten. Ook is met het personeel vorm gegeven aan een protocol waarin de verschillende verantwoordelijkheden over het voorkomen en stoppen van geweld vermeld staan. Intern is in het ziekenhuis met en door verschillende partijen gewerkt aan preventie. In verschillende werkgroepen heeft het personeel (soms samen met de politie) het plan 'Veilige zorg' inhoud gegeven. In het interview met het hoofd Bedrijfshulpverlening van dit ziekenhuis bleek dat er een samenwerkingsverband gecreëerd is tussen het Openbaar Ministerie (OM) in Alkmaar, de politie in de regio en de directie van het ziekenhuis om een lik-op-stukbeleid vorm te geven. Daarnaast heeft ieder personeelslid verschillende scholingen en assertiviteitstrainingen ondergaan om zich klantvriendelijk maar ook weerbaar op te stellen. Wat betreft de opvang van het slachtoffer in dit ziekenhuis: men heeft in feite alle mogelijke hulpverlening binnenshuis. Door het protocol is ook direct duidelijk wie (welke afdeling of dienst) waar verantwoorde-

lijk voor is en hoeft het slachtoffer niet zelf te “shoppen” om de adequate hulpverlening te krijgen.

Wat de huisartsen in Amsterdam betreft: deze hebben zelf een ‘Meldpunt geweld’ ingesteld waar huisartsen raad en advies kunnen krijgen over welke acties ze kunnen ondernemen. Het meldpunt adviseert. Het meldpunt heeft over het geweld tegenover huisartsen een workshop in de aanbieding ‘Omgaan met conflicten en agressie in de huisartsenpraktijk’. Tijdens de workshop wordt ingegaan op achtergronden van agressie en geweld, de verschillen in belangen, verwachtingspatroon en rolverdeling tussen arts en patiënt bij conflicten. Ook wordt bekeken hoe regels en afspraken in de praktijk inwerken op het ontstaan van conflicten. Gebleken is dat van deze workshop een preventieve werking uitgaat.

4.3.4 Slachtoffers en plegers van geweld

Het hoofd van de artseninfolijn die door de KNMG is geopend geeft een aantal categorieën artsen aan die in de literatuur nog niet als zodanig genoemd zijn. Naast de al genoemde categorieën zijn het de verpleeghuisartsen en artsen op bijvoorbeeld asielzoekerscentra die een groter risico lopen met geweld geconfronteerd te worden. In de verpleeghuizen zijn het met name de familieleden die zich agressief uiten. In de asielzoekerscentra kan de frustratie over de taalbarrière tot uitdrukking komen in fysiek geweld. Ook hebben artsen uit de Randstad en de grote steden meer te maken met agressieve patiënten. Opgemerkt wordt wel dat degenen die tegenover huisartsen de meeste overlast veroorzaken mensen met een persoonlijkheidsstoornis zijn, of een psychose hebben of een borderlinestoornis. Ook drugs- en alcoholverslaafden zijn vaker gewelddadig. Omgekeerd wijst een andere sleutelinformant erop dat deze groepen ook gediscrimineerd worden. Ze worden vaak als criminelen behandeld. Van de zestig drugsverslaafden in zijn praktijk veroorzaken er slechts twee of drie problemen.

4.3.5 Opvang voor de slachtoffers van geweld

Volgens de sleutelpersoon betrokken bij het Meldpunt geweld tegen artsen, is er nauwelijks opvang voor artsen die met geweld te maken hebben gehad. Geweldsincidenten zouden wel ter sprake gebracht kunnen worden in de huisartsengroepen (hagro) waarin tien huisartsen samenwerken en elkaars diensten waarnemen. In Amsterdam treffen ze elkaar eens per maand. Ook kunnen huisartsen hun verhaal kwijt bij de hagro's. Dit alles gebeurt in de adviesgevende en ondersteu-

nende sfeer, gericht op het slachtoffer. Ook op de sinds kort bestaande huisartsenposten waarbij vier of vijf hagro's betrokken zijn, zou geweld ter sprake kunnen komen. Voor zulke posten wordt een paar keer per jaar een avond georganiseerd waar geweld ter sprake kan komen. Voor de nazorg wordt door het meldpunt verwezen naar het Academisch Medisch Centrum (AMC) in Amsterdam. Er is geen opvang voor artsen geregeld. Wel heeft het meldpunt met een specialist in posttraumatische stressstoornis van het AMC contact gelegd. Via het meldpunt raadt hij artsen die op het randje van overspannenheid balanceren, aan om contact met deze specialist op te nemen.

In het Amsterdamse ziekenhuis is niet duidelijk waar en bij wie het slachtoffer terecht kan. Om een geweldsincident ter sprake te kunnen brengen, zouden er volgens het afdelingshoofd Verloskunde duidelijke richtlijnen moeten bestaan die als handvat voor het slachtoffer kunnen dienen, zodat deze weet waar hij hulp en nazorg voor zichzelf kan krijgen. Deze duidelijke richtlijnen moeten een tegenwicht bieden voor de sfeer van "dienstbaarheid" die zelfs tegenover de gewelddadige patiënt overheerst in de werkcultuur. Volgens het afdelingshoofd Verloskunde zijn de aanwezige richtlijnen inmiddels verouderd en kloppen ook de namen en telefoonnummers van degenen die destijds aangewezen zijn om hun collega te steunen niet meer.

4.4 Casussen in ons onderzoek

We hebben twee artsen als slachtoffer van geweld geïnterviewd. In het ene incident werden een huisarts en zijn vrouw geconfronteerd met gewelddadig gedrag, het andere geweldsincident speelde zich af op de EHBO-afdeling van een ziekenhuis.

Een huisarts vertelt hoe hij en zijn vrouw door een patiënte en haar zoon geslagen werden op straat.

"Mijn vrouw en ik liepen op straat toen we een patiënte in het gezelschap van haar zoon tegenkwamen. Zonder enige aanleiding op dat moment werden zowel mijn vrouw als ik aangevallen en geslagen door de vrouw en haar zoon. De reden die de patiënte voor haar gedrag gaf was dat zij had gedacht dat ik een paar jaar als haar arts een verkeerde diagnose had gesteld. We hebben het dezelfde dag bij de politie aangegeven en de volgende dag werd de patiënte opgepakt. Dat was voor de politie geen probleem, ze was tenslotte bekend bij mij.

Zij en haar zoon zijn allebei door de rechter veroordeeld tot het betalen van een boete van fl. 1000,- plus nog een voorwaardelijke boete van fl.500,- . Dat betekent dat ze alsnog fl. 500,- moeten betalen wanneer ze binnen twee jaar mij nog eens gewelddadig zouden bejegenen. Ik ben tevreden over de afhandeling.”

De tweede casus betreft het gewelddadige gedrag van de partner van een patiënt die behandeld wordt op de eerstehulpafdeling van een ziekenhuis.

Op de EHBO van een ziekenhuis in Noord-Holland werd een man die zijn vriendin naar de eerste hulp vergezelde door de arts verteld dat zijn vriendin een dag in het ziekenhuis moest blijven. “Ik vertrouwde de zaak niet. Toen het meisje naar de röntgen ging, waar ze alleen zat, was ik in de gelegenheid haar te vragen wat er werkelijk was gebeurd. Toen vertelde de vrouw dat ze de hele nacht mishandeld was. En dat ze erg bang voor haar vriend was. Ik vroeg of ze aangifte wilde doen, maar dat durfde ze niet. De achtergebleven man raakte inmiddels zeer geagiteerd en begon in de EHBO-ruimte op de muren te slaan en vertoonde een uitermate bedreigend imponeergedrag. De sfeer was bijzonder onplezierig. Ik vroeg aan een verpleger de man terug naar de wachtruimte te begeleiden. Ik voelde me bedreigd en belemmerd in het uitvoeren van het onderzoek bij de patiënte.” Verbaal zeer agressief kwam de man naar de arts toelopen: ik zal je... Collega's hebben de man teruggezet in de wachtkamer. De arts was erg bang voor hem. Ze hebben de wachtkamer van buiten afgesloten. De man sloeg met zijn blote handen een draadglasruit stuk en begon enorm te bloeden.

4.5 Het melden van geweld en/of het doen van aangifte

In de interviews met de sleutelpersonen van de twee meldpunten (telefonisch meldpunt bij de KNMG en het Meldpunt voor huisartsen) zijn eveneens de overwegingen van slachtoffers om geweld al dan niet te melden ter sprake gekomen. Dat betekent dat we naast de twee interviews met de slachtoffers ook de interviews met de sleutelpersonen erbij kunnen betrekken om iets te kunnen vertellen over de overwegingen en belemmeringen van deze beroepsgroep om geweld aanhangig te maken bij de politie.

4.5.1 Aarzelingen om contact op te nemen met de politie

De slachtoffers melden het incident niet gemakkelijk bij de politie. De artsen aarzelen. Daar zijn verschillende redenen voor:

De arts kent de dader. Dat wil omgekeerd ook zeggen dat de dader zijn slachtoffer kent, als arts die en die van dat ziekenhuis of die artsenpraktijk. Het slachtoffer kan zich in zijn zichtbaarheid en herkenbaarheid als arts onveilig voelen en repercussies vrezen als hij de dader aangeeft. Dit speelt vooral wanneer de dader niet de patiënt is, maar bijvoorbeeld familie van de patiënt.

Wanneer de patiënt de dader is komt een ander probleem naar voren. Voor een arts of verpleegkundige is het moeilijk om de zorgplicht die je voelt voor je patiënten, los te laten en de patiënt als dader in een geweldsincident te definiëren. Tekenend voor de stemming op een afdeling is het volgende: slaag je er bijvoorbeeld als verpleegkundige in na een geweldsincident de patiënt als dader te zien, dan nog kan het zijn dat de afdelingsarts zegt dat de dader zorg nodig heeft. Zeker wanneer het vergrijp niet te ernstig is, is men geneigd het incident te “vergeten”. Het hoort er nu eenmaal bij, en bovendien: had de arts of verpleegkundige de situatie niet net even anders kunnen aanpakken waardoor het misschien niet zo uit de hand was gelopen? Ook bij huisartsen treedt snel het mechanisme in werking van: “Dat had ik zelf moeten zien aankomen, dat was een gek en eigenlijk ben ik zelf ook wel onhandig geweest, dus ik moet het maar incasseren.” Er heerst echter bij huisartsen, net als bij artsen in het ziekenhuis, een soort taboe om incidenten ter sprake te brengen.

Een vierde dilemma dat zich voordoet over het melden of het doen van aangifte bij de politie van een gewelddadige patiënt betreft de privacy van de patiënt en de zwijgplicht van de arts. Zoals ook uit de literatuur al naar voren kwam en ook door de sleutelpersonen werd gemeld stelt de KNMG dat de zwijgplicht van een arts niet geldt bij het plegen van fysiek geweld door een patiënt richting arts. Het advies van de KNMG is dan ook vaak om naam en adres van de gewelddadige patiënt te melden bij de politie. De arts mag echter geen informatie geven over het gesprek dat de patiënt en hij gevoerd hebben. Dat betekent volgens een van de respondenten dat de politie niet veel meer kan doen dan deze persoon, die vaak al bekend is bij de politie, in de gaten te houden.

4.5.2 Redenen om het geweld te melden bij de politie

Wanneer het slachtoffer besluit om wel aangifte te doen speelt een aantal zaken mee:

Het slachtoffer wil “een daad stellen”, zoals de arts op de EHBO vertelt. Ze wilde namelijk, en dat geeft ze als belangrijkste overweging aan, eindelijk eens rustig kunnen werken. Ze moet zich kunnen concentreren op de mensen die bij haar op de EHBO komen en niet van slag geraakt zijn door een geweldsincident. Ze hoopte met deze actie bij de directie van het ziekenhuis zichtbaar te maken wat er gaande is.

Bij “een daad stellen” komen toch een aantal belemmeringen aan het licht: dit slachtoffer vertelt dat het onmogelijk was om anoniem aangifte te doen. Zij voelde zich kwetsbaar omdat het zo voor familie of bekenden van de dader mogelijk zou zijn haar huisadres te achterhalen. Dat heeft gevolgen voor de veiligheid van het slachtoffer en haar gezin. Sinds in dit ziekenhuis een protocol tot stand is gekomen, is het een stuk gemakkelijker geworden aangifte te doen, omdat er in overleg met de politie een oplossing is gevonden. Aangifte van geweld wordt nu op naam en geboortedatum van het slachtoffer gedaan, als woonadres geldt het adres van het ziekenhuis.

Een andere negatieve overweging is dat het doen van aangifte een tijdrovende zaak is. Zo moest de bovengenoemde arts aangifte doen tussen de bedrijven door op de EHBO.

4.5.3 Invloeden van mensen uit de omgeving

De slachtoffers betrekken bij hun overwegingen de mening van hun collega's. De EHBO-arts gaf aan dat, toen ze besloot aangifte te doen, haar collega's haar dit ernstig ontraadden, omdat haar anonimiteit niet gewaarborgd was en zij dus voor de dader erg zichtbaar was. Als ze aangifte zou doen, moest ze er ernstig rekening mee houden dat de dader represailles gericht tegen haar of haar kinderen zou kunnen nemen.

Aansluitend op bovenstaande is de opmerking van een sleutelpersoon, het afdelingshoofd in een ziekenhuis in Amsterdam relevant. Hij wijst op het normstellende dat uit zou moeten gaan van het management van het ziekenhuis zelf. Normen over geweld worden niet alleen door de politie afgedwongen. Wat ook speelt is de houding van management en personeel over het accepteren van (verbaal) geweld door patiënten. Wanneer er geen consequente lijn getrokken wordt door leidinggevenden over wat wel en niet te tolereren valt ontstaat er een

grijs gebied van normloosheid waarin er geen eenduidige houding kan ontstaan over het doen van aangifte. Het personeel van het ziekenhuis voelt zich dan onzeker over wanneer er aangifte gedaan mag worden.

Verder wordt de mening van de KNMG betrokken bij de afweging om geweld al dan niet te melden. Zoals uit de brochure van de KNMG en uit interviews met de sleutelpersonen van de KNMG blijkt, mag een arts wanneer hij zich dusdanig bedreigd voelt dat hij zijn werk niet meer kan doen, de relatie met de patiënt verbreken. In dit kader is ook de WGBO, de Wet Geneeskundige Behandeloovereenkomst, van belang. Volgens deze wet mag een arts weliswaar de behandeling niet zomaar verbreken, maar wanneer de arts dit van tevoren heeft aangekaart bij de patiënt en hij voor een vervanger heeft gezorgd mag het contact beëindigd worden. Artsen voelen zich gesteund wanneer ze advies vragen in een situatie waarbij de medisch directeur van een ziekenhuis vindt dat een arts moet doorbehandelen, terwijl de arts dat niet meer wil doen omdat hij gewelddadig bejegend is. De KNMG adviseert in zo'n geval het beëindigen van de behandelrelatie omdat het vertrouwen ernstig is geschaad. Aangifte kan volgens de KNMG door artsen gedaan worden wanneer een gewone burger dit ook zou doen, behalve wanneer het geweld een gevolg is van de ziekte waar de patiënt aan lijdt.

4.5.4 Beleid van de politie

Bij de aangiftebereidheid speelt ook de opstelling van de politie zelf en de beeldvorming hierover bij de artsen een rol: een actor die in het verleden, wellicht bij het doen van een aangifte, een bepaalde indruk heeft achtergelaten bij het slachtoffer.

De politie heeft volgens de in dit onderzoek geïnterviewde sleutelpersonen geen positieve invloed op het bevorderen van de aangiftebereidheid van het slachtoffer. De huisarts in Amsterdam geeft vanuit de verhalen die het meldpunt bereiken aan dat de politie afhoudend is bij het opnemen van een aangifte: men beschouwt het als verloren moeite omdat de dader toch al bekend is bij de politie en weliswaar opgepakt kan worden, maar na zijn straf te hebben gekregen, een volgende keer toch weer dezelfde problemen zal veroorzaken. De daders zijn vaak drugs- of alcoholverslaafd of psychisch gestoord (borderline). In een ziekenhuis in Amsterdam kwam naar voren dat onlangs een verpleegkundige is geslagen. Ze heeft geen aangifte gedaan omdat de politie haar ook niet heeft geadviseerd aangifte te doen.

Wanneer dit advies niet duidelijk gegeven wordt, gaan allerlei afwegingen (zoals de in de vorige paragraaf genoemde) meespelen zodat men het er inderdaad maar bij laat zitten.

Wat eveneens meespeelt is de afhankelijkheid van het slachtoffer van hoe een individuele wachtcommandant diens aangifte oppakt. De ervaring van het Meldpunt geweld (opgezet door de Amsterdamse Huisartsenvereniging (AHV) is enkele malen geweest dat de dienstdoende wachtcommandant afraadde aangifte te doen omdat deze de betreffende dader kende en niet meer met hem geconfronteerd wilden worden. Bovendien zou de persoon wel eens wraak kunnen nemen. Een oplossing zou kunnen zijn een civiele procedure te starten wanneer iemand vervolgd moet worden wegens schade aan het meubilair of de inrichting van de praktijk.

In het interview met de KNMG kwam naar voren dat de politie soms vragen stelt waar artsen geen antwoord op kunnen geven aangezien de patiënt recht heeft op privacy. Dit botst natuurlijk met het door de politie trachten boven tafel te krijgen van wat er is gebeurd.

Een heel ander geluid komt van het ziekenhuis in Noord-Holland. Daar werkt de politie mee aan de uitvoering van een geweldsprotocol. Er is een samenwerkingsverband met OM en ziekenhuisdirectie om een lik-op-stukbeleid ten aanzien van geweldplegers in het ziekenhuis vorm te geven.

4.5.5 Verwachtingen van de slachtoffers die het geweld hebben gemeld

De verwachtingen kunnen het directe aanpakken van het probleem betreffen. Hierbij verwachten de slachtoffers dat de politie direct ingrijpt. Zij hebben geen hoge verwachtingen over het vervolg van de aanhouding. Overigens heeft men hier ook niet goed zicht op. Bij toeval verneemt de EHBO-arts uit de krant dat de dader voorgeleid is en een straf heeft gekregen. Het was dus niet de politie die terugmeldde wat er met de dader gebeurt.

Terugkoppeling aan de melders of de dader gestraft wordt vindt pas sinds de invoering van het veiligheidsprotocol in het ziekenhuis plaats. Daarvoor vond er geen terugkoppeling plaats. De terugkoppeling verloopt trouwens alleen via het hoofd beveiliging van het ziekenhuis.

Wanneer artsen geweld melden bij de KNMG of het Meldpunt verwachten ze duidelijkheid over wat ze wel en niet kunnen doen als ze worden geconfronteerd

met een agressieve patiënt. Overigens wordt ook door artsen die de KNMG bellen gezegd dat ze verwachten dat de politie weinig kan doen. Ook wanneer de patiënt in de gevangenis belandt, ziet men het somber in: de gevangenisstraf is vaak kort en daarna komt de arts de patiënt gewoon weer op straat tegen. In ieder geval komt bij de KNMG het dilemma naar voren dat men als slachtoffer geneigd is geweld te melden bij de politie (of aangifte te doen) omdat men dan het gevoel heeft wat gedaan te hebben. Dit tegenover de bijna normstellende regel dat je geen melding of aangifte doet omdat de dader als patiënt zorg nodig heeft.

4.6 Conclusies betreffende geweld tegenover artsen

De bevolkingssamenstelling van de steden is de laatste jaren drastisch veranderd. Vooral in de Randstad krijgen artsen met een steeds diverser patiëntenbestand te maken. Zowel uit de literatuur als uit de interviews blijkt dat vooral de toename van allochtonen, psychiatrische patiënten en verslaafden om verschillende redenen problemen oplevert. Gemeenschappelijk punt is dat de communicatie met de patiënt lastiger is geworden voor de arts, hetgeen tot wrijving kan leiden. Huisartsen geven aan dat verslaafden in hun sociale omgeving in de grote stad discriminerend bejegend worden, waarbij het aan de huisarts is om hen klant-vriendelijk te woord te staan om escalatie te voorkomen.

Daarnaast speelt het gegeven dat de patiënt als consument van diensten van ziekenhuis en huisarts steeds mondiger wordt. Hij weet waar hij het over heeft en stelt steeds eisende vragen om geholpen te worden. Dat vraagt van verplegend personeel en artsen een andere manier van omgaan met de patiënt: een hiërarchische patiënt-arts relatie past niet meer in de huidige samenleving. Er vindt duidelijk meer discussie plaats over (het recht op) een behandeling dan vroeger. Ook ziekenhuis en huisartsenpraktijk staan niet los van de samenleving. Dat betekent in zekere zin dat wat er in de openbare sfeer aan geweld plaatsvindt, meegenomen wordt naar het ziekenhuis als semi-openbare ruimte.

Uit de literatuur en de interviews met slachtoffers en sleutelfiguren komt het beeld naar voren dat er weinig is geregeld op het gebied van preventie. Waar sprake is van preventie is dat vooral vormgegeven door zichtbare fysieke beveiliging: het plaatsen van camera's, het kunnen afsluiten van afdelingen. Weliswaar worden in sommige ziekenhuizen weerbaarheidstrainingen aangeboden aan het personeel,

maar deze zijn niet effectief omdat er voortdurend sprake is van een personeelstekort. Wanneer het personeel een hoge werkdruk ervaart is men minder goed in staat met conflicten om te gaan.

Trainingen voor huisartsen in Amsterdam blijken wel effect te hebben. Naast het vergroten van de weerbaarheid wordt een sterke nadruk gelegd op het klantgericht handelen van de arts en zijn assistent.

Afspraken van ziekenhuizen met de politie over wanneer deze moet ingrijpen gaan pas preventief werken wanneer, zoals in het ziekenhuis in Noord-Holland, het lik-op-stukbeleid duidelijk is gemaakt aan de patiënten en hun bezoek in een protocol of veiligheidsplan. Dit plan moet zowel voor het personeel, de patiënt, de bezoeker als de beveiligingsambtenaar en de politie helder zijn en gedragen worden door het voltallige personeel in het ziekenhuis. Het protocol wordt gekenmerkt door duidelijke regels over het inschakelen van de politie bij een geweldsdelict. De uit het protocol voortgekomen regels, gedragsaanbevelingen en lijnen waarlangs hulp gezocht kan worden zijn in de vorm van folders beschikbaar voor personeel en patiënt/bezoeker.

De plegers van geweld tegen artsen kunnen zowel patiënten als familieleden of vrienden van de patiënten zijn. De geweldsincidenten die in dit onderzoek naar voren komen, vonden plaats op twee risicoplekken: de eerste op een EHBO-afdeling van een ziekenhuis, de tweede op straat. Bij het tweede incident was de huisarts in zijn zichtbaarheid als arts van de patiënt, gemakkelijk te herkennen voor de boze patiënt. In de beschreven gevallen was er sprake van hetzij werkelijk slaan van de arts, hetzij het zeer intimiderend dreigen met geweld. De artsen meldden het voorval bij de politie omdat ze een daad wilden stellen voor zichzelf: de huisarts om veilig (in zijn zichtbaarheid als arts voor de patiënt) over straat te kunnen lopen, en de EHBO-arts om een einde te maken aan de voortdurende overlast die gewelddadige patiënten op de eerstehulp kunnen veroorzaken. Hierdoor kan de arts namelijk niet optimaal functioneren voor andere patiënten die ook recht hebben op haar volledige aandacht. Met aangifte heeft deze arts voor het ziekenhuis een signaal afgegeven dat er een veiligheidsbeleid opgesteld moest worden.

Naast de informatie die met de twee cases naar voren kwam, is in de interviews met de sleutelfiguren ook duidelijk geworden dat er een aantal aarzelingen

overwonnen moeten worden voordat men contact met de politie opneemt om het incident te melden. Bij een acute noodzaak is deze aarzeling er niet. De politie moet dan direct komen om de dader in te rekenen om te voorkomen dat de zaak volledig uit de hand loopt. Echter, wanneer daarna een aangifte gedaan moet worden is er een aantal overwegingen waardoor het voor de arts lastiger wordt om zijn verhaal te doen.

Een daarvan is het feit dat de dader en de arts elkaar kennen. Het protocol dat opgesteld is in het ziekenhuis in Noord-Holland, voorziet in het deels waarborgen van de anonimiteit van de arts. Het is namelijk mogelijk aangifte te doen, waarbij het adres van het slachtoffer dat in het proces-verbaal staat opgenomen het ziekenhuis is. Zo kan de dreiging van de dader om alsnog af te rekenen met de arts op zijn woonadres verminderd worden.

Wanneer er geen heldere protocollen en richtlijnen bestaan die inzicht verschaffen over welke stappen genomen moeten worden nadat men geconfronteerd is geweest met geweld, of wanneer en hoe aangifte gedaan moet worden bij de politie, kunnen allerlei andere overwegingen gaan meespelen in de beslissing om aangifte te doen. Zoals de door de arts gevoelde zorgplicht tegenover zijn patiënt. Toen deze zich gewelddadig opstelde had de arts dat, voor zijn gevoel, moeten zien aankomen. Misschien was het incident dan niet zo uit de hand gelopen.

Wanneer een arts zo redeneert is hij ook gevoelig voor het standpunt van zijn superieur, die er wellicht op staat dat de patiënt behandeld moet worden.

Wanneer de regels over het omgaan met geweld onduidelijk zijn, kan de arts zich ook belemmerd voelen in het bespreken van geweld met zijn collega's. Zo is het mogelijk dat er een klimaat van onveiligheid in het ziekenhuis ontstaat waarbij meer personeel zich ziek meldt dan wanneer er een heldere werkwijze in de organisatie is op dit punt. Zowel wat betreft de preventieve maatregelen, het melden zelf, als de nazorg voor het slachtoffer.

Als complicerende factor in het melden van geweld of het doen van aangifte is er de vraag wanneer de privacy van de patiënt en de zwijgplicht van de arts tegenover de waarheidsvinding van de politie komen te staan. Hoewel de regelgeving hier tamelijk duidelijk over is – voor artsen gelden in principe dezelfde regels als voor gewone burgers die met geweld te maken krijgen – toch is er het dilemma of de patiënt door zijn ziekte gewelddadig is of niet.

Opvallend bij geweldsplegingen jegens het personeel in ziekenhuizen is niet alleen het duidelijk aanwezige gebrek aan collegiale steun, het inschakelen van de politie wordt door collega's ook sterk afgeraden.

Als laatste aarzeling om contact op te nemen met de politie om aangifte te doen speelt dat het een tijdrovend gebeuren is. Zeker wanneer het aangifte doen in het ziekenhuis tussen de bedrijven door plaatsvindt komen de gewone werkzaamheden van de arts in het gedrang.

Een overweging om geweld wel te melden bij de politie is dat men na meerdere geweldsincidenten heel duidelijk eindelijk een daad wil stellen. Doorslaggevend is dat men in de gaten krijgt dat het werk er onder gaat lijden: de hulpverlening voor andere patiënten verloopt niet meer optimaal, omdat men nog van slag is door het ervaren geweld. De resultante van het afwegingsproces van de arts is dan dat hij geen zin meer heeft om het geweld en de bedreigingen over zich heen te laten komen en de politie in te schakelen.

Het interview met de sleutelpersoon van de afdeling Verloskunde van het Amsterdamse ziekenhuis wijst op de gevolgen van het ontbreken van de steun van collega's. Het belang van het gevoel dat men deel uitmaakt van een veilige organisatie is essentieel. Een organisatie ervaart men in dit opzicht als veilig als je er niet op aangekeken wordt als je met geweld te maken hebt gekregen. Omdat in dit ziekenhuis geen duidelijke regelgeving bestaat voor onder andere het doen van aangifte en de nazorg van slachtoffers, weten de slachtoffers niet tot wie zij zich moeten wenden. Ondanks het feit dat er een (ongeschreven) regel is dat de directe collega's het slachtoffer bijstaan, bijvoorbeeld door hem naar huis te brengen, of de volgende dag te vragen hoe het gaat, wordt deze niet vaak in de praktijk gebracht. Veel mensen werken parttime en weten niet wat een collega is overkomen.

Zowel van de werkgever, collega's als de politie zelf hebben invloed op het al of niet melden van geweld of het doen van aangifte bij de politie.

Het is van belang voor de artsen in een ziekenhuis of een huisartsenpraktijk met meerdere artsen dat er een eenduidige houding tegenover geweld aanwezig is. Een werkomgeving waarin het slachtoffer, of zelfs ook collega's, niet weten wat ze moeten doen wanneer ze geconfronteerd zijn met geweld ervaart het personeel als ziekmakend. Is er daarentegen een duidelijke sfeer en regelgeving die geen dubbelzinnigheid toestaat in handelen bij geweld, dan kan op een adequate manier ondersteuning geboden worden. Eenduidigheid in de preventieve sfeer, over het handelen op het moment van geweld en wat betreft nazorg, maar ook steunen van het slachtoffer in het aangifte doen.

De mening van de collega's is ook van invloed op het al dan niet melden van het geweld of het doen van aangifte in een situatie waarin er tegenover de dader een zorgverplichting bestaat. Wanneer het incident niet al te ernstig is volgens de arts, kan de arts het incident gemakkelijk "vergeten", en de zorg voor de patiënt laten prevaleren. Zo kan er een grijs gebied van onduidelijkheden ontstaan, waarin men uit gêne tegenover de collega's het incident verzwijgt. Dat is voor de hand liggend wanneer men als arts denkt dat men het incident had moeten zien aankomen. En men dus denkt zelf medeschuldig te zijn aan de escalatie van het conflict. Dus, duidelijke regelgeving op de werkplek is belangrijk, inclusief duidelijkheid over wie begeleiding en nazorg geeft.

Een direct en duidelijke optreden van de politie wanneer de interne beveiliging een situatie niet meer aankan lijkt voor de hand te liggen.

De ervaring van het Meldpunt huisartsen in Amsterdam is dat de politie vaak geen proces-verbaal opmaakt, vanuit de gedachte dat men aan het dweilen is met de kraan open. De politie zelf raadt dan een huisarts, die inmiddels een heel afwegingsproces achter de rug heeft, af om aangifte te doen. Een dergelijke houding van de politie is natuurlijk niet bevorderlijk om zelfs maar de moeite te nemen om geweld te melden.

5

Melding bij de politie: geweld jegens leerkrachten

5.1 Inleiding

Geweld op school en de tegenhanger daarvan, veiligheid op school, staan sterk in de belangstelling. Recent is onderzoek gedaan naar geweld op school, toegespitst op verschillende groepen. Het kan bijvoorbeeld gaan om geweld tegen leerkrachten, maar ook om geweld tussen leerlingen. Verschillende schooltypen worden in de verschillende onderzoeken betrokken: basisonderwijs, beroepsonderwijs, voortgezet onderwijs. Ook is er sprake van verschillende soorten geweld. Gewelddstypen zijn bijvoorbeeld pesten op school, seksuele intimidatie, lichamelijk geweld etc. In dit onderzoek hebben we ons gericht op geweld tegen leerkrachten. Dit hoofdstuk is als volgt opgebouwd. Eerst worden recente onderzoeken over geweld tegen leerkrachten besproken. Ook bestaande preventie- en nazorgmaatregelen passeren de revue. Daarna gaan we in op de problematiek zoals die gezien wordt door de geïnterviewde sleutelfiguren. Vervolgens wordt een aantal casussen, waarbij leerkrachten slachtoffer zijn geworden van geweld, geanalyseerd. Het hoofdstuk eindigt met conclusies.

5.2 Korte literatuurbespreking

In Nederland zijn er slechts enkele kwantitatieve onderzoeken verricht naar geweld tegen leerkrachten (Zandbergen & Hauber, 1992; Middelhoven en Driessen, 2001; KPC groep, 2001).

Daarnaast zijn er wel onderzoeken verricht naar de veiligheid op school en naar pesten in het onderwijs. Deze zijn voornamelijk gericht op geweld tussen leerlingen onderling en in mindere mate op geweld tegen leerkrachten. In enkele onderzoeken wordt over beide gerapporteerd (Barlingen, 1997; van Dijk en Frielink, 1998 en van Dijk, 1999).

De aard en omvang van het geweld tegen leerkrachten

Geweld tegen leerkrachten is een verschijnsel dat wel voorkomt in Nederland, maar dat bekender is in Amerika. Daar zijn de afgelopen tijd tal van ernstige incidenten geweest. In Nederland krijgen leerkrachten steeds vaker te maken met brutaal en asociaal gedrag van leerlingen, zoals schelden, vernielingen, vechtpartijen en bedreigingen. Zo zijn bedreigingen in de trant van 'als je me een onvoldoende geeft, dan wacht ik je na de school op' geen uitzondering meer (Didaktief & School, 1998).

In het onderwijs werken in totaal 393.000 mensen. Het merendeel is werkzaam in het basis en speciaal onderwijs (142.000) en het voortgezet onderwijs (130.000). In het hoger onderwijs werken 83.000 mensen en in het overige onderwijs (zoals volwassenonderwijs) 25.000 mensen.⁷ Leerkrachten hebben in eerste instantie als taak het overdragen van kennis, maar krijgen in toenemende mate ook een opvoedkundige taak, zoals het overdragen van waarden en normen en ordehandhaving binnen en buiten de klas.

Uit diverse onderzoeken onder leerlingen of ex-leerlingen blijkt dat verbaal geweld tegen leerkrachten het meeste voorkomt, zowel in het basisonderwijs als in het voortgezet onderwijs (Zandbergen en Hauber, 1992; Mooij, 1992; Barlingen e.a., 1997). Hierbij gaat het om regelmatig uitschelden, treiteren en pesten.

Bedreiging komt minder voor en fysiek geweld volgens leerlingen en ex-leerlingen nog weer minder. Zo kende 15% van de ex-leerlingen (eerstejaars studenten) uit het onderzoek van Zandbergen en Hauber een leraar die slachtoffer was geworden van fysieke mishandeling. Opvallend was dat de oorzaak van het geweld tegen

⁷ Deze cijfers zijn gebaseerd op CBS, 1997-1998.

leerkrachten door de overgrote meerderheid van de studenten gelegd wordt bij de leerkrachten zelf. Vooral een zwakke persoonlijkheid en een daaruitvoortvloeiend gebrek aan overzicht wordt als reden opgegeven. Andere redenen die worden opgegeven zijn een autoritaire houding, het niet willen luisteren, onrechtvaardig en onredelijk behandelen van leerlingen, een vreemd uiterlijk en slechte verzorging van sommige leerkrachten, zoals overmatige transpiratie. Slechts een minderheid van de studenten zoekt de oorzaak bij de leerlingen zelf, zoals een uitdagende houding om indruk te maken en stoer te doen. Uit het onderzoek van Barlingen e.a. (1997), die een enquête hielden onder 540 leerlingen van 17 basisscholen in Amsterdam, bleek dat in het schooljaar 1995-1996, 9% van de basisschoolleerlingen wel eens heeft gevochten met een docent (5% 1 keer, 3% enkele keren, 1% (heel) vaak). 2% van de leerlingen heeft een docent daadwerkelijk verwond met een wapen. Een kwart van de leerlingen heeft in het schooljaar 1995-1996 de docent uitgescholden, terwijl 17% van de leerlingen de docent wel eens gepest heeft. Aangetekend moet worden dat bij deze onderzoeken de leerlingen uit 'stoerheid' hun agressieve gedrag in de enquêtes overdrijven.

Daarnaast is onderzoek verricht naar ervaringen van docenten in het voortgezet onderwijs (KPC groep, 2001). Er zijn 1200 docenten benaderd en de respons bedroeg 29%. Het betrof voornamelijk docenten uit het regulier onderwijs. Zowel docenten uit kleine als uit grote scholen zijn vertegenwoordigd als ook docenten uit grote steden of kleine dorpen. De leeftijd ligt voor de meeste respondenten boven de 40, het gros is man (70%) en 60% werkt al langer dan 20 jaar in het onderwijs.

Ook hier blijkt weer dat docenten vooral getroffen worden door geestelijke kwetsing door zowel leerlingen, collega's en ouders en dat ze met name uitgescholden worden door leerlingen. Maar ook het percentage dat uitgescholden wordt door ouders en fysiek bedreigd wordt door leerlingen of ouders is niet te verwaarlozen. De mate waarin men met agressie van leerlingen en ouders geconfronteerd wordt, hangt duidelijk samen met de afdelingen waaraan men onderwijs verzorgt. Docenten in het vmbo en, zij het soms wat minder, in het praktijkonderwijs/leerlingondersteunend onderwijs hebben het meest te maken met verschillende vormen van agressie door ouders en leerlingen. De meeste docenten denken dat zij wel om kunnen gaan met agressie van leerlingen, collega's of ouders. Vrouwen zijn hiervan wat minder overtuigd. Vrijwel alle docenten die met agressie zijn geconfronteerd, konden daar met collega's over praten. De

meesten voelen zich gesteund door collega's en schoolleiding. Volgens bijna alle docenten is agressie bespreekbaar bij hen op school. Agressie op school is voor een groot deel van de docenten die daarmee te maken hebben gehad, onaanvaardbaar en hun welbevinden wordt hierdoor beïnvloed. Op de scholen ontbreekt het volgens de respondenten in dit onderzoek aan structurele aandacht voor agressie en meer in het bijzonder geweld. Het beleid is vaak ad hoc en draaiboeken voor het omgaan met geweld ontbreken. Op veel scholen leren de leerlingen niet hoe ze met hun eigen agressie moeten omgaan en wordt geen aandacht besteed aan de wijze waarop het personeel met fysieke en verbale agressie omgaat.

Onderzoek naar geweld tegen leerkrachten en leerlingen

Over onderzoek naar geweld tegen zowel leerkrachten als leerlingen rapporteren van Dijk en Frielink (1998) en van Dijk (1999). Er namen aan dit onderzoek negen scholen deel in Amsterdam-West, twaalf scholen in Amsterdam-Oost en dertien scholen in Amsterdam-Zuid. Dit onderzoek is niet goed vergelijkbaar met dat van Mooij (zie hierna), omdat verschillende definities van geweld zijn gebruikt en ten tweede omdat het een lokaal versus een landelijk onderzoek betreft.

Uit het onderzoek van Van Dijk c.s. blijkt dat rond de 65% van de leerlingen en rond de 74% van de medewerkers de afgelopen twaalf maanden op de een of andere manier slachtoffer is geworden van geweld (schelden/pesten/treiteren, diefstal/vernieling, discriminerende opmerkingen).

Daarnaast pleegde zo'n 42% van de leerlingen het laatste jaar minstens een keer een zware overtreding (zware incidenten zijn: afpersing/chantage door dreigen met geweld, seksuele intimidatie) lastig vallen (duwen, trekken), slaan/schoppen, meedoen met een vechtpartij, wapen meenemen, bedreiging met een wapen, mishandeling met een wapen, drughandel en heling). Uit dit onderzoek blijkt dat 10-11% van de leerlingen wel eens een wapen mee naar school neemt.

Terwijl schoolpersoneel in eerste instantie meer last heeft gehad van verbaal geweld, lijken leerlingen meer last te hebben van (fysiek) lastig vallen, slaan, schoppen (Van Dijk, 1999).

Uit dit onderzoek komt naar voren dat slachtoffers (het gaat hier over leerlingen) het geweld vaak zelf niet als ernstig genoeg ervaren waardoor zij hetgeen hen is overkomen niet zullen vertellen aan ander. Angst, schaamte en medeschuld spelen voor een aantal leerlingen echter ook een rol. Eén op de twaalf leerlingen wist niet aan wie ze de ervaring zouden moeten vertellen.

Bestaande preventie- en nazorgmaatregelen

Tot pakweg het midden van de jaren negentig was praten over agressie op school taboe. Slachtoffers wilden vaak alleen anoniem praten. Ze zagen wat hen overkwam vaak als een persoonlijk falen. Besturen deden geweldsdelicten af als 'incidenten', die altijd door anderen 'van buiten de school' veroorzaakt werden. Een open discussie over geweld en pesten zou de goede naam van de school kunnen aantasten. Pas in het midden van de jaren negentig kwam er zoiets als een maatschappelijke discussie op gang. In 1995 organiseerden de ABOP en het NGL een internationale conferentie om een eerste aanzet te geven voor 'de veilige school'. Beide organisaties gaven tevens de brochure 'Over geweld gesproken' uit. Hierin worden veel oplossingen binnen de school benadrukt (zoals het instellen van een vertrouwenspersoon, opheffen van anonimiteit etc.) maar ook het contact met jeugdhulpverlening en politie. Omtrent het doen van aangifte is de volgende richtlijn in de brochure opgenomen: "Meld gevallen van geweld bij het bestuur en zonodig bij de politie. Doe zo mogelijk aangifte". Verder worden in de brochure enkele juridische adviezen gegeven omtrent het doen van aangifte. Tevens werd een landelijk meldpunt Geweld in het Onderwijs opgericht. Op lokaal niveau werden projecten Veilige School en protocollen ontwikkeld. Uit onderzoek naar convenanten veilige school (van der Venne en Gijtenbeek, 1998) waarin 18 convenanten en 18 projecten bestudeerd zijn, blijkt dat deze in grote mate overeenstemmen: aanstelling van contactpersonen, de ontwikkeling van veiligheidsbeleid op scholen en afspraken over samenwerking tussen onderwijs en politie. Problemen zijn het ontwikkelen van veiligheids- en zorgplannen op scholen en het aanstellen van contactpersonen bij de politie. Sommige scholen hebben tevens klachtenregelingen ontwikkeld inzake ongewenste intimiteiten/seksuele intimidatie. In 1995 is op initiatief van het Ministerie van OCenW en het Procesmanagement Voortgezet Onderwijs de landelijke campagne 'De veilige school' gestart. In deze campagne zijn twee doelstellingen geformuleerd:

- Het bestrijden van het taboe op spreken over geweld op school.
- Het ondersteunen van scholen bij het werken aan veiligheid op school.

Door de coördinator van de campagne, het Procesmanagement Voortgezet Onderwijs, is dit vertaald in drie pijlers waar veiligheidsbeleid op rust:

- Zorg voor sociale binding: leren omgaan met elkaar.
- Planmatig deskundig omgaan met incidenten en calamiteiten.
- Zorg voor veilige voorzieningen in gebouw en omgeving en veilig gebruik daarvan.

Binnen de campagne De veilige school is ook de Onderwijstelefoon gestart. Tevens is er een aantal flankerende maatregelen. Zo moet in het kader van de Kwaliteitswet iedere school voorzien zijn van een klachtencommissie. Deze ontwikkeling werd in de loop van de campagne mede geplaatst in de context van het (grote) stedenbeleid. Het veiligheidsbeleid van de school moet verbonden zijn met het lokale geïntegreerde veiligheidsbeleid van de gemeente. Dit maakt dat scholen problemen die hen te boven gaan niet zelf aanpakken, maar de hulp inroepen van politie en justitie, aldus de staatssecretaris van OC&W. Mooij (2001) verrichte een proces- en effectevaluatie van de campagne De veilige school. De politie komt in de samenvatting van de bevindingen op drie plekken naar voren:

- Als initiatiefnemer naast het schoolbestuur
- Als bieder van een adequaat ondersteuningsaanbod
- In verband met communicatie over veiligheid.

5.3 De problematiek zoals gezien door de geïnterviewde sleutelfiguren

Over het melden van geweld tegen onderwijzend personeel hebben we met zes sleutelpersonen gesproken. We interviewden een directeur Facilitaire Dienst en een directeur Studentenzaken van een ROC; een sleutelinformant van de politie, afdeling Jeugdzaken; een van de zorgcoördinatoren van een instelling voor middelbaar onderwijs en een bestuurslid van de afdeling voortgezet onderwijs van de Algemene Onderwijsbond (Aob), tevens docent. Daarnaast heeft een zesde sleutelpersoon, een directeur van een basisschool verteld over achtergrondzaken die naar zijn mening een klimaat van geweld zouden kunnen versterken. Ook vertelde hij over het geweld dat hij zelf heeft meegemaakt. Aan de zes sleutelpersonen is gevraagd een omschrijving te geven van de problematiek.

5.3.1 Contextuele ontwikkelingen

Geweld is over het algemeen nog steeds hoofdzakelijk verbaal van karakter, volgens een sleutelinformant van de Aob. Volgens hem is 90% van het geweld tegenover leraren verbaal geweld. De oude schoolcultuur waar de leerling nog respect had voor de leerkracht is voorbij. De school moet concurreren met andere activiteiten zoals betaald werk en uitgaan. Bij 12- tot 18- jarige jongeren is de school niet meer het centrum van hun leven. De leraren ervaren de afgelopen jaren steeds

meer dat ze aan het onderhandelen zijn met de leerlingen over het werken voor school naast andere activiteiten. Het gaat met name fout bij jonge, pas afgestudeerde leraren, die de overgang maken van de theorie naar de praktijk van de school. Deze jonge leraren wijzen erop dat in hun opleiding nauwelijks aandacht wordt besteed aan (verbaal) geweld en hoe ermee om te gaan. Dat geldt zowel tijdens hun opleiding als tijdens de beginperiode op de school. Ze worden er niet op voorbereid. Het Aob-bestuurslid plaatst dit probleem binnen het kader van het van oudsher onder de mat vegen van geweldsincidenten op scholen. De school reageerde vooral ad hoc op geweld en het incident werd vervolgens in de doofpot gestopt. Niemand mocht ervan weten, het zou immers de goede naam van de school schaden. Daarbij komt dat de leraar die het betrof geen persoonlijke hulp aangeboden kreeg. Het hulpaanbod bestond uit het advies: ga maar even een rondje buiten wandelen of neem een paar dagen vrij. Ook gaat het fout wanneer de school zich te weinig pro-actief op de ouders richt. De informant stelt dat de school transparant moet zijn voor de leraar, de leerling en zijn of haar ouders of verzorgers. Sinds twee jaar is het voor de scholen verplicht in de schoolgids de gang van zaken over het veiligheidsplan en de activiteiten die door de school verricht worden om de veiligheid te waarborgen, te vermelden. In een goede schoolgids moet ook staan dat een leraar aangifte doet bij een geweldsincident. Ook op scholen is de individualisering merkbaar. De waarde van het diploma blijkt nog wel steeds hoog: de ouders kiezen de school voor hun kind en eisen daarbij een hoge kwaliteit, in de zin dat de school het kind op een hoog niveau brengt. De ouders en de leerlingen willen niet zelf investeren in het verkrijgen van dat niveau. Volgens het Aob-bestuurslid kopen de ouders met hoge bedragen de zorg voor hun zoon of dochter af en schuiven de verantwoordelijkheid voor de leerling af naar de school of de begeleidingsinstituten. De medewerker van een dergelijk begeleidingsinstituut wordt dan de contactpersoon voor de school van hun zoon of dochter. Het Aob-bestuurslid wijst hiermee op het probleem dat er van huis uit door verschillende groepen ouders totaal geen ondersteuning aan de jongere wordt geboden. De jongeren zwerven over straat, doen daar allerlei ervaringen op en nemen deze ervaringen mee naar school. Een sleutelpersoon werkzaam bij de jeugdpolitie voegt aan het bovenstaande het volgende toe. Een belangrijke overweging voor het creëren van een omgeving waarin geweld teruggedrongen wordt betreft het eenduidig optreden van leraren tegenover leerlingen. Hij wijst erop dat eensluidend optreden van de leraren naar de leerlingen bijzonder belangrijk is waar het gaat om het stellen van regels voor

de leerlingen, maar ook waar het hun eigen gedrag betreft. Ook de leraar zelf ontkomt er niet aan een voorbeeld te stellen waar het gaat om het handhaven van waarden en normen, zeker ook waar het zijn eigen gedrag betreft (bijvoorbeeld te laat komen, roken in de klas).

5.3.2 De school als “veilige plaats”, de preventieve maatregelen

Voor het *basisonderwijs* betreft het type geweld in het algemeen geweld door ouders begaan tegenover leerkrachten. Een geïnterviewde van een basisschool stelde echter dat gewelddadige ouders zoals die waar de school onlangs mee te maken kreeg als een grote uitzondering werden gezien. Ook verbaal geweld is de school niet gewend. De gebeurtenis is als incident ervaren en dat blijft de school ook zo zien, zelfs in een wijk in Deventer, waar de sociaal-economische status laag is en veel allochtonen wonen. Hij wijst op een verwant probleem waar hij zich veel drukker over maakt: de school is teleurgesteld in de overheid. Deze stelt de politie niet in staat om iets te doen aan wat deze school belangrijk vindt: namelijk opkomen voor de veilige plaats die de school moet zijn. Het enige dat prioriteit heeft is fysiek geweld (en dat is dus een uitzonderlijk incident) en niet inbraak of vandalisme, wat toch veel vaker voorkomt. Zo wordt een sfeer van onzorgvuldig omgaan met de school gecreëerd. En dat is erg wanneer men zich realiseert dat de school van oudsher de plek is waar waarden en normen aan kinderen worden bijgebracht. De overheid geeft geen prioriteit aan de school als veilige plaats. Bij inbraak doet de politie geen onderzoek en moet de aangifte per post gebeuren. De politie doet in de beleving van de directeur niets met de aangifte. Daarmee suggereert de overheid voor de buitenwereld dat scholen een zeer lage prioriteit hebben als het om vernieling of inbraak gaat. Dat heeft volgens de directeur twee gevolgen: inbrekers of vanden kunnen ongestraft hun gang gaan in een school. Waarmee een slecht voorbeeld aan leerlingen gegeven wordt. Aan de andere kant lijkt de overheid geen prioriteit te geven aan de school als veilige plaats.

In het *voortgezet onderwijs* komt geweld het meest voor onder 14-, 15-, 16-jarigen op vmbo-scholen. Daarna neemt het volgens de respondent bij de jeugdpolitie af. Dan volgt namelijk “Carrière, huisje, boompje, beestje”. Het meeste geweld waarmee de geïnterviewde zorgcoördinator van een middelbare school voor beroepsonderwijs geconfronteerd wordt, heeft te maken met geweld tussen de leerlingen bij hun positiebepaling ten opzichte van elkaar. Een directe aanleiding was in dit geval een fusie die verschillende scholen aangingen om de huidige locatie met 1300

leerlingen, waarvan 15% allochtoon is, te vormen. Deze positiebepaling tussen met name Turkse groepen van een verschillende achtergrond die bij elkaar kwamen te zitten escaleerde. Gelukkig niet in de richting van langdurige ruzies of wapengekletter. In dit grijze gebied hebben de zorgcoördinatoren (zorgteam) en directie wel hun gezichtspunt over veiligheid bepaald: pedagogisch klimaat en veiligheid moeten in het opstartjaar het speerpunt van beleid zijn. Ze hadden namelijk signalen van leerlingen gekregen dat die zich onveilig voelden op school. De school achtte het bij 'de veilige school' van groot belang dat er een signaal uitging naar anderen (leerlingen, leraren, ouders) dat veiligheid serieus genomen wordt. De openbare, direct aan het schoolterrein grenzende parkeerplaats werd afgesloten door de gemeente en er kwamen afsluitbare hekken en camera's rond de school.

Op het ROC komt geweld het meeste voor tussen de leerkracht en allochtone leerlingen. De directeur Facilitaire Dienst wijst op een zekere mate van zelfselectie naar aanleg en karakter tussen de verschillende afdelingen van het ROC. Met name op de afdeling Handel en Logistiek komt geweld voor. Andere afdelingen zoals Basiseducatie en richtingen zoals Boekhouden, Gezondheidszorg en Welzijn leveren "volgzame leerlingen" op. Ook bij Techniek zijn er geen grote problemen. De jongens daar praten niet veel en rammen er snel op, maar dat zijn ruzies, en die kunnen de leraren zelf oplossen. De afgelopen jaren zijn ernstige dreigingen of feitelijke gewelddadigheden drie keer per jaar voorgekomen. Over het laatste geweldsincident zegt de directeur dat het beveiligingspersoneel tijdelijk verdubbeld werd, evenzeer gericht op het weren van de dader op het schoolterrein als op het de overige leerlingen een veilig gevoel geven. De school als veilige plaats moet gehandhaafd blijven. Net als bij de hiervoor besproken vmbo worden er zeer zichtbare preventieve maatregelen bij beveiliging getroffen. Hier betreft het zichtbaar aanwezig zijn van beveiligingspersoneel, het plaatsen van camera's, het ophangen van borden met regels en het gebruik van pasjes (wanneer deze ingenomen worden, is de leerling ernstig gehandicapt in het betreden van de school en het gebruikmaken van allerlei faciliteiten). De directeur Facilitaire Dienst wijst erop dat in een groot onderzoek van de Jongerenorganisatie Beroepsonderwijs (JOB) het ROC door de eigen leerlingen hoog gekwalificeerd werd waar het de mate van veiligheid betreft.

Naast de zichtbare, fysieke beveiliging door camera's, hekken, beveiligingsbeambten hebben de diverse scholen hun personeel de kans gegeven cursussen te volgen. De conciërges van het ROC hebben cursussen gehad in het omgaan met

agressie; het omgaan met allochtonen; klantvriendelijk werken en bedrijfshulpverlening (EHBO).

De school zet daarnaast meer gericht beleid in op Marokkaanse jongens die onderwijs krijgen op de afdeling Handel en Logistiek. Er is een steunpunt Allochtonen in de afdeling Studentenzaken geformeerd. Dit steunpunt zorgt voor trainingen voor het personeel in het omgaan met allochtonen, voor een speciale begeleiding van de allochtone leerlingen en het meer betrekken van ouders bij de school.

Wat dit laatste punt betreft stelt de directeur Studentenzaken dat het heel lastig is om allochtone ouders erbij te halen, zelfs al biedt de school specifieke begeleiding en tolken - de ouders van de leerlingen die problemen opleveren komen niet op de ouderavonden. Op deze ouderavonden wil de school het contact aanhalen en de ouders uitleggen hoe de school in elkaar zit. De ouders stellen namelijk dat het de verantwoordelijkheid van de school is als hun zoons zich daar slecht gedragen. Bovendien ervaren ze de taalbarrière en worden de zoons geacht zelf de problemen op te lossen. De directeur Facilitaire Dienst verwacht dat met de derde generatie leerlingen in de komende tien jaar de situatie verbetert. Hun ouders kunnen dan beter in het Nederlands aangesproken worden. De directeur Studentenzaken twijfelt: zolang er nog gezinsvorming met familieleden uit Marokko plaatsvindt, blijft de situatie moeilijk te hanteren.

Op het vmbo in Deventer stelde de school vast dat er onvoldoende kennis in huis was om goed om te gaan met allerlei situaties die buiten het pure onderwijs lagen. Er werden contacten gelegd met de Hogeschool van Utrecht, het seminarium voor orthopedagogiek, dat een programma, bestaande uit verschillende onderdelen heeft ontwikkeld voor docenten, mentoren en zorgteamleden. Dit jaar is met het vier tot vijf jaar durende traject begonnen, dat ertoe moet leiden dat het handelingsrepertoire dat betrokkenen in kunnen zetten voor de verschillende situaties op school, uitgebreid wordt. Overigens is vanuit de docentenstaf zelf wel eerder moeite gedaan een cursus te volgen. Een collega die een sportschool bezit heeft een cursus zelfverdediging aan docenten gegeven. Ze leerden toen hoe je kunt lopen, hoe je uitstraling is en ze hebben rollenspelen gedaan. Later werd er een cursus zelfverdediging vanuit de sportsectie aan de meisjesleerlingen aangeboden. De leraressen hebben toen ook om een training gevraagd en deze gekregen.

5.3.3 Protocollen en richtlijnen

Op het ROC zijn interne richtlijnen opgesteld. De docent gaat over zaken die in zijn lokaal spelen; de conciërge gaat over de overige ruimtes. De richtlijnen gaan over geweld van leerlingen onder elkaar en over geweld van leerlingen tegenover docenten. Wanneer de situatie de docent of de conciërge boven het hoofd groeit komt de bewakingsdienst in het vizier. Wanneer er werkelijk sprake is van een gewelddadige situatie die uit de hand loopt, wordt de politie gebeld. De politie staat dan ook onmiddellijk op de stoep. De bewakingsdienst maakt altijd een rapport over de zaak op dat zowel naar het Facilitair Bedrijf gaat als naar de directeur van de afdeling waar de leerling onder valt. Een sanctie wordt in eerste instantie door de afdeling en niet door een overkoepelende dienst als het Facilitair Bedrijf opgelegd. Schorsing gebeurt dus door de afdelingsdirecteur. Het rapport gericht aan de directeur van het Facilitair Bedrijf wordt door de medewerkers van deze afdeling nauwkeurig gelezen om te zien of er iets broeit in de afdeling of dat er een lijn te ontdekken valt in de gebeurtenissen.

Op het vmbo zijn er overigens ook interne richtlijnen waarlangs geweld gemeld wordt. Wanneer sprake is van geweld tegenover een docent wordt: (1) contact opgenomen met de coördinator van de desbetreffende afdeling (teamleider). (2) Wanneer het probleem niet opgelost kan worden of zeer ernstig is, wordt de zorgcoördinator en/of de lokale directeur erbij gehaald. De leerling kan geschorst worden en (3) de docent krijgt het advies om aangifte te doen. Wanneer de docent daar wegens represaillemaatregelen bang voor is, neemt de directeur als functionaris namens de school het aangifte doen over. (4) De leraar en de leerling kunnen op de school terecht bij collega's, de eigen mentor of de afdelingscoördinator en krijgen via de laatste een doorverwijzing naar het zorgteam. In het zorgteam zitten de zorgcoördinator en de leerlingbegeleiders. Zij houden zich bezig met het inrichten en vormgeven van de zorg. Wanneer zij gebeld worden om bij een conflictsituatie te komen, proberen ze het probleem bespreekbaar te maken door hoor- en wederhoor toe te passen. (5) Het zorgteam rekent het tot zijn taak en verantwoordelijkheid om het contact met de politie op zich te nemen. Het zorgteam heeft verder contact (gebruikmakend van de verschillende netwerken van de zorgcoördinatoren en leerlingbegeleiders) met de Stichting Thuiszorg; het Algemeen Maarschappelijk Werk (AMW); de jeugdhulpverlening; het bureau Jeugdzorg; de RIAGG; de schoolarts; de leerplichtambtenaar en de Verslavingszorg. Het team verwijst de leerlingen door naar de vaste contactpersoon van deze

instanties/instellingen op basis van vrijwilligheid. Dat kan ook inhouden dat het de contactpersoon vraagt naar de school toe te komen.

Een andere vorm van preventie is het ontwikkelen van een protocol 'Veilige School' zoals dat in Deventer in 1997 door de jeugdpolitie en alle zes scholen voor voortgezet onderwijs is opgesteld (de scholen zijn gefuseerd en hebben nu een centrale directie, maar zijn nog wel op zes verschillende locaties gevestigd). De jeugdpolitie in Deventer heeft deelgenomen aan het opstellen van protocollen en convenanten bij een bredere aanpak (begin jaren negentig) van hoe politie en justitie om moeten gaan met strafbare feiten die door jongeren gepleegd worden. Daaruit ontstond OMslag, een stuurgroep waarin reclassering, politie, Raad voor de Kinderbescherming en het Openbaar Ministerie zaten. Deze stuurgroep gaf vorm aan individuele trajectbegeleiding voor jongeren die structureel met de politie in aanraking kwamen. Deze jongeren konden kiezen tussen twee programma's: de gevangenis of strakke begeleiding van één jaar. Dit laatste programma was erop gericht om regelmaat terug te brengen in het leven van de jongeren. Dit programma was repressief van aard. Tijdens de rit bedacht men in Deventer ook dat men preventief te werk wilde gaan. Bij het grotestedenbeleid (GSB) kreeg Deventer veel geld dat in het Netwerk werd ingezet. Dit Netwerk bestond uit vertegenwoordigers uit de sfeer van justitie, de wijken, de scholen, werk (en vrije tijd). De stuurgroep Scholen waarin op hun beurt weer vertegenwoordigers van het onderwijs, de politie afdeling Jeugdzaken, de GGD, de Schoolpedagogische dienst (SPD) en de leerplichtambtenaar zitten, heeft het protocol vormgegeven. De directe aanleiding tot het opstellen van het protocol was dat er teveel miscommunicatie door verschillende verwachtingspatronen tussen de scholen en de politie optrad. Via het protocol werd geregeld over welke voorvallen de politie gebeld kan worden en wat het slachtoffer of de school voor actie van de politie kan verwachten.

Overigens is een dergelijk protocol voor de *basisscholen* in Deventer nog niet voorhanden. Een directeur van een basisschool die als sleutelpersoon bij het onderzoek betrokken is, geeft wel aan hoe belangrijk het is dat een protocol gezamenlijk tot stand komt en dat niet iedere basisschool daar apart mee bezig is. Hij stelt dat geweld in het basisonderwijs nog zo weinig voorkomt dat ze het als een tamelijk uniek incident blijven ervaren: "Omdat het zo sterk als incident ervaren is hebben we geen extra maatregelen genomen zoals de deur op slot of een

hek rond het schoolgebouw of trainingen voor het onderwijzend personeel. We hebben het wel even overwogen. We hebben die stap niet gezet omdat we wachten op het anti-agressieprotocol dat het schoolbestuur beloofd heeft. Als zo'n protocol centraal geregeld wordt belast je er de individuele school niet mee, in de zin van: geweld kost me leerlingen". Het protocol wordt opgesteld door een ambtenaar in samenwerking met een directeur. Het concept wordt daarna besproken in het directeurenoverleg van alle basisscholen vallend onder hetzelfde bestuur. De directeur heeft het gevoel (en dat geldt zowel voor hemzelf als voor de andere directeuren) dat men niet veel vertrouwen heeft in de preventieve werking van het protocol. De onderwijzeres die bij het geweldsincident op deze school betrokken was vertelde in het interview dat er inderdaad geen stappenplan op de school is. En dat ze ook niet weet of zo'n plan zin heeft: "Je handelt toch op dat moment. Waar wel een plan voor zou moeten zijn is voor na zo'n incident. Het team moet ondersteund worden. Ik ben een paar dagen thuis gebleven, de directeur is wel op z'n post gebleven. Stel dat hij ook thuis was gebleven, wie moet je dan inschakelen? De directeur heeft het incident bij het bestuur gemeld. Zoiets zou in het stappenplan vastgelegd kunnen worden. In zo'n stuk zouden ook tips voor andere scholen gegeven kunnen worden."

Wat volgens de directeur van de basisschool wel zou werken is wanneer er inzake vandalisme consistent met scholen omgegaan wordt door de overheid. De politie moet vaker langskomen, er moet geld zijn voor camera's. Het moet goed zichtbaar zijn dat er wat tegen agressie, vandalisme en geweld gedaan wordt.

5.3.4 Werken op drie fronten

Alle vier de sleutelinformanten die rechtstreeks betrokken zijn bij het onderwijs op hun school stellen de veilige schoolomgeving voorop en pleiten voor een zichtbare beveiliging die preventief moet werken om expliciet tot uitdrukking te brengen dat een school een veilige plaats is. Waar bovendien een opvoedende, normerende werking vanuit moet gaan. Dat betekent dat op drie fronten gewerkt moet worden: straffen van vandalisme en vernielzucht moet zichtbaar serieus genomen worden; preventieve maatregelen zijn nodig om geweld tussen leerlingen onderling, tussen leerling en leraar en tussen ouder en leraar te voorkomen; en een lik-op-stuk-beleid van de politie is van belang waarbij ook weer zeer zichtbaar voor de leerlingen getoond wordt dat geweld tegenover een leerkracht onder geen enkele omstandigheid getolereerd wordt.

Zowel in het basisonderwijs, als in het middelbaar onderwijs en ROC zijn er afspraken gemaakt tussen de school en de politie. De respondenten wijzen erop dat zij hetzij met de wijkagent, hetzij met de vaste contactpersoon bij de politie, eventueel afdeling Jeugdzaken bij de politie, afspraken hebben waarbij de politie onmiddellijk reageert wanneer er melding van geweld wordt gemaakt, zeker wanneer het geweld tegenover het onderwijzend personeel betreft.

5.4 Casussen in ons onderzoek

In dit onderzoek hebben we vier slachtoffers van geweld op school gesproken. Het gaat om drie geweldsincidenten, waarbij het incident op de basisschool twee slachtoffers kende. De respondenten zijn een directeur en een leerkracht in het basisonderwijs, een docente in het voortgezet onderwijs en een docent op een ROC.

Op het ROC gaat het om een allochtone leerling die, nadat hij een week was geschorst omdat hij een leraar met de dood had bedreigd, weer terugkwam op school. De leerling werd nog een kans gegeven. Hij bedreigde echter scholieren, zodat de afdelingsmanager hem mondeling te kennen gaf dat hij nu definitief van school was verwijderd. Toch kwam de jongen een aantal dagen later weer terug, passeerde de beveiliging en liep de mentor tegen het lijf. De mentor haalde een officiële uitzettingsbrief en vergezeld door een beveiligingsambtenaar overhandigde hij de jongen deze brief. De jongen rende weg, schreeuwend dat hij de mentor zou vermoorden en terug zou komen om een bloedbad op school aan te richten.

Het volgende incident vond plaats op een middelbare school (vmbo). Nadat een lerares een leerling de les uitgestuurd had omdat hij tegen haar schreeuwde en schold, kwam deze leerling terug in de pauze. Hij begon te schelden en vloeken tegen haar toen ze in de gang stond en nam een dreigende houding aan. De lerares ging niet opzij maar bleef staan. De leerling begon vervolgens te duwen en te trekken.

Op een basisschool raakte een onderwijzeres betrokken bij een geweldsincident dat ontstond nadat een Turkse moeder haar zoon bij haar uit het leslokaal haalde. Ze sprak de vrouw er op aan. De vrouw begon te schreeuwen tegen haar en te duwen

en trekken. De conciërge probeerde de vrouw bij de onderwijzeres weg te krijgen. Daarop bemoeide haar echtgenoot zich met de zaak en ging op de conciërge af. De conciërge liet de man struikelen. De man liep toen naar zijn auto en haalde er een hockeystick uit waarmee hij terugkwam de school in. De man sloeg toen de onderwijzeres twee keer op haar benen met de stick. Toen het hoofd van de school aan kwam lopen kreeg ook hij klappen.

5.5 Het melden van het incident en/of het doen van aangifte

5.5.1 Aarzelingen om contact op te nemen met de politie

Onderwijzend personeel doet, net als artsen, niet gemakkelijk aangifte bij de politie. Er bestaan meerdere voorbehouden bij de leraren om wanneer het om leerlingen gaat, deze aan te geven. Er is gêne om het te melden, de docent ontbeert steun van de directie, men is niet zeker van de reactie van collega's en de leraar vraagt zich af of hij nog geaccepteerd wordt door de leerlingen als hij aangifte heeft gedaan. Daarnaast kan publicatie over het geweld ertoe leiden dat ouders de school gaan mijden. Wanneer het incident in de klas plaatsvindt en het achter gesloten deuren blijft, kan een leraar dus met verschillende overwegingen in zijn achterhoofd besluiten dat hij het geweld niet aan zijn collega's of politie meldt. Wanneer het incident op de gang plaatsvindt wordt het eerder in de openbaarheid gebracht. Een docent aan het ROC bracht het als volgt onder woorden: "Aangifte doen is afhankelijk van hoe zeker je van jezelf bent. Ook is het afhankelijk van de houding van de leiding van de school. De ene afdelingsmanager is de andere niet; mijn manager steunde me, een ander zou me misschien ontraden hebben aangifte te doen. Misschien met in het achterhoofd dat het de school leerlingen kost. Je twijfelt over het doen van aangifte omdat je je afvraagt hoe je overkomt op je leerlingen, op je collega's. Ik heb de indruk dat als het geweld in de klas gebeurt, dat men het dan voor zichzelf houdt. Geweld wordt (onbewust) weggeschoven omdat niemand weet wat hij ermee aanmoet."

De docent kan zich ook onveilig voelen in zijn zichtbaarheid en herkenbaarheid en repercussies vrezen. Hij kent namelijk de dader (de leerling of zijn ouders), zoals omgekeerd de dader het slachtoffer kent. Bovendien realiseren docenten zich, dat

wanneer zij aangifte doen en de leerling gestraft wordt, hij met een strafblad door het leven moet. Zijn verdere toekomst is dan onzeker.

Ook kwam naar voren dat onderwijzend personeel zich verantwoordelijk kan voelen voor het oplossen van het incident. Een onderwijzeres liep, nadat de politie was gebeld, weer terug naar de plek waar de ouders, die haar hadden bedreigd en geslagen, stonden. Ze voelde zich medeverantwoordelijk voor het incident en wilde een oplossing helpen aandragen. Dit illustreert in welke mate onderwijzend personeel denkt dat ze de zaak anders hadden moeten aanpakken, zodat de zaak wellicht niet zo geëscaleerd was. In het verlengde hiervan ligt dat men verwacht dat de normale maatschappelijke omgangsvormen en de normen en waarden zoals in de samenleving gelden ook op de school gelden. Men had zich wellicht op school moeten realiseren dat, ondanks het feit dat geprobeerd is de Turkse moeder bij de school en samenleving te betrekken, ze afstand hield. Ze had er geen zin in in Nederland te integreren en wilde terug naar Turkije. Dat maakte haar gedrag onvoorspelbaar. Nu, na het incident, stelt men zich veel behoedzamer op tegenover ouders: de onderwijzers nemen niet meer voetstoots aan dat hun interpretatie van de sfeer waarin eerdere gesprekken plaatsvonden dezelfde is als die van de ouders.

5.5.2 Redenen om het geweld te melden bij de politie

Uit de interviews komt naar voren dat wanneer de politie snel na een incident op school staat, het aangifte doen in een roes verloopt. Het slachtoffer heeft nauwelijks tijd om meer te denken dan: "Aangifte doen, natuurlijk doe je dat!" Wanneer het aangifte doen niet direct na het incident kan plaatsvinden omdat de school de zaak intern wil oplossen is de drang al veel minder aanwezig om aangifte te doen. Zo ging de lerares van een middelbare school er niet meer achteraan omdat ze "zelf ook druk was met allerlei schoolse dingen." Het spijt haar achteraf wel dat ze geen aangifte heeft gedaan omdat dan niet zichtbaar wordt voor andere scholieren dat er iets strafbaars is gebeurd. "De kinderen vertellen elkaar dat de politie op school is geweest. Dan wordt het incident echt goed zichtbaar." De aangifte of melding zou ze dus niet voor zichzelf doen, maar om de preventieve werking die ervan uit kan gaan. De voorbeeldfunctie van de politie is belangrijk tegenover de leerlingen. De leerlingen moeten het lik-op-stukbeleid van de politie kunnen zien. Ze moeten kunnen zien dat de politie achter het onderwijzend personeel staat.

Een andere reden om geweld te melden is dat men de politie “geen excuus wilde geven om te kunnen zeggen dat ze niet weten wat er gebeurt omdat ze nooit iets horen.” Dat was de reden dat de docent van het ROC direct aangifte wilde doen.

5.5.3 Invloeden van derden

De slachtoffers melden dat zij allemaal de een of andere vorm van ondersteuning van derden aangeboden hebben gekregen om de ervaring bij de politie te melden en te verwerken. Als eerste wordt het belang van het vertrouwen in en van collega's genoemd.

Voorwaarde voor het doen van aangifte is dat men vertrouwen heeft in zijn collega's, dat zij voldoende steun bieden. Dat men opgevangen wordt in eigen kring op het werk. De leraar van het ROC vertelde dat hij erop stond aangifte te doen. Daar had hij geen anderen bij nodig, maar hij waardeerde het wel dat de afdelingsmanager meeging en hem zelfs met de auto naar het politiebureau bracht. De lerares van de middelbare school heeft persoonlijke ondersteuning gehad van collega's en van de locatiecoördinator direct na het incident. Haar collega's deden geen suggesties om aangifte te doen bij de politie. Ze vonden het wel erg wat er gebeurd was: het had niet gemogen. De lerares kwam niet zelf op het idee om aangifte te doen: “De jongen stond alleen maar tegen mij aan te duwen, en bovendien: het is toch je leerling.”

Op de basisschool was er nauwelijks tijd voor de onderwijzeres om een afweging te maken. Ze handelde de zaak in een roes af. De politie was namelijk zeer snel op de school en het aangifte doen kon op school gebeuren. Ook de directeur en de conciërge hebben toen aangifte gedaan.

Deze ondersteuning kwam soms niet onmiddellijk na het incident.

De docente van de middelbare school vertelt dat ze pas na twee weken besloot aangifte te doen. Ze kwam pas op het idee toen iemand van het Zorgteam van de school haar vroeg of ze er een politiezaak van wilde maken. Het Zorgteam regelde de afspraak met de politie voor haar op school. De goede intentie strandde echter. De afspraak liep drie keer mis. Of de agent, of zij kon niet. De laatste keer was de agent wel op school, maar heeft haar niet gevonden. Uiteindelijk is er geen gesprek tot stand gekomen. Ze dacht zelf ook “Laat ook maar, zo erg was het nu ook weer niet. Ik ben dus niet meer zelf naar de politie gegaan.”

De ondersteuning werd ook niet altijd opgepakt door het slachtoffer. Daarnaast kan het zo zijn dat de steun niet in de vorm plaatsvindt die het slachtoffer op prijs stelt.

De docent van het ROC zegt dat hij niet ingegaan is op de steun die door de school voorgesteld werd. Hij werd de dag na het incident door de school gewezen op de mogelijkheid om naar de maatschappelijk werker van de school te gaan. Hij ging niet want bij hem blijft het gevoel overheersen dat je het geweldsincident zelf moet verwerken. Wat de school hem ook aanbood was een kamer in een hotel voor die nacht. Daar heeft hij geen gebruik van gemaakt. Hij is bij zijn zoon gaan slapen. Wat hij wel bijzonder gewaardeerd zou hebben was als de directie hem "een bloemetje" had gestuurd. "Als een hart onder de riem. Zo'n gebaar is belangrijk, omdat je toch een aantal weken met zo'n gebeurtenis rondloopt. Het komt namelijk allemaal erg dicht bij je."

De onderwijzeres van de basisschool in Deventer vertelde dat Slachtofferhulp een paar keer op school teruggekomen is en haar nog twee keer gebeld heeft om te vragen hoe het ging. Ze deden een open aanbod dat ze altijd met hen kon bellen. Dat heeft ze als heel plezierig ervaren. Ze heeft verder van collega's en politie veel ondersteuning en begeleiding ervaren. Ook is ze op aanraden van de politie naar de eerste hulp gegaan om zich te laten behandelen en een letselschadebrief te halen. Zelf zou ze niet gegaan zijn: een paar doeken op de blauwe plekken en het was ook goed geweest.

In dit kader is het van belang dat er sprake is van een eenduidig optreden van leraren naar leerlingen. Dat wil zeggen: het stellen van regels aan de leerlingen, maar ook een consistente voorbeeldfunctie van de leraar waar het zijn eigen gedrag betreft. Zowel dus waar het gaat om het handhaven van waarden en normen als waar het gaat om het reageren op geweldssituaties. Wanneer de directie van de school heldere regels gebruikt is het gemakkelijker om aangifte te doen. Wanneer er geen consequente lijn getrokken wordt door leidinggevenden over wat wel en niet te tolereren valt, ontstaat er een grijs gebied van normloosheid waarin er geen eenduidige houding kan ontstaan over het doen van aangifte.

5.5.4 Beleid van de politie

Uit het voorbeeld van Deventer blijkt dat een pro-actief beleid van de politie bevordert dat er aangifte kan worden gedaan. In Deventer hebben de basisscholen

een brief gekregen van de politie waarin duidelijk staat dat aangifte doen aangeraden wordt en bovendien welke stappen de politie na een melding zet. Conform bovenstaande heeft de politie op de basisschool waar het incident plaatsvond, zelf de procedure in werking gesteld. De onderwijzeres op de basisschool vertelde dat ze meteen op de school aangifte heeft gedaan toen de politie erom vroeg. De eerste stap ging dus uit van de politie. Het ROC en het vmbo hebben afspraken met de politie gemaakt. Dat houdt in dat wanneer er een melding van geweld binnenkomt, de politie direct reageert en naar de school toekomt.

5.5.5 Verwachtingen van de slachtoffers die het geweld hebben gemeld

De verwachting die slachtoffers van de politie hebben, is divers. Het hangt af van de persoonlijkheid van het slachtoffer of men de hulp van de politie nodig heeft voor de verwerking van het incident. Wanneer de politie gealarmeerd is en snel ter plekke is, voldoet zij aan de verwachting. De directeur van de basisschool in Deventer zegt overigens dat de ouders direct door de politie werden meegenomen en gevangengezet. De rechtzaak over het geweld moet nog plaatsvinden, ruim driekwart jaar na het incident. In geval van vandalisme, van inbraak en dergelijke doet de politie weinig en is onzichtbaar. Dat is ook conform het beeld dat men van de politie heeft. De onzichtbaarheid van de politie vindt men ronduit ergerlijk. De voorbeeldfunctie van de politie is in geval van vandalisme minimaal.

Ook komt het voor dat de politie meer heeft gedaan dan men had verwacht. De docent van het ROC vertelt dat de politie de jongen 's nachts van zijn bed heeft gelicht en dat ze hem 79 uur hebben vastgezet. Binnen zes weken werd hij veroordeeld tot 90 uur leerstraf, waar die 79 uur vanaf getrokken werden. Het was goed dat hij een tijdje uit het zicht was, want de meisjes die hij bedreigd had voordat hij de docent bedreigde durfden niet meer alleen van huis naar school en weer terug. Ze werden door de school naar huis gebracht of opgehaald door hun ouders.

Ook komt het voor dat men geen idee heeft van wat de politie zou gaan doen. Toch wilde de docente van het vmbo haar verhaal kwijt bij de politie: de politie zou kunnen registreren wat deze jongen gedaan heeft. Zodat de politie de jongen zou kunnen plaatsen wanneer hij bij een volgend incident gepakt zou worden. Ze wilde hem dus niet zozeer aangeven, als wel het incident melden bij de politie. Ze verwachtte dat het verhaal dan ergens op schrift zou komen te staan.

5.5.6 Preventie en samenwerking: het protocol

In Deventer heeft men zich bij de opstelling van de diverse protocollen en convenanten gerealiseerd dat wanneer het jongeren betreft die gewelddadig worden, er sprake kan zijn van meervoudige problematiek. Dat betekent dat door verschillende instanties samengewerkt moet worden om de jongeren een kans te geven een nieuwe toekomst op te bouwen. Bezien vanuit de politie zorgen jongeren die bij de politie bekend zijn ook voor problemen op scholen. Ze moeten om escalatie te voorkomen op meerdere terreinen begeleid worden. Scholen en jeugdpolitie moeten samenwerken. Omgaan met jeugd vraagt een andere manier van werken. In de preventieve sfeer van OMslag is de politie in Deventer samen met de scholen een coachingsproject gestart. Alle participanten die meewerken aan dit project stellen een medewerker voor 24 uur beschikbaar. De partijen die samenwerken zijn de politie, afdeling Jeugdzaken, onderwijs- en scholingsinstellingen, Deventer werkt, Bureau Jeugdzorg, de Sociale Dienst en de Dienst Huisvesting van Deventer. Zij kijken gezamenlijk naar de jongeren met meervoudige problematiek. Vanuit een van de partijen wordt de coach aangewezen en aan de jongere gekoppeld. Deze coach is op de hoogte van de mogelijkheden die de andere partijen bieden aan de jongere. Overigens komt de jongere op basis van vrijwilligheid bij dit traject.

Bij het ROC is er één keer per maand overleg tussen de directeur Facilitaire dienst en de vaste contactpersoon van de politie en met alle scholen die onder het bestuur vallen. Ook het bureau Halt is dan aanwezig. De agenda voor die vergadering is deels gevuld met preventieve zaken, en deels met repressieve/reactieve zaken. Onder preventieve zaken valt bijvoorbeeld het voorkomen van de overlast die een tijd lang in het winkelcentrum uitgeoefend werd door jongeren van het ROC. De maatregel die genomen werd was het afsluiten van de poort van het schoolgebouw in de pauzes.

5.5.7 Terugkoppeling van de melding aan het slachtoffer

De politie koppelt niet altijd terug aan het slachtoffer wat ze gedaan hebben met de melding of aangifte. De docent van het ROC heeft in de krant gelezen wat er met de dader gebeurde. Het verbaast hem niet dat de politie niet teruggekoppeld heeft. Zo'n hoge dunk heeft hij niet van ze: "Je weet nooit zeker of ze een aangifte ook werkelijk serieus nemen. Vandaar dat ik er fel bovenop zat toen ik zelf aangifte deed."

De onderwijzeres van de basisschool heeft op dit terrein een andere ervaring opgedaan. Ze is een week na het incident door de politie gevraagd of ze op de hoogte gehouden wilde worden van de gang van zaken. Dat is vervolgens twee keer schriftelijk gebeurd. Daar is ze tevreden over.

5.6 Conclusies

Literatuur

Uit de literatuur blijkt dat er slechts enkele kwantitatieve onderzoeken in Nederland verricht zijn naar geweld tegen leerkrachten, daarnaast is ook onderzoek verricht naar geweld tussen leerlingen onderling. De indruk is dat het schoolpersoneel vooral te lijden heeft onder verbaal geweld, zoals schelden, pesten en treiteren. Ook worden leerkrachten geconfronteerd met agressie door collega's of ouders. Fysiek geweld komt ook voor, zij het in mindere mate. Pas vanaf het midden van de jaren negentig kwam er zoiets als een maatschappelijke discussie over geweld op school op gang. In 1995 startte de landelijke campagne 'De veilige school'. Uit een onderzoek van 2001 komt echter naar voren dat het op sommige scholen nog steeds ontbreekt aan structurele aandacht voor agressie en geweld.

Preventie

Preventieve maatregelen op de scholen zelf lijken van groot belang om geweld te keren. Hierbij zijn zeer zichtbare beveiligingsmaatregelen van belang, zoals camera's, hekken en zichtbaar opgestelde beveiligingsbeambten. Daarmee worden twee doelen bereikt: naar buiten, jegens de ouders, en naar binnen, naar de leerlingen en de leraren toe, laat een school zien dat er gewerkt wordt aan een sfeer en klimaat betreffende de 'Veilige School'.

Behalve fysieke maatregelen zijn er ook maatregelen gericht op het personeel mogelijk: bijvoorbeeld het aanbod van trainingen om beter om te kunnen gaan met agressie en gericht op het ontwikkelen van een klantvriendelijke houding tegenover leerlingen, maar vooral ook naar hun ouders. Specifieke aandacht lijkt nodig voor het betrekken van allochtone ouders bij de school. Zij spreken soms nog onvoldoende Nederlands en bovendien achten zij soms de school verantwoordelijk voor het gedrag van hun zoon.

Daarnaast zijn interne richtlijnen van belang over hoe te handelen nadat men met een geweldsincident is geconfronteerd. Deze dienen bij voorkeur bottom-up te worden ontwikkeld, zodat ten aanzien van de specifieke situatie (gezien vanuit de behoefte van het slachtoffer, het type school en het type dader) gehandeld kan worden. Aan deze interne richtlijnen kan ook een groter en meer domeinen bevattend protocol ten grondslag liggen. Jongeren die bij de politie bekend zijn kunnen ook problemen veroorzaken op school. In samenwerking met meerdere partijen kan een beleid worden ontwikkeld om escalatie te voorkomen. Hierbij is het van belang jongeren op verschillende terreinen te laten begeleiden (wonen, werken, scholing, recreatie).

Aarzeling om contact op te nemen met de politie

Er is een aantal redenen door zowel de sleutelfiguren als de slachtoffers zelf genoemd die kunnen verklaren waarom niet altijd contact met de politie opgenomen wordt. Als eerste wordt genoemd dat de docent de leerling of de gewelddadige ouder kent. Angst voor represailles kan de docent ervan weerhouden aangifte te doen. Daarnaast is er de gêne om het incident te melden: de leraar vraagt zich af of hij na het melden of aangifte doen nog wel door de leerlingen en zijn collega's voor vol aangezien wordt. Ook kan een rol spelen dat de leraar onvoldoende vertrouwen heeft in zijn collega's en als laatste is er de vrees bij de schoolleiding dat de ouders de school wellicht gaan mijden.

Een leraar kan zich vanuit zijn gevoel van verantwoordelijkheid voor de leerling ook belemmerd voelen in het aangifte doen. Je zadelst een leerling mogelijk met een strafblad op. Daarnaast speelt dat de leerkracht zich verantwoordelijk kan voelen om het incident intern te helpen oplossen, zeker wanneer hij het gevoel heeft dat hij het incident had moeten zien aankomen: de leerling was immers al langere tijd onhandelbaar, of de ouder kwam al geagiteerd binnen.

Wel melden van een geweldsincident bij de politie

Voor leerkrachten lijkt het gemakkelijker om de politie in te lichten als het geweldsincident in een voor anderen toegankelijke ruimte plaatsvindt (bijvoorbeeld op de gang en niet in de klas) en in het zicht van getuigen (bijvoorbeeld een conciërge, een beveiligingsbeambte).

Verder blijkt het bevorderlijk voor het doen van aangifte wanneer de politie direct na het geweldsincident op de school aanwezig is of wanneer de docent direct na het incident op het politiebureau aangifte kan doen.

Overwegingen om aangifte te doen zijn: men wil de politie laten weten wat er gebeurt, ze op de hoogte stellen, zodat ze het geweld kunnen registreren. Het gaat er dan primair om dat geweld op school en het optreden van de politie als reactie daarop zichtbaar gemaakt worden.

Een consistent en zichtbaar gedrag wordt overigens ook gewenst bij vandalisme of inbraak op school. Ook dan kan er een voorbeeldfunctie uitgaan van het handelen van de politie.

Involoed van anderen op het wel of niet melden van geweld

Het blijkt heel belangrijk te zijn dat het slachtoffer van geweld zich geborgen voelt in de organisatie; dat hij vertrouwen heeft in zijn collega's. Vanuit een dergelijke sfeer is het goed mogelijk om aangifte te doen. Ook het optreden van de EHBO (bijvoorbeeld overhandigen van een letselschadebrief) of het snel beschikbaar zijn van iemand van Slachtofferhulp kan stimuleren om aangifte te doen.

Verder is het van groot belang dat de hele staf van de school zich eenduidig gedraagt met betrekking tot het reageren op en het afhandelen van geweldsincidenten. Volgens een respondent van de jeugdpolitie is een schooldirecteur die duidelijke regels en normen voor het gedrag van leraren en leerlingen stelt en een streng veiligheidsbeleid voorstaat, van cruciaal belang om een veilige sfeer op school te bewerkstelligen.

Melding bij de politie: partnergeweld

6.1 Inleiding

Huiselijk geweld staat momenteel nadrukkelijk op de politieke agenda. Op rijksniveau is een landelijke project Aanpak huiselijk geweld gestart, om zo de preventieve, curatieve en repressieve aanpak van deze problematiek te bevorderen. Onder de noemer van huiselijk geweld valt al het geweld en dreiging met geweld dat in huiselijke sfeer plaatsvindt. Grofweg zijn drie categorieën te onderscheiden, namelijk kindermishandeling, partnergeweld en overig. Onder kindermishandeling valt fysieke mishandeling, seksueel misbruik en verwaarlozing van kinderen. Onder partnergeweld valt zowel geweld tijdens de relatie als geweld dat wordt gepleegd door de ex-partner, tegenwoordig ook wel belaging genoemd. En de categorie overig omvat huiselijk geweld gepleegd door huisgenoten en huisvrienden en ouder(en)mishandeling. We richten ons met name op partnergeweld in allochtone kring.

Het hoofdstuk is als volgt opgebouwd. Eerst zal de stand van zaken worden weergegeven rondom de aard en achtergrond van huiselijk geweld c.q. partnerge-

weld en de beweegredenen om tot het melden van partnergeweld over te gaan. Vervolgens wordt dit toegespitst op de problematiek van partnergeweld waar allochtone vrouwen slachtoffer van zijn. Daarna worden de onderzoeksresultaten beschreven. Achtereenvolgens wordt ingegaan op de wijze waarop het geweld tegen allochtone vrouwen door de geïnterviewden wordt gepercipieerd en welke afwegingen het slachtoffer maakt om wel of niet tot melding bij de politie over te gaan. Vervolgens wordt ingegaan op invloeden van buitenaf, zoals de omgeving van het slachtoffer, waaronder andere instanties die betrokken zijn bij het partnergeweld en het beleid van de politie. Daarna wordt ingegaan op de verwachtingen van slachtoffers ten aanzien van de politie als tot melding of aangifte is overgegaan. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een conclusie.

6.2 Partnergeweld in de literatuur

6.2.1 Aard en omvang

In Nederland zijn twee grote onderzoeken verricht naar de aard en omvang van partnergeweld c.q. huiselijk geweld. In 1989 deed Römken's onderzoek naar eenzijdige mishandeling in heteroseksuele relaties door het uitvoeren van een grootschalig survey onder 1016 vrouwen en in 1997 deed Van Dijk e.a. onderzoek naar huiselijk geweld door een grootschalig onderzoek onder 516 mannen en 489 vrouwen. Het onderzoek van Van Dijk e.a. is soms lastig te interpreteren omdat alle vormen van huiselijk geweld zijn onderzocht, waardoor niet altijd helder is welke vorm van huiselijk geweld welk cijfer oplevert.

Het geweld dat in huiselijke kring wordt gepleegd varieert van ernstig fysiek geweld en ernstig seksueel geweld tot licht fysiek en seksueel geweld, bedreigingen en geestelijk geweld (zie tabel 1). Concreet gaat het om aan de haren de kamer doorsleuren, in rug, lendenen of buik slaan en schoppen, de trap afduwen, een vork in de rug steken, brandende sigaretten uitdrukken op het lichaam, met een auto op haar inrijden, de keel dichtknijpen, opzettelijk vernielen van persoonlijke voorwerpen, huisdieren mishandelen of doden,⁸ opsluiten in het huis of in een kast, kleren van het lijf rukken, verkrachten of dwingen tot seksuele handelingen. Dit kan tot (ernstig) letsel leiden, zoals bloeduitstortingen, gebroken ledematen,

⁸ Het mishandelen of doden van huisdieren is een indirecte manier om de vrouw ernstig te kwetsen. Deze vorm van geweld valt overigens niet onder de door ons gehanteerde definitie van geweld

scheve vingers en neus, miskraam, gescheurd trommelvlies, geheugen- en concentratieverlies, littekens (Van Rappard, 1988, p. 12-13). Uit het onderzoek door Van Dijk e.a. komt naar voren dat geweld in de huiselijke sfeer doorgaans door mannen wordt gepleegd: namelijk in 80% van de gevallen. Bovendien blijkt dat vrouwen vaker dan mannen slachtoffer worden van geweld met een hoge intensiteit. Uit het onderzoek van Römken komt naar voren dat ruim 11% van de vrouwen slachtoffer is (geweest) van eenzijdig herhaald en ernstig geweld door de partner, terwijl 9% slachtoffer is (geweest) van eenzijdig incidenteel en licht geweld. De cijfers over de aard en omvang in het buitenland geven eenzelfde beeld.

6.2.2 Hulp zoeken bij de politie

Veel slachtoffers van huiselijk geweld zoeken geen hulp, ook niet als het ernstig en herhaald geweld betreft. Als hulp wordt gezocht bij een instelling, zijn de huisarts en de politie de twee instanties waar slachtoffers het vaakst aankloppen. Hoe intenser het geweld, hoe groter de kans dat hulp wordt gezocht. Toch klopt de meerderheid van de slachtoffers bij ernstig geweld niet aan bij de huisarts (77%), noch bij de politie (88%). Het meldingsgedrag van slachtoffers van huiselijk geweld hangt samen met leeftijd: hoe ouder het slachtoffer des te groter is de kans dat het geweld wordt gemeld (Van Dijk e.a., 1997, p. 67-69).

Het is belangrijk onderscheid te maken tussen de situatie dat het slachtoffer in een crisissituatie zit en tijdens of vlak na het geweld de hulp van de politie inroept en de situatie dat de vrouw achteraf naar het politiebureau gaat om aangifte te doen. Slachtoffers van huiselijk geweld melden in 12% van de gevallen het geweld bij de politie. Zoals gezegd, hoe ernstiger het geweld, hoe groter de kans dat het slachtoffer van huiselijk geweld dit meldt bij de politie. Als het gaat om het doen van aangifte blijkt dit verschil overigens niet te bestaan (zie tabel 1).

Tabel 1 *Melding en aangifte van huiselijk geweld bij de politie*
(Uit: Van Dijk e.a., 1997, p. 67, tabel 17)

Contact met de politie	Intensiteit van het geweld					Totaal
	Incidenteel	Laag	Matig	Hoog	Zeer hoog	
Voorvallen gemeld	6%	7%	12%	16%	17%	12%
Procesverbaal ondertekend	5%	3%	7%	9%	5%	6%
Totaal (abs.)	112	109	103	110	100	534

Uit het onderzoek van Römken komt eveneens naar voren dat vrouwen die worden mishandeld door hun partner dit geweld doorgaans niet bij de politie melden. Van alle vrouwen die eenzijdig geweld door hun partner hebben meegemaakt, heeft 18% ooit de hulp van de politie ingeroepen, waarvan eenderde de hulp van de politie meerdere keren heeft ingeroepen. Ook Römken constateert dat hoe ernstiger het geweld is, hoe groter de kans is dat het geweld bij de politie wordt gemeld. Het verzoek om interventie en bescherming staat voorop, omdat de vrouw zich niet opgewassen voelt tegen het geweld en de sfeer van dreiging. Bij incidenten tijdens en na de scheiding wordt de politie relatief vaak te hulp geroepen. De dreigementen zijn niet alleen op de vrouw gericht, maar ook op de kinderen en de ouders van de vrouw. Deze dreigementen kunnen vergaand zijn, waardoor vrouwen in een continue sfeer van angst leven.

Uit het onderzoek van Römken blijkt eveneens dat het niet gewoon is om na de melding aangifte te doen; eenderde van de vrouwen die het geweld bij de politie heeft gemeld, doet daarna daadwerkelijk aangifte van mishandeling (n=12). De helft van deze vrouwen trekt de aangifte weer in, omdat zij weer zijn verzoend met de pleger (n=3) of omdat ze hiertoe onder druk zijn gezet (n=3).⁹ Hoewel mishandeling tegen de partner geen klachtdelict is, heeft het intrekken van de aangifte doorgaans tot gevolg dat de politie de zaak niet doorstuurt naar het Openbaar Ministerie, hetgeen in de door Römken beschreven gevallen ook gebeurde. Van de zes gevallen waar de aangifte in stand bleef, is één zaak geseponneerd en zijn drie zaken vervolgd die tot gevangenisstraffen hebben geleid. Van twee zaken was ten tijde van het onderzoek niets bekend (Römken, 1989, p. 220-222).¹⁰

Het grote verschil tussen het geweld melden bij de politie en aangifte doen wordt door verschillend onderzoek bevestigd (Wöstmann, 1988; Zoomer, 1990; Spapens e.a., 2001). Overigens is het voor vrouwen lang niet altijd duidelijk of zij aangifte hebben gedaan (het proces-verbaal van aangifte hebben ondertekend) of het geweld alleen hebben gemeld (Spapens e.a., 2001, p. 51).

6.2.3 Afweging slachtoffers om geweld bij politie te melden

In deze paragraaf zal nader worden ingegaan op de achtergronden van de aangiftebereidheid van vrouwen die worden mishandeld door hun partner.

⁹ Mishandeling door de partner is geen klachtdelict. Het intrekken van de aangifte is formeel niet mogelijk.

¹⁰ Tegenwoordig zijn in verschillende politieregio's protocollen 'huiselijk geweld' opgesteld. Er is daardoor een actiever strafrechtelijk beleid gericht op het stoppen van het geweld. (Lünnemann en Overgaag, 2002).

In tegenstelling tot de andere vormen van geweld in dit onderzoek is over de motieven om te melden en/of aangifte te doen bij de politie door slachtoffers van partnergeweld uit ander onderzoek al het een en ander bekend. Dit betreft overigens Nederlandse slachtoffers.

De meerderheid van de vrouwen meldt het geweld niet bij de politie. Dit kan deels worden verklaard uit het feit dat het een enorme schok is als je met geweld door je partner wordt geconfronteerd. Er wordt met angst, onzekerheid en schuldgevoelens op gereageerd. Dit is overigens een normale reactie, die kenmerkend is voor alle slachtoffers van geweldsmisdrijven. Specifiek is dat het geweld is gepleegd door de man waar je van houdt, en waar je een relatie mee hebt. Zeker als er ook kinderen zijn, bestaat een sterke behoefte het gezin bij elkaar te houden. Vrouwen zijn geneigd het geweld te neutraliseren en de verantwoordelijkheid voor het stoppen van het geweld bij zichzelf te leggen. Dit verschaft de vrouw tegelijkertijd een (illusoir) gevoel dat zij controle heeft over het agressieve gedrag; onmachtgevoelens worden vermeden en de hoop wordt gewekt dat zij het gewelddadig gedrag kan voorkomen (Römkens, 1992, p. 201-203; Zoomer, 1992, p. 62-66).

Uit onderzoek blijkt dat het minder waarschijnlijk is dat de vrouw de hulp van de politie inroept als de relatie meer hiërarchisch is gestructureerd en de vrouw afhankelijker is van de man. Angst voor represailles van de man weerhoudt vrouwen ervan het geweld bij de politie te melden. Ook de verwachtingen ten aanzien van wat de politie zou kunnen doen voor het slachtoffer speelt een rol. Als de vrouw een negatief beeld heeft van de politie, zal ze minder snel tot melding overgaan (Zoomer, 1992, p. 72-73). Als de vrouw bij het eerste contact met de politie een negatieve ervaring heeft, zal ze minder snel geneigd zijn bij de volgende geweldservaring de hulp van de politie in te roepen (Spapens e.a., 2001, p. 54). Vrouwen roepen de hulp van de politie in vanuit verschillende behoeften. Er kunnen twee hoofdargumenten worden onderscheiden: behoefte aan bescherming door een autoriteit van buiten en de wens een grens te willen stellen met behulp van de politie (Wöstmann, 1988, p. 87). Vrouwen roepen de hulp in van de politie omdat zij zich ernstig bedreigd voelen. Er ligt vaak een lange geschiedenis van geweld ten grondslag aan het verzoek om politiehulp. De angst voor (meer) fysiek geweld en angst voor verdere escalatie spelen een belangrijke rol. De angst voor acuut ernstig fysiek geweld wint het dan van de angst voor represailles later. De politie wordt gebeld om de dreiging van dat moment af te wenden en de crisis tot hanteerbare proporties terug te brengen. Bovendien geeft het sommige vrouwen een gevoel van veiligheid als de politie op de hoogte is van de geweldssituatie en

als er een toezegging is gedaan dat de surveillance direct langskomt als er wordt gebeld. De tweede belangrijke reden om het geweld te melden is het stellen van een daad. Vrouwen willen een grens stellen door de man te confronteren met de gevolgen van zijn gedrag of omdat ze iets willen terugdoen; nu moet de man maar eens voelen. Door het geweld bij de politie te melden wordt aangegeven dat het hier om een strafbaar feit gaat, waarvoor de man vervolgd kan worden. Naast deze twee hoofdmotieven wordt de politie soms als praatpaal gebruikt: de politie fungeert als uitlaatklep voor hun emoties (Wöstmann, 1988, p.87-89; Zoomer, 1992, 74-78).

Als het slachtoffer aangifte doet, verwacht zij, zeker als het de eerste keer is dat aangifte wordt gedaan, dat de politie direct actie kan ondernemen richting de dader, bijvoorbeeld dat de man direct wordt meegenomen. Wanneer blijkt dat de mogelijkheden van de politie beperkt zijn, daalt het vertrouwen in de politie (Spapens e.a., 2001, p. 55-56).

6.2.4 Melding van geweld door allochtonen

Deze studie naar het melden van partnergeweld is toegespitst op de positie van allochtone vrouwen. Hier is in Nederland geen onderzoek naar gedaan. Ten tijde van dit schrijven doet Intomart een onderzoek naar huiselijk geweld in allochtone kring. In deze paragraaf beperken we ons tot het aangiftegedrag van allochtonen in het algemeen, toegespitst op geweldsdelicten en zo mogelijk partnergeweld. Overigens moeten we ons ervan bewust zijn dat er grote verschillen kunnen zijn tussen de verschillende etnische groeperingen.

Het Willem Pompe Instituut heeft in 1997 onderzoek gedaan naar slachtofferhulp aan allochtonen, en heeft daar ook de aangiftebereidheid in het algemeen van allochtone slachtoffers bij betrokken (Lempers e.a., 1998). Van de personen die aangifte hebben gedaan, valt op dat allochtone aangevers veel vaker dan autochtone aangevers van het mannelijke geslacht zijn, vooral bij Turkse en Marokkaanse aangevers. Aangevers met een Surinaamse en Antilliaanse achtergrond zijn juist vaker van het vrouwelijke geslacht vergeleken met de autochtone aangever (Lempers e.a., 1998, p.28).

Als het gaat om geweldsdelicten, dan blijkt dat de kans om slachtoffer te worden bij etnische minderheidsgroepen hoger is, maar dat de aangiftebereidheid lager is. Allochtone slachtoffers van mishandeling deden viermaal minder aangifte dan autochtone slachtoffers (Lempers e.a., 1998, p. 22-28).

De lagere aangiftebereidheid in het algemeen van allochtone slachtoffers wordt verklaard uit vier clusters van redenen:

1. Praktische drempels als taalprobleem, onverzekerd zijn, onvoldoende kennis van het rechtstelsel hebben.
2. Gevoelsmatige belemmeringen als angst voor represailles, angst voor stigmatisering van de eigen etnische groep en een negatief politiebeeld.
3. Drempels die specifiek zijn voor bepaalde groepen of die samenhangen met het delict, zoals het ontbreken van een verblijfsvergunning, zelf actief zijn in illegale activiteiten, discriminatie, en afpersing in etnische kring.
4. Drempels die verband houden met eerscheidende of eerherstellende delicten zoals eerwraak en schaking (Lempers e.a., 1998, p. 29).

Voor dit onderzoek naar melding van partnergeweld in allochtone kring zijn vooral cluster 1, 2 en 3 van belang. De taal is een belangrijke drempel. Een gebrekkige beheersing van de Nederlandse taal leidt tot gevoelens van onzekerheid en schaamte. "Vooral allochtonen van de eerste generatie – en helemaal vrouwen – zijn bang dat de politie hen niet zal begrijpen en ze zichzelf belachelijk maken." (Lempers e.a., 1998, p. 29). Ook onvoldoende kennis van de inrichting van de Nederlandse maatschappij en de rechten die slachtoffers hebben vormen een barrière om aangifte te doen. Daarnaast spelen cultuurverschillen een rol bij de contacten tussen de politie en het slachtoffer.

Angst voor het bevestigen van vooroordelen speelt een grote rol. Bijvoorbeeld speelt voor zwarte vrouwen in een blijf-van-mijn-lijf-huis de angst om vooroordelen van de 'agressieve zwarte man' te bevestigen. Ook de angst om met een typisch etnisch conflict naar de politie te gaan, houdt mensen tegen naar de politie te stappen, zoals door een familielid van een slachtoffer dat werd ontvoerd en verkracht, naar voren werd gebracht. Ook schaamte speelt een rol, zeker als het misdrijf zich binnen familieverband afspeelt. Daarnaast is het vertrouwen dat mensen in de politie hebben bepalend voor de aangiftebereidheid en een negatief politiebeeld speelt een belangrijke rol in het afzien van aangifte. Vrouwen die geen zelfstandige verblijfsvergunning hebben, blijken bijvoorbeeld een negatief beeld van de politie hebben. In hun land van herkomst zal de politie, zeker op het platteland, na een melding van partnergeweld naar de man toestappen in plaats van de vrouw te ondersteunen. Angst voor wraak lijkt meer dan bij autochtone slachtoffers een rol te spelen door de sterke sociale controle binnen de gemeenschappen. Niet alleen allochtone vrouwen die worden beroofd door jongens uit

hun eigen etnische groep durven geen aangifte te doen uit angst voor wraak, maar ook als men absoluut niet weet wie de dader is, is men bang voor wraak; als de politie de daders inrekent zou op de aangever wraak worden genomen (Lempers e.a., 1998, p.29-32).

Tot de bijzondere slachtoffers behoren de vrouwen die met een afhankelijke verblijfsvergunning in Nederland verblijven, vele duizenden in Nederland. Deze vrouwen stappen bijna nooit naar de politie als zij worden mishandeld door hun man. De mishandelingen worden verdragen totdat de drie jaar voorbij zijn en ze zelfstandig een verblijfsvergunning kunnen aanvragen, of de vrouwen verdwijnen in de illegaliteit. Deze vrouwen kunnen vaak niet terug naar het land van herkomst en bovendien zijn de schaamte en de schande te groot (Lempers e.a., 1998, p. 33).

6.3 Onderzoekresultaten

Voor het verkennende onderzoek naar melding bij de politie van huiselijk geweld door allochtone vrouwen is gesproken met vier sleutelfiguren: één vrouw werkzaam bij de politie, twee vrouwen werkzaam bij de vrouwenopvang en één vrouw betrokken bij de Marokkaanse Vrouwenvereniging Amsterdam (MVVA). Daarnaast is gesproken met vijf slachtoffers, afkomstig uit Marokko (3), Turkije (1) en Irak (1). Vier van hen verbleven ten tijde van het interview in een opvangvoorziening. De gesprekken met hen zijn gehouden in het Arabisch. Alle geïnterviewde vrouwen wonen ten tijde van het interview in Amsterdam.

6.3.1 Partnergeweld in allochtone kring

De aard van het partnergeweld in allochtone kring lijkt niet anders dan in autochtone kring, maar waarin het geweld wel verschilt is de context. Hier kan een onderscheid gemaakt worden tussen vluchtelingenvrouwen, migrantenvrouwen, allochtone vrouwen van de tweede generatie en illegale vrouwen. Migrantenvrouwen leven doorgaans in een zeer geïsoleerde situatie: ze spreken de taal niet en er zijn geen of nauwelijks contacten met de buitenwereld, tenzij het eigen familie betreft. Maar lang niet alle migrantenvrouwen hebben familie in Nederland. Een Marokkaanse vrouw vertelt:

“Ik kon mijn problemen met niemand bespreken, ik heb hier geen familie, geen vrienden, geen kennissen. Bovendien spreek ik de taal niet. Ik had met niemand contact in de buurt.”

Vrouwen die worden mishandeld, mogen doorgaans niet zonder begeleiding van hun man naar buiten. Er is soms zelfs geen telefoon, of de officiële papieren als paspoort en verblijfsvergunning worden verborgen voor de vrouw. De man isoleert de vrouw bewust van de buitenwereld door contacten met de buitenwereld te verbieden, door de vrouw geen sleutel van het huis te geven, door het volgen van taallessen te voorkomen etc. Deze vrouwen zitten letterlijk opgesloten in hun huis. Daarnaast kan ook controle worden uitgeoefend als de vrouw wel naar buiten mag, bijvoorbeeld doordat de vrouw via haar mobiele telefoon continu bereikbaar moet zijn.

Onze interviewster, die enige jaren geleden zelf in een asielzoekerscentrum verbleef, is getroffen door het isolement van de geïnterviewde migrantenvrouwen. Vluchtelingenvrouwen die in een asielcentrum terechtkomen, en die daar vaak voor lange tijd blijven, kunnen daar een netwerk opbouwen, kennismaken met verschillende Nederlandse instanties en de Nederlandse taal leren. Als vrouwen een eigen woning krijgen, is er nog het contact met vrijwilligers werkzaam bij Vluchtelingenwerk Nederland. Het isolement met de buitenwereld is doorgaans minder sterk.

Over de problematiek van slachtoffers van partnergeweld uit de tweede generatie is niets bekend. Over illegale vrouwen is eveneens weinig bekend. Uit dit onderzoek komt naar voren dat illegale vrouwen niet in een opvanghuis terecht kunnen, maar vrouwen met een onzekere verblijfsvergunning wel. Deze vrouwen hebben in tegenstelling tot de illegale vrouwen wel recht op voorzieningen als een bijstandsuitkering en kinderbijslag, maar zij hebben geen recht op een woonvergunning. Daarom blijven deze vrouwen vaak heel lang in de opvangvoorziening. Hier komt overigens binnenkort verandering in.¹¹

Voor alle gevallen geldt dat door de mishandelingen en het isolement de vrouwen nauwelijks of geen zelfvertrouwen hebben. Hierdoor gaan vrouwen zichzelf isoleren en is het steeds moeilijker om hulp te vragen.

¹¹ In de circulaire van 4 februari 2002 (MG 2001-08) is bekendgemaakt dat de Huisvestingswet en het huisvestingsbesluit zullen worden gewijzigd zodat deze groep vrouwen wel in aanmerking komt voor een woonvergunning en zij met voorrang zullen worden geholpen.

6.3.2 Belemmeringen om geweld te melden bij de politie

Allochtone vrouwen zullen niet snel naar de politie stappen. Uit de interviews met slachtoffers komt naar voren dat het regelmatig voorkomt dat de bureaus de politie gaan bellen:

“De politie was eens een keertje bij ons langs gekomen omdat mijn man en ik ruzie hadden. Hij had me zo hard geslagen dat mijn hele lichaam zo’n pijn deed dat ik liever dood had willen zijn. Op dat moment schreeuwde ik het uit. Mijn buurvrouw heeft het lawaai gehoord en heeft de politie gebeld.” (Marokkaanse vrouw, 23 jaar, vier jaar in Nederland, sinds 15 juni 2001 in de opvang)

Soms belt een vrouw bij de bureaus naar de politie. Ook komt het voor dat zij uit huis is gezet en zij een politieagent aanklampt omdat ze geen alternatief heeft:

“Het werd ieder dag nog erger en erger. Toen heb ik besloten om contact met de politie op te nemen. Ik wist niet waar ik naar toe moest. Ik ging naar het centraal station in Amsterdam in de hoop daar een agent te treffen. De agent was heel aardig. Hij heeft mij met de politieauto naar het bureau gebracht.” (Irakese vrouw, 28 jaar, vier jaar in Nederland, sinds vijf maanden in de opvang)

Er is vaak veel en ernstig geweld gepleegd voor allochtone vrouwen het geweld melden bij de politie. Daarnaast is angst voor escalatie die uitmondt in ernstig of dodelijk geweld, of angst dat haar kinderen worden ontvoerd een belangrijke reden om naar de politie te stappen. Als er aangifte wordt gedaan, is dit altijd van fysiek geweld, zegt de politieagente. Een Marokkaanse vrouw die jarenlang door haar echtgenoot werd gedomineerd, gecontroleerd en psychisch mishandeld, vertelde:

“Ik woonde in een gevangenis. Ik heb overal hulp gezocht maar niet bij de politie. Ik had niets om te vertellen. Ik word niet geslagen, ik heb geen blauwe ogen en er waren geen getuigen. Mijn verloren zelfvertrouwen, mijn geestelijke wonden zegt de politie niets. Het maakt hen niet uit; daar hebben zij geen ogen voor.” (Marokkaanse vrouw, 26 jaar)

Praktische drempels

Taalproblemen vormen een drempel om contact op te nemen met de politie. Daarbij komen nog de isolatietechnieken van de partner die erg sterk kunnen zijn, waardoor de barrière om het geweld bij de politie te melden welhaast onoverkomelijk wordt. Als de politie langskomt, bijvoorbeeld omdat de bureaus hebben

gebeld, dan kan de man gemakkelijk, wegens het taalprobleem van de vrouw, ontkennen dat er wat aan de hand is. Een Marokkaanse vrouw (23 jaar) vertelt:

“Toen de politie kwam gaf mijn man alle schuld aan mij. Hij vertelde hen dat ik me niet kon beheersen, dat als ik boos op mijn kinderen was, ik ging huilen en schreeuwen. Ik had alles begrepen maar ik kon toen niks zeggen omdat mijn man erbij was. Ik wou dat de politie iets voor mij kon doen, bijvoorbeeld me apart houden en vragen wat er aan de hand was. Er was een agente bij. Ik had mijn blauwe plekken aan haar kunnen laten zien als ik daarvoor de kans gekregen had. Ik sprak geen Nederlands en daar had hij heel goed gebruik van gemaakt. Ze noteerden alles wat hij gezegd had en gingen weg.”

Een andere Marokkaanse vrouw (31 jaar) vertelt dat door het taalprobleem ook de huisarts kan worden misleid:

“Een keertje sloeg hij me heel hard. Mijn ogen zaten vol bloed. Ik moest daarvoor naar de huisarts. Mijn man was er ook bij. De dokter vroeg hoe het was gebeurd. Mijn man zei dat ik op de tafel gevallen was. Verder heeft de dokter niets gezegd of doorgevraagd. Hij had mijn man meteen geloofd. Ik kon niets zeggen toen.”

Bij grote taalproblemen is het zonder een tolk niet mogelijk om het verhaal bij de politie te vertellen, tenzij de politieagent(e) zelf de taal spreekt. Het meenemen van een ander als tolk

kan echter een extra barrière vormen gezien de sociale context waarin allochtone vrouwen doorgaans leven; de kans dat de gemeenschap te weten komt dat de vrouw het geweld bij de politie heeft gemeld, wordt erdoor vergroot.

Een andere praktische drempel is het gebrek aan informatie. De vrouw weet niet wat haar rechten zijn, wat de gevolgen zijn van het doen van een melding of aangifte en zij weet niet welke mogelijkheden de politie heeft om in te grijpen of haar te ondersteunen. De projectleidster Huiselijk Geweld bij de politie in Amsterdam verwoordde dit als volgt:

“Ik gaf een lezing aan een groep Turkse vrouwen. Ik wilde de werking van huiselijk geweld uitleggen, maar ik ervoer al snel een grote kloof. Ik besloot daarom eerst wat volgens de Nederlandse wet strafbaar is duidelijk te maken. Ik heb voorbeelden genoemd: als je man de deur op slot doet om te verhinderen dat jij het huis verlaat, is er sprake van vrijheidsberoving en dat is strafbaar. Mishandelen en je ergens toe dwingen mag niet, bijvoorbeeld, 's nachts moeten koken voor je man omdat je anders door hem geslagen wordt. Dat mag niet, dat is verboden in Nederland.”

Als migrantenvrouwen bij hun partner wonen, vormt de afhankelijke verblijfsvergunning een belangrijke praktische drempel om aangifte te doen; de kans is aanwezig dat zij Nederland uit worden gezet. De Marokkaanse respondente van 23 jaar meldt hoe haar man speculeerde op haar angst om aangifte te doen en het land uitgezet te worden zolang ze nog geen onafhankelijke verblijfsvergunning had:

“Ik ontving een brief van de politie en ik liet die aan mijn buurvrouw lezen. Zij legde mij uit dat ik bij de vreemdelingendienst mijn verlengde verblijfsvergunning op kon gaan halen. Mijn man was thuis en had blijkbaar dat briefje gezien. Na dat moment bleef het briefje weg. Ik zocht het en vroeg mijn man er naar maar hij zei telkens dat hij nooit zo een brief gezien had en dat ik gek was en maar van alles verzoon!!”

Ze beseftte hoe afhankelijk ze van haar man bleef als de brief niet boven tafel kwam. Wanneer ze deze onafhankelijke verblijfsvergunning had kunnen ophalen had ze melding of aangifte van mishandeling kunnen doen, zonder bang te zijn dat ze uitgezet zou worden:

“Allochtone vrouwen die wel melding of aangifte doen, hebben meestal een onafhankelijke verblijfstatus,” aldus de Marokkaanse Vrouwenvereniging Amsterdam.

Soms moeten vrouwen het geweld melden bij de politie om bijvoorbeeld voorrang te kunnen krijgen bij de toewijzing van een huis. Voor vrouwen die een afhankelijke verblijfsvergunning hebben, en die in de opvang zitten, is het noodzakelijk om het geweld aan te tonen, om te voorkomen dat ze direct het land worden uitgezet. Een aangifte bij de politie kan als bewijsmiddel dienen dat er sprake is van partnergeweld. In die gevallen zijn er praktische redenen om wel aangifte te doen.

Sociale binding

De sociale binding binnen de groep en het specifieke isolement waarin allochtone vrouwen kunnen verkeren, vormen belangrijke drempels om tot melding bij de politie te komen. Marokkaanse en Turkse vrouwen geven doorgaans de voorkeur aan de familie om hen te helpen als er problemen zijn. In veel gevallen kan de familie veel betekenen. Zij kunnen concrete steun bieden en soms adviseren zij ook om naar de politie te gaan. Als er goedkeuring is van de familie is het voor slachtoffers van geweld gemakkelijker om naar de politie te gaan:

“Ik heb mijn vader in Irak gebeld, met hem heb ik mijn problemen besproken. Ze gaven me de toestemming om weg te gaan. Zonder hun toestemming kon ik nooit zoiets doen. Toen, na een

flinke ruzie heb ik besloten om echt weg te gaan en nooit meer terug te komen.” (Irakese vrouw, 28 jaar, vier jaar in Nederland, sinds vijf maanden in de opvang).

Maar de familie kan ook een tegenwerkende factor zijn:

“Zijn familie was er altijd bij [als ik mishandeld werd] maar ze stonden aan zijn zijde en ik als de schuldige kreeg altijd op mijn kop. Ik was in hun ogen geen goede vrouw of een vrouw die men zich wenst.” (Marokkaanse vrouw, 23 jaar, vier jaar in Nederland, sinds 15 juni 2001 in de opvang)

In het interview met de sleutelinformant van De Roggeveen, een instelling voor vrouwenopvang met onder meer een Blijf van mijn Lijfhuis in Amsterdam, kwam naar voren dat het spreken over geweld binnenshuis in de taboesfeer verkeert.

“Allochtone vrouwen leven sowieso onder de druk van de groep. Het is een taboe om te praten over mishandeling en misbruik. Men moet de schijn ophouden naar de buitenwereld dat de familie het goed doet. Dit is ook te merken binnen de Roggeveen zelf: sommige Turkse vrouwen hebben ook moeite te praten met andere Turkse vrouwen, want de familie-eer is in het geding.”

De familie kan benadrukken dat de vrouw geduld moet hebben of dat ze haar lot moet dragen. In het interview met de projectleidster van het project Huiselijk Geweld werd als voorbeeld gegeven dat de Hindoestanen zeggen dat hoe zwaarder het leven nu is, hoe mooier het volgende leven zal zijn. Zeker familie van de man kan lange tijd de hand boven het hoofd van de man houden en de vrouw de schuld geven van het geweld.

De sociale controle binnen de Marokkaanse en Turkse gemeenschap speelt doorgaans een grote rol. Deze sociale controle kan een belangrijke positieve factor zijn als het geweld van de man wordt afgekeurd en de vrouw wordt ondersteund in het stoppen van het geweld. Maar sociale controle kan ook van negatieve aard zijn, omdat als het geweld niet stopt en de vrouw ten einde raad naar de politie stapt, dit de vrouw zwaar wordt aangerekend; zij hangt de vuile was buiten en dit mag niet, zij heeft de familie-eer geschonden. Op dat moment worden de rollen omgedraaid: de vrouw wordt als ‘dader’ en de man wordt als slachtoffer gezien. De sleutelinformant van de Marokkaanse Vrouwenvereniging in Amsterdam formuleert het als volgt:

“Als een man mishandelt wordt hij gezien als een dader, maar zodra de vrouw de politie erbij haalt is ze ook fout.”

Gevoelsmatige belemmeringen

De angst voor wraaknemingen is een belangrijke rem om het geweld bij de politie te melden. Wraak niet alleen op haar, maar ook op haar kinderen en andere familieleden, zelfs als die in het land van herkomst wonen. De sleutelpersoon bij de politie, betrokken bij het project Huiselijk Geweld, noemde als voorbeeld het verhaal van een Pakistaanse vrouw, die ernstig was mishandeld door haar echtgenoot. Zij smeekte de politie haar echtgenoot niet aan te houden en mee te nemen voor verhoor omdat anders haar familie zou worden vermoord door zijn familie in Pakistan. Angst voor wraakneming door de man en angst voor uitsluiting uit de gemeenschap voorkomen vaak het doen van aangifte. Soms kan ook een vorm van medelijden meespelen, bijvoorbeeld in het geval dat de man als vluchteling in Nederland is en zelf ernstig is getraumatiseerd door de martelingen in de gevangenis:

“Hij had zelf psychische problemen. Hij was getraumatiseerd. Zijn levensverhaal is een drama. Hij is een politieke vluchteling. Hij werd gemarteld in de gevangenis. Zijn broer werd voor zijn ogen vermoord. Ik wist dat hij zelf een slachtoffer was, maar ik kon hem niet helpen, daar was ik te zwak voor. Ik kon ook moeilijk aangifte doen omdat hij ziek is.” (Irakese vrouw, 28 jaar, vier jaar in Nederland, sinds vijf maanden in de opvang).

Veel allochtone vrouwen hebben een negatief beeld van de politie. Dit kan deels verklaard worden uit negatieve ervaringen met de vreemdelingenpolitie, die zij niet onderscheiden van de gewone politie. Vrouwen die illegaal in Nederland zijn en vrouwen met een onzekere verblijfstitel zijn bang voor de politie en denken dat zij niet als slachtoffer van geweld zullen worden beschouwd maar als illegaal direct het land uit zullen worden gezet. De sleutelinformant van de Stichting Vrouwenopvang Amsterdam verwoordde dit als volgt:

“Onze ervaring is dat als een vrouw wordt mishandeld, de politie niet meteen gaat checken of die vrouw haar recht verliest of niet. Dat is de taak van de vreemdelingenpolitie. Maar dit verschil maken de vrouwen niet. De angst om het land uitgezet te worden speelt zeker een grote rol. Negatieve ervaringen met de vreemdelingenpolitie waardoor men denkt dat alle politie slecht is. Als je naar de vrouwen in de opvang kijkt zie je dat de meeste vrouwen geen aangifte doen. Dat heeft te maken met de negatieve ervaring van de vrouwen in het verleden.”

Ook volgens de sleutelpersoon werkzaam bij de Marokkaanse Vrouwenvereniging Amsterdam spelen de ervaringen met de Nederlandse politie een rol. De verhalen in de Marokkaanse gemeenschap komen erop neer dat als het slachtoffer naar de

politie stapt, deze weliswaar met de man gaat praten, maar dat de man daarna weer thuiskomt, nog agressiever is, terwijl de politie de vrouw niet kan beschermen. De sleutelinformant van de Stichting Vrouwenopvang Amsterdam:

“De politie moet daarom een inhaalslag maken. De politie heeft heel lang het idee gehad dat huiselijk geweld een privé-probleem is.”

Daarnaast speelt een rol dat er een negatief beeld is van de politie in het land van herkomst, dat wordt geprojecteerd op de Nederlandse politie.

6.3.3 Invloeden van buitenaf

Uit het voorgaande komt duidelijk naar voren dat de sociale omgeving van het slachtoffer een belangrijke factor is in het wel of niet melden bij de politie. Als de vrouw wordt gesteund door haar familie, is de kans groter dat de vrouw het geweld bij de politie meldt. Ook als de vrouw andere sociale contacten heeft dan met haar familie, kan dit een positieve invloed hebben op het doen van aangifte. Een Turkse respondente van 40 jaar, sinds een jaar woonachtig in Nederland en recentelijk in een Blijf van mijn Lijfhuis, vertelde dat haar collega's een ondersteunende rol speelden in haar beslissing aangifte te doen:

“Mijn collega's hebben meerdere malen de blauwe plekken op mijn lichaam gezien. Ze adviseerden me om naar de politie te gaan. Eerder had ik nooit over mishandeling met iemand gesproken. Mijn man dreigde namelijk dat als ik er met iemand over zou praten, ik dan nog meer problemen zou krijgen.”

Een andere invloed van buitenaf is de media. Een van de slachtoffers zag op de migrantentelevisie een programma over huiselijk geweld, en dit leidde ertoe dat zij in contact kwam met de MVVA:

“Ik kon mijn problemen met niemand bespreken, ik heb geen familie, geen vrienden en geen kennissen. Bovendien spreek ik de taal niet. Alle burens waren Nederlanders. Ik had met niemand contact in de buurt. Ik heb een keertje op migranten-tv een programma gezien over huiselijk geweld. Ik heb toen meteen contact opgenomen via het getoonde telefoonnummer en ze hebben me doorgevoerd naar de Marokkaanse Vrouwenvereniging.” (Marokkaanse vrouw, 31 jaar, 3,5 jaar in Nederland, twee maanden in de opvang).

In een interview met een sleutelfiguur van de Stichting Vrouwenopvang Amsterdam, kwam naar voren dat vrouwen die in een opvangvoorziening terechtkomen,

soms aangifte doen als zij hiertoe worden geadviseerd. Zoals eerder vermeld, als migrantenvrouwen een van hun echtgenoot afhankelijke verblijfsvergunning hebben, is aangifte van partnergeweld soms noodzakelijk omdat het proces-verbaal van aangifte kan dienen als bewijs om aan te tonen dat sprake is van huiselijk geweld, waardoor een verblijfsvergunning om redenen van humanitaire aard mogelijk wordt.

In diverse wijken van Amsterdam bestaan Steunpunten relationeel geweld, die vaak ondergebracht zijn in gezondheidscentra en een dag in de week open zijn. De vrouwen die hier komen willen doorgaans bij hun partner blijven en zoeken hulp om het geweld te stoppen. Er wordt kortdurende praktische en psychosociale hulp geboden. Er wordt ook informatie gegeven over het doen van aangifte bij de politie en de voor- en nadelen ervan worden samen met de vrouw op een rijtje gezet.

Soms gaat iemand mee naar het politiebureau om aangifte te doen.

De Stichting Vrouwenopvang Amsterdam wijst op het belang van het steeds meer samenwerken van verschillende organisaties om de vrouwen beter te kunnen helpen. Dus ook op de langere termijn, niet alleen op het moment van melding, maar ook daarna.

“Vanuit al die stukjes van ons aanbod werken we samen met veel andere organisaties, onder andere de politie. Vroeger hebben we uitsluitend gewerkt voor de vrouw en haar kinderen. Bijna alle kinderen waar we mee te maken hebben zijn getuigen van huiselijk geweld. Nu werken we vanuit een systeemgerichte visie waarin ook veel aandacht wordt besteed aan de plegers van het geweld en ook aan het sociale netwerk. Dus we kijken nu meer naar het geheel.”

6.3.4 Beleid van de politie

Of aangifte wordt gedaan van partnergeweld, hangt ook af van hoe de politie reageert op een melding van huiselijk geweld. Als de politie een beleid heeft ontwikkeld hoe om te gaan met crisissituaties van huiselijk geweld, is de kans groter dat de man en vrouw gescheiden worden gehoord over de situatie, waardoor de vrouw gemakkelijker over het geweld kan praten. Een Marokkaanse vrouw vertelt:

“Ik wou dat de politie iets voor mij had kunnen doen, bijvoorbeeld door me apart te nemen en te vragen wat er aan de hand was. Dan had ik het misschien nog kunnen zeggen als ik alleen was geweest. Je kon op mijn nek zien hoe hard hij me beetgepakt heeft. Hij heeft me bont en blauw geslagen.” (Marokkaanse vrouw, 23 jaar)

Door voor een tolk te zorgen, kunnen allochtone vrouwen ook werkelijk hun verhaal doen. Het kan eraan bijdragen dat signalen van geweld dan serieus worden genomen, en dat de verhalen van de man of zijn familie dat er niets aan de hand is, minder snel voor waar worden aangenomen. De politie zal bij een pro-actief beleid sneller bij burenen informeren of zij op de hoogte zijn van geweld in het gezin. De Marokkaanse vrouw vertelt verder:

“Ik had een Portugese buurvrouw. Ik ging af en toe bij haar langs en probeerde met haar over het geweld van mijn man te praten, wat me niet goed lukte doordat ik geen Nederlands spreek. Maar met gebarentaal probeerde ik het haar toch duidelijk te maken. Ik had op dat soort momenten echt behoefte om te praten. Zij was de enige die wist wat er allemaal bij mij thuis gebeurde.”

In geval van een pro-actief beleid zal de politie samen met het slachtoffer zoeken naar de beste oplossing om de veiligheid van de vrouw en eventueel haar kinderen te waarborgen. Daarnaast zal de pleger van geweld worden aangesproken op zijn gedrag en zo mogelijk meegenomen worden naar het politiebureau. Ook kunnen mogelijkheden tot hulpverlening worden aangeboden en in ernstige gevallen kan hulpverlening als voorwaarde bij een schorsing van de voorlopige hechtenis of als voorwaardelijke straf worden opgelegd. Als de aangifte op een goede manier wordt opgenomen, wordt niet alleen het incident (het fysieke geweld) waarvan aangifte wordt gedaan opgenomen, maar ook de achtergronden van het incident en andere vormen van geweld, zoals bedreigingen, psychische terreur en seksueel geweld (Van de Endt en Evers, 1996; Spapen e.a., 2001). Bij het ontbreken van zo'n pro-actief beleid wordt de vrouw soms niet geloofd, wordt de situatie gebagatelliseerd en gaat de vrouw zonder enige hulp of verandering van de gezinssituatie terug naar een onveilige omgeving. De kans op een aangifte is dan zeer klein.

“De politie vroeg naar mijn adres. Ik zei dat ik getrouwd was en mijn man me uit het huis gegooid had. Ze geloofden me niet. Ze dachten dat ik niet getrouwd was. En dat die man op dat adres helemaal niet getrouwd was met mij [de agenten dachten dat ze een prostituée was]. Toen wist ik niet hoe ik het moest bewijzen dat hij echt mijn man is en dat zijn huis mijn huis hoort te zijn. Ze hebben de ambulance voor mij gehaald en ik ben opgenomen in het ziekenhuis waar ik drie dagen ben gebleven. De politie heeft toch gecheckt dat het mijn man is die in ons huis woont en had hem met zijn moeder naar het ziekenhuis gehaald. Na de opname moest ik naar huis. Ik had besloten om met mijn man naar huis te gaan. Ik had geen andere keuze!” (Marokkaanse, 31 jaar, 3,5 jaar in Nederland, twee maanden in de opvang).

In de regio Amsterdam-Amstelland heeft de politie een beleid huiselijk geweld opgezet, en de uitvoering van dit beleid is volop in ontwikkeling. Er moeten nog veel agenten worden getraind en de samenwerking met reclassering, Openbaar Ministerie en hulpverleningsinstanties is nog niet uitgekristalliseerd. De wijkpolitie van de Houtmankade heeft inmiddels een samenwerkingsverband met het Blijf-van-mijn-Lijfhuis De Roggeveen. De politie die de situatie thuis niet veilig acht voor de vrouw (en kinderen), verwijst deze niet alleen door naar de vrouwenopvang, maar belt ook met de opvang of er plaats is en brengt haar ook regelmatig naar een opvangplaats. Zoals de sleutelinformant van de Stichting Vrouwenopvang Amsterdam zegt:

“Het komt voor dat de politie belt en zegt: ik heb een man een aantal uren vastgehouden, maar er zijn te weinig bewijzen en ik moet hem vrijlaten. Deze man gaat weer naar huis en ik ben bang dat hij zijn vrouw weer wat aandoet. Kan de vrouwenopvang ervoor zorgen dat de vrouw daar weggaat?”

In het interview met de sleutelpersoon van ‘De Roggeveen’ werd duidelijk dat door de verbeterde samenwerking tussen opvangvoorziening en de politie het belang van melding en aangifte duidelijker is geworden; de politie zal sneller ingrijpen als ze weten dat er op een adres sprake is van huiselijk geweld. Vrouwen zijn daardoor eerder geneigd om aangifte te doen. De respondent van De Roggeveen:

“Het samenwerkingsverband met de wijkpolitie functioneert redelijk goed. Bij ernstige mishandeling is de politie goed opgetreden, heeft een tolk geregeld en heeft in alle gevallen de vrouwen zelf opgehaald. Door de samenwerking tussen politie en hulpverlening is het belang van melding en aangifte duidelijker geworden. Vrouwen zijn nu sneller geneigd tot aangifte. De Roggeveen adviseert altijd om melding te doen.”

6.3.5 Verwachtingen van slachtoffers die het geweld hebben gemeld

Vrouwen verwachten dat de politie direct iets kan doen als ze aangifte hebben gedaan, maar in veel gevallen doet de politie niets. De vrouwen zijn dan teleurgesteld, en ook is hun gevoel van onveiligheid vergroot in plaats van afgenomen, aldus de medewerkster van MVVA. Vrouwen verwachten dat de politie de man kan meenemen en de man kan bestraffen of hem in elk geval duidelijk kan maken dat hij zijn vrouw niet mag mishandelen. Soms verwachten ze ook dat de politie de man naar een daderbehandeling kan sturen.

De slachtoffers waarmee gesproken is waren echter doorgaans positief over de politie; de politie hielp hen te vluchten, bracht hen in contact met de vrouwenopvang, zorgde voor een advocaat, zorgde ervoor dat de vrouw met een ambulance naar het ziekenhuis werd gebracht. Daarnaast is het geluid te horen dat de politie vaker mee had moeten gaan om bijvoorbeeld de identiteitspapieren op te halen, of om de man te laten zien dat zij het geweld bij hen had gemeld:

“Ik heb mijn problemen met de vrouwelijke agent besproken. Ik had toen begrepen van haar dat als ik weg wil gaan, ik mijn spullen moet pakken en naar een andere stad vertrekken waar mijn man mij nooit meer kan vinden. Dat was een te grote stap voor me. Ik was er nog niet aan toe. Daarom ging ik weer terug naar huis. Maar ik had wel aan de politie gevraagd om met mij mee te lopen naar huis. Ik wou aan mijn man laten zien dat ik iets gedaan heb. Maar ze kwamen helaas niet.”

Een Iraakse vrouw:

“Ik ging naar de politie om het geweld te melden. Ze hebben contact opgenomen met Blijf-van-mijn-Lijf. Ik bleef intussen bij een vriendin. Na twee dagen hadden ze terug gebeld en kon ik naar het Blijf-van-mijn-Lijf huis toe. Ik ben wel tevreden over wat de politie voor me gedaan heeft. Via hen kon ik een veilige plek vinden. Maar ik had meer verwacht van hen. Bijvoorbeeld, toen ik het huis moest verlaten had ik niks bij me, geen paspoort, geen papieren. Ik heb aan hen gevraagd om me daarbij te helpen en met me mee naar huis te gaan om mijn documenten op te halen. Dat hebben ze geweigerd.”

6.3.6 Melding van huiselijk geweld: een conclusie

Onderzoek naar allochtonen en huiselijk geweld staat nog in de kinderschoenen, en dit onderzoek naar meldingsgedrag van allochtone vrouwen die slachtoffer zijn van partnergeweld is verkennend van aard geweest. Het betreft ook maar een kleine groep van de allochtone vrouwen, namelijk de typische stadsproblematiek van met name migrantenvrouwen die in het kader van gezinshereniging naar Nederland kwamen. In een nader onderzoek naar de overwegingen van allochtone vrouwen om wel of geen melding te doen van partnergeweld, moet onderscheid gemaakt worden tussen groepen van slachtoffers.

Uit dit onderzoek is duidelijk geworden dat als het gaat om partnergeweld jegens allochtone vrouwen, deze groep nader gedifferentieerd moet worden naar bijvoorbeeld migrantenvrouwen, allochtone vrouwen van de tweede generatie, vluchtelingenvrouwen en illegalen. Verder is het van groot belang dat ten behoeve van onderzoek de vrouwen geïnterviewd kunnen worden in hun moedertaal.

Ook moet er een vertaalslag gemaakt worden om antwoorden te krijgen: een mogelijkheid die zeer behulpzaam kan zijn is het geven van voorbeelden.

Voorzichtig kan worden gesteld dat de redenen om niet tot melding van partnergeweld over te gaan in grote lijnen voor autochtone en allochtone vrouwen dezelfde zijn. Er spelen praktische problemen, vrouwen zijn geneigd de schuld voor het geweld bij zichzelf te zoeken, en er bestaat een grote angst voor represailles. Reden om toch contact met de politie te zoeken is dat de angst voor ernstig of dodelijk letsel het wint van de angst voor wraak. Of ook het doen van aangifte volgt, hangt van verschillende factoren af, waaronder de sociale context en de proactieve houding van de politie. Een ander argument waarom het geweld wordt gemeld is dat het slachtoffer een daad wil stellen; de man moet zien dat ook een autoriteit van buiten zijn gewelddadig gedrag afkeurt.

Toch tekenen zich ook verschillen af tussen allochtone en autochtone vrouwen. Het isolement van migrantenvrouwen die worden mishandeld door hun echtgenoot lijkt veel groter en ernstiger dan onder autochtone vrouwen. Ook het niet of nauwelijks beheersen van de Nederlandse taal maakt het welhaast onmogelijk om met anderen, zoals bijvoorbeeld de politie, te communiceren over het geweld. Bovendien speelt de sociale binding met de eigen gemeenschap en de angst voor uitstoting uit die gemeenschap een grotere rol. Ook autochtone vrouwen moeten vaak hun eigen sociale omgeving opgeven, maar de uitsluiting lijkt minder hard. Het lijkt er op dat het sterke isolement van bepaalde groepen allochtone vrouwen het moeilijker maakt om hulp te vragen, ook als er al contact is met de politie. Nader onderzocht zou kunnen worden of de mate van isolement en de mate waarin een relatie hiërarchisch is, van invloed is op de aangiftebereidheid. Daarbij zou ook nader moeten worden onderzocht wat het omslagpunt is om tot melding over te gaan.

Verder blijkt er onder migrantenvrouwen een negatief beeld van de politie te bestaan. Het beeld van de politie in het land van herkomst wordt geprojecteerd op de politie in Nederland.

7

Conclusies, suggesties voor verbetering van de (politie)praktijk en thema's voor vervolgonderzoek

7.1 Inleiding

In opdracht van de Commissie Politie en Wetenschap hebben wij een verkennende studie verricht naar overwegingen van burgers om geweld te melden bij de politie. Het doel van het onderzoek was te exploreren welke overwegingen burgers (slachtoffers, eventuele getuigen, mensen in hun omgeving) hebben om geweldsincidenten al dan niet bij de politie te melden, wat zij van een melding verwachten en welke mogelijke problemen en knelpunten zich daarbij in hun optiek voordoen. Aanleiding voor de opdracht was de relatieve onbekendheid over de factoren die een rol spelen in het proces dat tot melding van een geweldsdelict bij de politie leidt.

In het onderzoek stonden de volgende twee onderwerpen centraal:

1. Welke weg doorlopen burgers vanaf de confrontatie met geweld tot en met het melden en/of aangifte doen daarvan bij de politie?

2. Welke verwachtingen leven er bij melders van geweldsincidenten van de rol van de politie? Welke factoren zijn hierop van invloed?

In samenspraak met de leden van de begeleidingscommissie is gekozen voor categorieën van geweld, die variëren op dimensies als bekendheid / onbekendheid van het slachtoffer met de dader en het zich afspelen van het geweld in de privé-sfeer / semi-openbare sfeer / openbare sfeer. Het onderzoek betreft de volgende categorieën:

1. Geweld in het verkeer.
2. Geweld tegen artsen.
3. Geweld op school.
4. Huiselijk geweld, in het bijzonder partnergeweld in allochtone kring.

De onderzoeksvragen zijn:

- Welke afwegingen worden er door slachtoffers en/of getuigen van geweldsincidenten gemaakt om het gebeurde te melden bij de politie?
- In hoeverre spelen culturele verschillen een rol?
- Worden bij die afweging anderen betrokken? Zo ja, bij wie wordt dit aangekaart?
- Welke factoren spelen mee in de afweging om iets bij de politie of bij een andere instantie (meldpunt, hulpverlening) aanhangig te maken?
- In hoeverre is het beleid van de politie (pro-actief versus volgend, prioriteitsstelling) op deze afweging van invloed?
- Indien het incident is gemeld bij de politie, wat zijn de verwachtingen van melders van het optreden van de politie?
- Wat is, afhankelijk van het type geweld, het beleid van andere instanties dan van de politie (bijvoorbeeld beroepsorganisaties, scholen) ten aanzien van geweldsmeldingen?
- Vindt er samenwerking plaats tussen politie en andere instanties omtrent preventie en meldingen? Hoe ziet deze eruit?
- Wordt aan melders teruggekoppeld wat er met de melding gebeurt? Op welk moment in het proces en hoe gebeurt dit? Zijn de melders tevreden over (de snelheid van) deze terugkoppeling?

Er is literatuuronderzoek verricht, materiaal van eerder verricht onderzoek is nog eens op bovengenoemde vragen bekeken, er zijn - voor zover beschikbaar -

protocollen en beleidsplannen bestudeerd en er zijn interviews gehouden, zowel met sleutelfiguren als met slachtoffers.

In het eerste deel van dit afsluitende hoofdstuk gaan we in op de onderzoeksvragen, vervolgens gaan we in op aandachtspunten die de onderzoeksresultaten opleveren voor de politiepraktijk en we besluiten met kwesties die nader onderzoek vergen.

7.2 Items die van invloed zijn op het meldgedrag

De overwegingen die een rol spelen in het afwegingsproces om tot melding bij de politie over te gaan zijn onder te verdelen in een aantal items:

1. De ernst van het geweldsincident en interactie tussen het slachtoffer en de dader.
2. Belangen en wensen van het slachtoffer.
3. De invloed van de omgeving op het wel of niet melden bij de politie.
4. Toegankelijkheid van de politie.

7.2.1 De ernst van geweld en geweld als interactie

De ernst van het geweld is van invloed op de afweging, evenals de interactie tussen slachtoffer en dader. Bovendien kan geweld voortkomen uit miscommunicatie door cultuurverschillen.

Ernst van het geweldsincident

De ernst van het incident wordt enerzijds bepaald door de eigen inschatting en anderzijds door meer objectieve factoren. De ernst van het letsel of de bedreigingen en de wijze waarop het slachtoffer het incident ervaart en benoemt zijn van invloed op het wel of niet melden van het geweld. Als het geweldsincident wordt beschouwd als een uit de hand gelopen ruzie of een emotionele uitbarsting, is de kans kleiner dat het geweld bij de politie wordt gemeld. Hoe het slachtoffer de ernst van het geweld ervaart, hangt samen met (sub)cultureel bepaalde normen en waarden. Daarnaast spelen individuele normen of beroepsnormen een rol. Wat voor de één een ernstige aantasting van de lichamelijke integriteit is, wordt door de ander niet als zodanig ervaren. Dit is zelfdefinitie, dat wil zeggen de beantwoording van de vraag of het slachtoffer zich in objectieve zin een slachtoffer van geweld voelt.

Veel geweld bestaat uit verbaal geweld, waaronder ernstige bedreigingen. Dit vormt de hoofdmoot van geweld tegen artsen en leerkrachten. Geweld in het verkeer betreft vaak een escalierend conflict over verkeersgedrag, dat kan uitmonden in een aantal klappen, met soms ernstig letsel tot gevolg. Als sprake is van partnergeweld gaat het vaak om jarenlang geweld dat in de loop der jaren ernstiger wordt. Uit alle deelonderzoeken: Geweld in het verkeer, Geweld jegens artsen, Geweld op school en Geweld jegens de partner komt het beeld naar voren dat slachtoffers niet snel naar de politie stappen om een geweldsincident te melden; er moet sprake zijn van een ernstige bedreiging, ernstig fysiek geweld of van herhaald geweld.

Geweld als interactie

Geweld is een vorm van interactie, waarbij de rol van dader en slachtoffer lang niet altijd eenduidig is. Er is sprake van een initiatiefnemer, van interactie en van (de)escalierend gedrag. Slachtoffers van geweld ervaren bewust of onbewust dat slachtofferschap en daderschap niet altijd zwart-witte tegenstellingen zijn. Vaak vragen slachtoffers zich af of zij schuld hebben aan het geweldsincident. Dit komt niet alleen naar voren in geval slachtoffer en dader elkaar kennen, maar ook als sprake is van een geweldsincident tussen onbekenden, zoals in gevallen van geweld in het verkeer. Ook dan worden door het slachtoffer (achteraf) vraagtekens gezet bij het eigen gedrag. Dat wil zeggen, slachtoffers vragen zich –al dan niet terecht - af of ze het geweldsincident misschien hadden kunnen voorkomen door zelf iets op een andere manier te doen of na te laten.

Het slachtoffer voelt zich doorgaans mede verantwoordelijk voor het geweld; niet alleen als sprake is van een intieme of zorgrelatie tussen slachtoffer en dader, ook als sprake is van een plotselinge confrontatie met een geweldsincident door een onbekende.

Cultuurverschillen en miscommunicatie

Culturaliteit speelt soms een rol, in die zin dat ten gevolge van cultuurverschillen er communicatiestoornissen ontstaan. Bij geweld in het verkeer blijken veel daders mannen te zijn met een niet-Nederlandse achtergrond (Bookelman, Loef en Postma, 2000). De verklaring hiervoor is deels te zoeken in taalverschillen, waardoor bij een conflictueuze situatie de eerste verbaal sussende fase noodgedwongen wordt overgeslagen.

In geval van geweld tegen artsen wordt dit verschijnsel eveneens gesignaleerd. Volgens sleutelfiguren vindt geweld jegens artsen en hun medewerkers vaker plaats door allochtonen dan door Nederlanders en daarbinnen weer vaker door Marokkanen dan door Turken. De respondenten geven miscommunicatie als een van de verklarende factoren. Ook in geval van geweld op school wordt het geweld tegen de leerkracht met name gepleegd door allochtone leerlingen (jongens), vooral in die gevallen waarin het niet lukt om de ouders bij de school te betrekken. Hier is sprake van cultuurverschillen, omdat deze ouders er vanuit gaan dat zij alleen binnenshuis verantwoordelijk zijn voor het gedrag van hun kinderen; in hun visie is het de verantwoordelijkheid van de school als hun zoons zich daar slecht gedragen. Bovendien voelen deze ouders een taalbarrière en worden de zoons geacht zelf hun problemen op te lossen.

7.2.2 Belangen, wensen en verwachtingen van het slachtoffer

Het individuele nut en het maatschappelijke belang van aangifte spelen een rol in de afweging die het slachtoffer maakt. Daarnaast speelt de relatie tussen slachtoffer en dader een rol.

Persoonlijk en maatschappelijk belang

Soms wordt er getwijfeld aan het nut van melden van het geweld bij de politie, "wat heb ik daar aan? wat levert het op?" Anderen stellen zich de vraag of de politie op de hoogte dient te zijn vanuit een maatschappelijk belang.

Uit het deelonderzoek geweld in het verkeer komen deze twee argumenten duidelijk naar voren. Slachtoffers zijn geschokt door hetgeen hen is overkomen en vinden dat de politie hiervan op de hoogte moet zijn. Daarnaast zien zij het melden bij de politie als een maatschappelijk belang; door het geweld te melden, wordt de omvang van een maatschappelijk probleem duidelijk, kan de politie er iets aan doen en voorkomen dat anderen ook slachtoffer worden. Zij noemden geen puur persoonlijke motieven zoals wraak of genoegdoening.

Voor beroepsbeoefenaren is een overweging om het geweld te melden dat zij de politie op de hoogte willen stellen van wat er gebeurt, zodat de politie het geweld kan registreren. Ook hier komt weer het argument naar voren dat door registratie de omvang van het probleem zichtbaar kan worden. Artsen en leraren verwachten dat de politie het probleem direct aanpakt door de verdachte aan te houden of te verwijderen. Overigens hebben artsen vervolgens geen hoge verwachtingen van het effect van aanhouding van de dader door de politie. Daarnaast wordt een

reactie van de politie beschouwd als een duidelijke normstelling in de instelling (ziekenhuis, school). Vanuit de schoolleiding wordt het belang van consistente en zichtbare normstelling benadrukt: bij onacceptabele vormen van geweld wordt de politie ingeschakeld. Deze normstelling vanuit de instelling met hulp van de politie wenst men overigens ook in geval van vandalisme of inbraak op school. In geval van geweld tegen de partner, verwachten allochtone vrouwen dat de politie direct iets kan doen als ze aangifte hebben gedaan, bijvoorbeeld dat de politie de man kan meenemen en de man kan bestraffen of hem in elk geval duidelijk maken dat hij zijn vrouw niet mag mishandelen. Als er niets gebeurt zijn de vrouwen teleurgesteld, en is hun gevoel van onveiligheid vergroot in plaats van afgenomen.

De door ons geïnterviewde vrouwen waren doorgaans positief over de praktische insteek van de politie; de politie hielp hen te vluchten, bracht hen in contact met de vrouwenopvang, zorgde voor een advocaat, zorgde ervoor dat de vrouw met een ambulance naar het ziekenhuis werd gebracht. Toch is er ook teleurstelling, bijvoorbeeld over het feit dat de politie niet mee ging naar de woning om de identiteitspapieren op te halen. Over de normstellende houding van de politie naar hun partner toe lijken de vrouwen minder tevreden; de politie had de mishandelende echtgenoot moeten laten merken dat de vrouw het geweld bij hen had gemeld en dat geweld in een relatie wordt afgekeurd. Het beeld van de mogelijkheden van de politie en de werking en effecten van het strafrecht blijken nogal eens onrealistisch te zijn, zowel bij slachtoffers van geweld als bij instellingen.

De verschillende deelonderzoeken overziend, lijkt het erop dat slachtoffers van partnergeweld het geweld vooral melden om hun persoonlijke veiligheid te vergroten, terwijl in de andere gevallen van geweld het hoofdargument is gelegen in het maatschappelijke belang, een bijdrage aan registratie. Door registratie wordt de problematiek zichtbaar, waardoor de noodzaak van een beleid kan worden aangetoond. Deze verwachting, dat het melden van geweld bij de politie een algemeen maatschappelijk effect kan hebben, zijn we niet tegengekomen in de literatuur.

Relatie tussen slachtoffer en dader

In geval slachtoffer en dader bekenden zijn van elkaar, vormt het geweldsincident slechts een onderdeel van de relatie die er bestaat tussen hen. De professionals, zowel leerkrachten als artsen, hebben een zorgrelatie tot de pleger van geweld.

Professionals hebben doorgaans last van gêne om het geweldsincident te melden. Betekent het feit dat er sprake was van een geweldsincident geen brevet van onvermogen als professional: hadden zij als arts c.q. leerkracht de voortekenen niet moeten herkennen en anders moeten handelen? Op een bepaalde manier zien de professionals het naar buiten komen met hun ervaring als slachtoffer van geweld als een aantasting van de beroepseer. Het afwegingsproces bij artsen en leraren wordt bovendien gecompliceerd door de overweging dat bekendmaking bij de politie van de geweldpleger, waar het slachtoffer toch een bepaalde zorg (gezondheid, opleiding) voor heeft, mogelijk ernstige schade toebrengt aan de dader. Door het doen van aangifte krijgt de leerling of patiënt mogelijk een strafblad of door een strafvervolging verslechteren zijn kansen op de arbeidsmarkt. Doorgaans willen professionals dat het geweld stopt en is men er niet op uit het geweld te vergelden. Daarnaast speelt een rol om geen aangifte te doen, dat professionals bang zijn voor wraakacties tegen zichzelf, maar ook tegen anderen, zoals gezinsleden. De aarzelingen om aangifte van geweld te doen, komen bij beide beroepsgroepen in grote lijnen overeen.

In geval van partnergeweld wordt het geweld gepleegd door de persoon waar het slachtoffer een intieme en vertrouwensband mee heeft. Daarnaast vormt het slachtoffer vaak ook een economische eenheid met de pleger en kan sprake zijn van een gezamenlijke ouderrol. Het geweld is niet alleen een inbreuk op de lichamelijke integriteit, maar ook op de vertrouwensrelatie. Nog sterker dan in geval van geweld tegen de arts of leerkracht is het geweld slechts een aspect van een veelomvattende relatie. Het geweld kan behalve op de vrouw ook op de kinderen en de familie van de vrouw gericht zijn. Partnergeweld is bij uitstek een interactiepatroon met een eigen geweldsdynamiek. Bovendien bestaat een sterke behoefte bij het slachtoffer de relatie of het gezin bij elkaar te houden. In deze situatie zijn vrouwen geneigd de schuld bij zichzelf te zoeken en de verantwoordelijkheid voor het geweld op zich te nemen. Ook weerhoudt de angst voor represailles vrouwen ervan het geweld naar buiten te brengen en bij de politie te melden. Zeker migrantenvrouwen hebben niet alleen angst voor represailles van hun echtgenoot, maar ook angst voor represailles door de familie of gemeenschap waarin zij leven. Daarnaast kan in geval van partnergeweld een terughoudende opstelling worden verklaard uit de zorg van het slachtoffer dat de pleger door een strafrechtelijke reactie van zijn vrijheid wordt beroofd of zijn baan verliest, terwijl het slachtoffer alleen wil dat het geweld stopt. Reden om toch contact met de politie te zoeken kan zijn dat de angst voor ernstig of dodelijk letsel het wint van

de angst voor wraak. Ook kan het zijn dat het slachtoffer een daad wil stellen; de man moet zien dat een autoriteit van buiten zijn gewelddadige gedrag afkeurt.

7.2.3 Melding van geweld in relatie tot de omgeving

Geweld vindt plaats in een sociale context. Derden spelen een belangrijke rol; deze kunnen een stimulerende invloed hebben, of juist een afhoudende invloed. Ook de aanwezigheid van een beleid lijkt invloed te hebben op het meldingsgedrag.

Involed en houding van derden

De invloed en houding van derden blijken een belangrijke factor te zijn in het afwegingsproces om geweld te melden bij de politie. Derden kunnen zijn omstanders en familie of vrienden, maar ook professionals die hulp verlenen, of collega's op het werk. Tevens is het wel of niet aanwezig zijn van beleid een belangrijke omgevingsfactor.

In het deelonderzoek Geweld in het verkeer hebben in drie van de vier gevallen anderen (niet per definitie getuigen) bewerkstelligd dat het slachtoffer zich meldde bij de politie. Omstanders c.q. getuigen hebben zich niet met het geweldsincident bemoeid, maar na afloop wel het slachtoffer gesteund en aangeboden tegenover de politie een getuigenis af te leggen.

Zowel uit het deelonderzoek Geweld in het verkeer als in Geweld op school komt naar voren dat de open houding van het personeel van de EHBO stimulerend kan zijn om aangifte te gaan doen, onder meer door het overhandigen van een letselschadebrief.

Artsen betrekken bij hun overwegingen de mening van hun collega's. Hier lijkt geen stimulerende invloed van uit te gaan; collega's kunnen het doen van aangifte afraden uit angst voor represailles van de dader.

In geval van geweld door de partner van Marokkaanse en Turkse vrouwen geldt dat de sociale omgeving van het slachtoffer een belangrijke factor is of er wel of niet gemeld wordt bij de politie. Als de vrouw gesteund wordt door haar familie is de kans groter dat de vrouw het geweld meldt bij de politie. De sociale binding met de eigen gemeenschap en de angst voor uitstoting spelen een belangrijke rol in de afweging om wel of niet naar de politie te gaan. Naast familie of gemeenschap, kunnen sociale contacten in een andere context van (grote) invloed zijn. Bovendien blijken televisieprogramma's over geweld in relaties in de eigen taal van invloed te kunnen zijn als mogelijkheden worden aangegeven waar vrouwen naar toe kunnen met hun geweldservaringen.

Aanwezigheid van beleid bij instellingen en organisaties

De aanwezigheid van beleid, vastgelegd in protocollering, is een belangrijke omgevingsfactor, zeker als het gaat om geweld in semi-publieke ruimten, zoals in geval van geweld tegen artsen en leerkrachten. De KNMG heeft als beroepsorganisatie een beleid geformuleerd, dat er kortgezegd op neerkomt dat een arts de relatie met de patiënt mag verbreken wanneer hij zich dusdanig bedreigd voelt door een gewelddadige patiënt dat hij zijn werk niet meer kan doen. Voorwaarde is dat de arts dit van tevoren heeft aangekaart bij de patiënt en hij voor een vervanger heeft gezorgd. Aangifte van geweld kan volgens de KNMG door artsen gedaan worden waar een andere burger dit ook zou doen, behalve wanneer het geweld een direct gevolg is van de ziekte waar de patiënt aan lijdt. In de afweging of een arts het geweld zal melden kan de arts advies vragen aan de KNMG en dit advies betrekken in de afweging om geweld al dan niet te melden. Ook kan advies worden gevraagd aan een plaatselijk meldpunt voor artsen, zoals het 'Meldpunt geweld', ingesteld door en voor huisartsen in Amsterdam. Dit meldpunt geeft raad en advies over te ondernemen stappen bij geweld door patiënten en organiseert workshops over hoe geweld te voorkomen is.

In ziekenhuizen kan een veiligheidsbeleid zijn vastgesteld. Dit staat nog in de kinderschoenen. In een Noord-Hollands ziekenhuis is zo'n veiligheidsbeleid ingevoerd, met een door het hele personeel gedragen veiligheidsplan inclusief samenwerkingsverband met OM en politie.

Ook leerkrachten vragen soms advies bij een beroepsorganisatie. Een van de beroepsorganisaties van leraren, de Aob, adviseert leraren die geconfronteerd zijn met geweld op hun werk over het melden en aangifte doen bij de politie. Deze beroepsorganisatie is tevens bereid de leraar te vergezellen naar de politie als deze daar prijs op stelt. Daarnaast hebben verschillende scholen een samenwerkingsverband met de politie, vaak als onderdeel van een veiligheidsbeleid. Er zijn bijvoorbeeld afspraken met de politie wanneer deze van het geweld op de hoogte wordt gebracht en welke stappen dan genomen zullen worden.

Maar ook beleid van belangenorganisaties of opvangvoorzieningen kunnen een rol spelen. Een voorziening voor vrouwenopvang die een goed functionerend samenwerkingsverband is aangegaan met de plaatselijke politie heeft bijvoorbeeld als beleid haar cliënten te adviseren altijd het geweld te melden bij de politie.

Uit het onderzoek komt naar voren dat als sprake is van bekendheid tussen het slachtoffer en de dader, er overeenkomsten zijn op de aspecten loyaliteit, angst

voor wraak en het stoppen van geweld. In geval van geweld tegen artsen, leerkrachten en partner speelt loyaliteit naar de dader een rol. De loyaliteit van arts en leerkracht is overigens een andere dan de loyaliteit van partner naar partner, onder andere omdat de leerkracht en arts in een andere hiërarchie tot de dader staan dan de (allochtone) vrouw tot haar partner. Daarnaast is de angst voor wraak groot voor alle gevallen waarin sprake is van bekendheid tussen dader en slachtoffer, of het nu om een 'zorgrelatie' of intieme relatie gaat. Bovendien wordt nauwelijks gesproken over vergelding door de slachtoffers, maar staat het stoppen van het geweld voorop.

Derden zijn zoals reeds vermeld van groot belang in het afwegingsproces of het geweld zal worden gemeld bij de politie. Het meldgedrag blijkt positief beïnvloed te kunnen worden als voldaan is aan twee voorwaarden: een beleid op dit onderwerp en het bestaan van afspraken met de politie, waardoor duidelijk is wanneer melden zinvol is.

7.2.4 Toegankelijkheid van de politie

Twee aspecten lijken van belang voor het melden aan de politie: of de politie een beleid heeft ten aanzien van het opnemen van aangiften en of er sprake is van terugkoppeling naar de burger als een geweldszaak is gemeld bij de politie.

Beleid van de politie

In de perceptie van burgers is het de politie die ertoe oproept overlast, vandalisme en geweld zoveel mogelijk bij hen te melden. Dit roept bij burgers bepaalde verwachtingen op, die vervolgens niet waargemaakt worden. De ervaring van het Meldpunt huisartsen is dat de politie vaak geen proces-verbaal opmaakt van geweld gepleegd door patiënten, vanuit de gedachte dat het dweilen is met de kraan open. Met name wanneer het mensen betreft met ernstige psychiatrische problemen, bekenden van de politie, die even later toch weer op straat staan. Het is voor een huisarts, die inmiddels een heel afwegingsproces achter de rug heeft, niet begrijpelijk dat de politie afraadt om aangifte te doen. Een dergelijke houding van de politie is voor huisartsen in een grote stad niet bevorderlijk om de moeite te nemen geweld te melden.

De invloed van het beleid van de politie wordt eveneens duidelijk ten aanzien van partnergeweld. In de regio Amsterdam-Amstelland heeft de politie een beleid opgesteld ten aanzien van huiselijk geweld. De uitvoering ervan is volop in ontwikkeling: er moeten nog veel agenten worden getraind en de samenwerking

met reclassering, OM en hulpverleningsinstanties is nog niet uitgekristalliseerd. Een opvangvoorziening voor vrouwen heeft inmiddels op wijkniveau een samenwerkingsverband met de wijkpolitie, hetgeen tot gevolg heeft dat het belang van melding en aangifte duidelijker geworden is en de politie sneller ingrijpt bij ernstige mishandeling. Het lijkt belangrijk dat de politie duidelijkheid schept naar de burgers over het beleid ten aanzien van het omgaan met meldingen en het opnemen van aangiften voor de verschillende soorten delicten.

Overigens komt uit het onderzoek naar voren dat burgers de verschillende reacties van de politie op verschillende soorten delicten onbegrijpelijk vinden. Er is geen begrip voor een verschil in reactie, bijvoorbeeld dat wel adequaat wordt gereageerd op geweldsmeldingen, maar niet op vandalisme. Dit kwam zowel in het deelonderzoek naar geweld op school als in het deelonderzoek naar geweld in het verkeer naar voren.

Terugkoppeling door de politie

Op basis van dit onderzoek lijkt het er op dat melders de ervaring hebben dat de politie over het algemeen onvoldoende aan hen terugkoppelt wat er met de melding gebeurd is. Slachtoffers zijn ontevreden over deze gang van zaken en vragen zich af wat het melden voor zin heeft gehad. Een uitzondering vormen de specifieke samenwerkingsverbanden, zoals die in een ziekenhuis waar de politie aan een contactfunctionaris van het ziekenhuis terugrapporteert. De ontevredenheid komt het sterkst naar voren bij slachtoffers van geweld in het verkeer. Zij vatten het doen van aangifte vooral op als maatschappelijk belang en willen graag dat dit aspect van hun aangifte duidelijk wordt. Hoewel de respondenten tevreden zijn over de eerste opvang en de bejegening door de politie, zijn zij teleurgesteld over het gebrek aan contact na de aangifte. Zij missen een terugkoppeling door de politie van de acties naar aanleiding van hun aangifte. Ook als het vanwege allerlei redenen niet tot aanhouding van de dader is gekomen kunnen zij hier best begrip voor opbrengen, als zij dit maar van de politie vernemen. Ze verwachten dat de politie nog even iets laat horen, maar dat gebeurt niet. Dit geldt ook als het resultaat niet datgene is waarop men gehoopt heeft: liever slecht bericht dan geen bericht. Het blijft voor hen daarmee zeer onduidelijk wat het doen van aangifte uiteindelijk heeft opgeleverd.

Het belang van terugkoppeling komt ook naar voren in het onderzoek naar de juridische opvang van slachtoffers van seksueel geweld (Goderie e.a., 2000 en

Goderie e.a., 2001). De melders van zedendelicten zijn doorgaans tevreden over het handelen van de politie als wordt uitgelegd wat de (on)mogelijkheden van de politie zijn en als wordt teruggekoppeld wat er met de zaak gebeurt.

Wat betekenen deze onderzoeksresultaten voor de politiepraktijk? Daar wordt in de volgende paragraaf op in gegaan.

7.3 Suggesties voor verbetering van de (politie)praktijk

7.3.1 Het algehele beeld van de politie

Het beeld dat burgers hebben van de politie en de waardering voor het optreden van de politie is allesbehalve eenduidig. Wanneer mensen in het algemeen gevraagd wordt naar de waardering voor de politie is deze doorgaans niet erg positief. Uit onderhavig onderzoek, maar ook uit ander onderzoek van het Verwey-Jonker Instituut, komt naar voren dat slachtoffers van (seksueel) geweld niet altijd tevreden zijn over het uiteindelijke resultaat dat het inschakelen van de politie heeft gehad. Toch blijkt in zijn algemeenheid gesproken dat het publiek in de rechtstreekse contacten met de politie juist waardering voor de politie heeft. Ook slachtoffers van geweld blijken over het algemeen zeer tevreden te zijn over de eerste opvang en de persoonlijke bejegening door de politie. Het lijkt erop dat mensen in het denken over de politie negatiever zijn, dan als het om hun concrete ervaring met de politie gaat.

Dit meer algemene negatieve beeld van de politie lijkt samen te hangen met de verwachting van burgers dat de overheid, in de gedaante van de politie, zorg draagt voor de veiligheid en dat veiligheid wordt vergroot door onmiddellijk strafrechtelijk optreden.

Tegelijkertijd is er het besef bij instellingen, beleidsmakers en politie dat de aanpak van geweld niet alleen een taak is van de politie, maar ook van instellingen en personen die op een of andere manier betrokken zijn bij het geweld. Niet alleen de politie, maar ook wijkbewoners, woningbouwcorporaties, scholen, zorg- en hulpverlening, bedrijfsleven en lokale overheid zijn reeds in de praktijk partners in het bevorderen van veiligheid. Om de kwesties van geweld tegen personen over de hele breedte te kunnen aanpakken is een integrale aanpak van belang, waarbij duidelijk wordt dat iedereen een bepaalde rol heeft, ook de burger zelf.

Goede communicatie vanuit de politie over hun taken, verantwoordelijkheden en mogelijkheden naar burgers kan bijdragen aan een positiever beeld van de politie. Als burgers meer duidelijkheid hebben over de rol die zij kunnen spelen, en wanneer melden bij de politie is gewenst, zal dit de doelmatigheid van het politieoptreden ten goede komen.

7.3.2 Verbetering van communicatie en deskundigheidsbevordering over de positie van slachtoffers.

Heldere communicatie over de zin van het melden van geweld naar slachtoffers en maatschappij

Het belang van een goede communicatie tussen burgers en politie speelt op twee niveaus. Ten eerste op het niveau van het primaire proces: het handelen naar aanleiding van een concrete melding van geweld. Zoals we hiervoor beschreven hebben, kunnen de verwachtingen die het slachtoffer heeft van het contact opnemen met de politie van persoon tot persoon sterk variëren. Slachtoffers zijn over het algemeen tevreden over de bejegening door de politie, maar nog al eens ontevreden over het resultaat of effect van de aangifte. Daarom is het van belang om, wanneer een slachtoffer geweld bij de politie meldt, zowel na te vragen wat de melder van het contact opnemen met de politie verwacht, als duidelijk te zijn over wat de politie naar aanleiding van de aangifte doet.

Dit is eveneens belangrijk op een algemener niveau. Ook zonder concrete melding en/of aangifte is het van belang dat er duidelijke communicatie is door de politieorganisatie richting burgers over de eigen taakopvatting, de eigen mogelijkheden en ook beperkingen. We hebben de indruk dat, onder invloed van de politieke en publieke aandacht voor het onderwerp geweld, er onrealistische beelden geschapen worden waaraan de politie niet kan voldoen. Ten gevolge van allerlei publiekscampagnes worden burgers gestimuleerd geweld zo veel mogelijk bij de politie te melden. Daarbij komt nog dat het beeld overheerst dat het de politieorganisatie zelf is die de oproep doet en daarbij de impliciete boodschap geeft dat de politie het allemaal wel zal oplossen. De politie op haar beurt kan niet of slechts ten dele aan die verwachtingen voldoen, wat vervolgens het vertrouwen van burgers in de politie schaadt. Een heldere, op andere partijen afgestemde communicatie is gewenst.

Inzicht in zwaarte beslissing slachtoffers

Er is meer inzicht nodig bij de politie in de zwaarte van de beslissing die slachtoffers van geweld moeten nemen om al of niet contact op te nemen met de politie. Slachtoffers van geweld nemen niet zo snel contact op met de politie. Het is niet alleen zo dat men niet voor onbeduidende voorvallen naar de politie gaat, maar zelfs in het geval van ernstige schending van de integriteit hebben mensen nogal wat drempels te overwinnen. Veel geweld wordt niet gemeld. Het is van belang dat politiefunctionarissen zich realiseren dat het geen lichtvaardig besluit is om contact op te nemen met de politie nadat men slachtoffer is geworden van geweld.

Oppakken signalen kwetsbare groepen

Geweldservaringen van mensen in een kwetsbare positie komen verhoudingsgewijs het minst ter ore van de politie.

Bij kinderen en jongeren die te maken hebben met seksueel geweld blijken angst (voor de dader, voor de reactie van de ouders), maar ook hun afhankelijke positie een belangrijke rol te spelen bij de afweging om te melden bij de politie. Vervolgens is opvallend hoe weinig meldingen vervolgens resulteren in een aangifte. Ten aanzien van etnische minderheidsgroepen geldt dat de kans om slachtoffer van geweld te worden groter is, maar dat de aangiftbereidheid lager is dan bij autochtone slachtoffers. Hier spelen naast onvoldoende beheersing van de taal en beperkte kennis van de Nederlandse samenleving cultuurverschillen een rol. Het is voor politiefunctionarissen van belang te weten dat het aspect 'allochtoon' als zodanig niet per definitie onderscheidend is voor het al dan niet komen tot melding van geweld bij de politie. Meer kennis is nodig over andere aspecten zoals mate van integratie c.q. isolement, taalvaardigheid, nieuwkomer of tweede generatie, verblijfstitel. Al vanaf het moment van een mutatie zou de politie er alert op moeten zijn of het slachtoffer zich in een kwetsbare positie bevindt.

7.3.3 Verbetering optreden politie

Open houding politie

Bij slachtoffers blijkt er sprake van een afwegingsproces om te komen tot melding, waarin belemmerende en bevorderende factoren te onderscheiden zijn. Wanneer een slachtoffer van geweld zich na veel wikken en wegen tot de politie wendt en vervolgens een niet-actieve, soms afwerende houding van de politie aantreft

zonder dat de reden daarvan duidelijk wordt, stuit dat bij het slachtoffer op veel onbegrip. Een actieve, open houding van de politie is derhalve gewenst.

Aandacht voor relatie slachtoffer –dader en voor het interactieve karakter van geweld

De politiefunctionaris die de melding of aangifte opneemt, moet zich bewust zijn van het gegeven dat er vaak sprake is van dubbele gevoelens over de oorzaak van het geweld bij de melder. Enerzijds is er boosheid over het aangedane leed, anderzijds is er sprake van loyaliteitsgevoelens (dader is bijvoorbeeld ook partner). Daarnaast kan er sprake zijn van een gevoelde zorgplicht (bijvoorbeeld van leraren of artsen tegenover de leerling of cliënt), onrust over de eigen rol in de geweldsgebeurtenis (had ik niet beter zus of zo kunnen doen, dan was het misschien niet gebeurd of was het niet zo geëscaleerd), of twijfel aan de eigen professionaliteit.

Optreden van de politie in crisissituaties

Er wordt door slachtoffers een ander optreden van de politie verwacht als sprake is van een crisissituatie (tijdens of vlak na het geweld) dan wanneer het slachtoffer achteraf naar het politiebureau gaat om aangifte doen. Bij artsen en docenten die slachtoffer worden van geweld blijkt het bevorderlijk voor het doen van aangifte als men direct na het geweldsincident op het politiebureau terecht kan of –nog beter- de politie meteen naar de werkplek komt.

Verbetering kwaliteit van het proces-verbaal

De subjectieve beleving van een geweldsgebeurtenis blijkt van groot belang. Een bepaalde geweldsuiting, een bepaald feit (bijvoorbeeld een klap in het gezicht), wordt door de één als ernstiger ervaren dan door de ander. Persoonlijke kenmerken en omstandigheden waaronder het geweld plaatsvindt, bepalen mede de ervaren ernst en latere psychische gevolgen. Het is bijvoorbeeld, zeker in het geval van geweld tegen artsen en leraren, van belang of er al eerdere geweldservaringen zijn geweest waarvan geen melding is gedaan.

Het verdient aanbeveling dat verbalisanten niet alleen de droge feiten noteren, maar in het proces-verbaal ook een beschrijving geven van dit soort omstandigheden waaronder het geweld plaatsvindt.

7.3.4 Beleidsvorming van de politie

Cruciale rol van derden

Derden zijn van groot belang bij het komen tot melding en aangifte. Dit geldt zowel voor getuigen, zoals omstanders, als voor personen uit de omgeving van het slachtoffer die niet bij de geweldsgebeurtenis aanwezig waren. Slachtoffers verwachten een actieve rol van ooggetuigen. De sociale omgeving blijkt in veel gevallen van cruciaal belang te zijn bij de keuze over te gaan tot melding en/of aangifte of niet.

De houding van professionele derden blijkt eveneens van groot belang in het afwegingsproces om te komen tot aangifte. Wanneer de aangiftebereidheid vergroot zou moeten worden, zou de politie, hier derden actiever bij moeten betrekken.

Samenwerking met oog op preventie en politieoptreden als sluitstuk

Het is van belang dat de politie samenwerkt met burgers en instanties, die elk hun verantwoordelijkheid nemen op het gebied van veiligheid. Wanneer directies en besturen van ziekenhuizen en scholen uitvoering geven aan een adequaat veiligheidsbeleid heeft dit een preventief effect op het voorkomen van (escalatie van) geweldsincidenten. Ook het trainen van huisartsen levert resultaat op in de zin van vermindering van geweldsincidenten. Er bestaat bereidheid bij instellingen en organisaties om verantwoordelijkheid te nemen voor de uitvoering van een veiligheidsbeleid, maar zij verwachten dan wel als sluitstuk een snel en pro-actief optreden van de politie.

7.4 Thema's voor vervolgonderzoek

Een van de doelen van het verkennende onderzoek naar redenen van slachtoffers om het geweld al dan niet te melden bij de politie, was om gewenste thema's voor vervolgonderzoek te kunnen onderbouwen. Aansluitend op de drie belangrijkste thema's van dit onderzoek voor de politiepraktijk, geven we drie thema's voor vervolgonderzoek aan: 1. communicatie tussen politie en burgers, 2. politieoptreden en kwetsbare groepen en 3. effecten van beleid.

Communicatie tussen politie en burgers

Zoals in paragraaf 7.3.2 aangegeven, speelt communicatie tussen politie en burgers op twee niveaus: het niveau van het primaire proces en een algemener niveau waarbij geen direct contact is tussen de politie en de burger. Hier speelt beeldvorming over de politie een belangrijke rol. Nader onderzoek lijkt gewenst naar de wijze waarop communicatie tussen de politie en burgers plaatsvindt op de aangegeven twee niveaus. Een overkoepelend thema hierbij zijn de verwachtingen van slachtoffers van het optreden van de politie. Uit het onderzoek naar de opvang van slachtoffers van zedenzaken (Goderie c.s. 2001) komen vier soorten verwachtingen naar voren, namelijk a) een snelle reactie van de politie, hetzij met het oogmerk dat de politie de verdachte zo snel mogelijk zou oppakken en bestraffen, hetzij om herhaling te voorkomen; b) bemiddeling door de politie, waardoor een strafrechtelijk vervolg kan worden voorkomen; c) advies van de politie over welke afweging het slachtoffer het beste zou kunnen maken en d) een luisterend oor, zodat slachtoffers hun hart kunnen luchten, (slachtoffers wensten dan niet directe actie door de politie).

Uit het onderhavige onderzoek komt vooral naar voren dat een snelle reactie van de politie wordt verwacht. Een nader onderzoek naar de verwachtingen van slachtoffers ten aanzien van de politie is onderdeel van een onderzoek naar de communicatie op het primaire procesniveau en het meer algemene niveau van beeldvorming.

Als het gaat om het niveau van het primaire proces kunnen de volgende elementen worden onderzocht in geval het geweld wordt gemeld, of aangifte wordt gedaan:

- Aandacht voor de motieven om het geweld te melden en aandacht voor de zwaarte van de beslissing voor het slachtoffer; in hoeverre heeft de politie aandacht voor het interactieve karakter van het geweld of loyaliteitsgevoelens van het slachtoffer voor de verdachte?
- De bejegening. Op welke wijze wordt het slachtoffer bejegend door de politie tijdens een crisissituatie of als slachtoffer op bureau aangifte komt doen,?
- Informatie overdracht. Krijgt het slachtoffer de juiste informatie, hoe wordt de informatie gegeven?
- Oppakken van signalen van burgers, niet alleen signalen van het slachtoffer, maar ook van getuigen of vertrouwenspersonen van het slachtoffer.
- Opmaken proces-verbaal, welke informatie komt in het proces-verbaal, hoe wordt dit gecommuniceerd naar het slachtoffer of de getuige?
- Aandacht voor terugkoppeling naar melder of aangever van geweld. Uit onderhavig onderzoek komt een gebrek aan terugkoppeling door de politie

naar voren waar slachtoffers ontevreden over zijn. Terugkoppeling lijkt erg belangrijk voor de beeldvorming van de politie; als slachtoffers te horen krijgen wat er is gebeurd met de zaak waar zij aangifte van hebben gedaan, hebben zij er doorgaans vrede mee als de zaak niet opgelost is omdat zij daar dan begrip voor kunnen hebben.

Als het gaat om het algemene niveau, gaat het om de elementen:

- Verwachtingen van burgers, welke verwachtingen hebben burgers van de politie en waar zijn deze verwachtingen op gebaseerd?
- Invloed van de plaatselijke en landelijke media, welk beeld wordt in de media neergezet van de politie en wordt het melden van geweld gestimuleerd?
- Politie voorlichting; welke informatie wordt door de politie naar buiten gebracht?
- Aandacht voor derden, zoals professionals die betrokken zijn bij geweldslachtoffers. Uit onderhavig onderzoek en eerder onderzoek (De Savornin Lohman, Goderie, Nieborg e.a., 1998; Goderie e.a., 2001) komt de invloedrijke rol van derden op het doen van melding naar voren. De opstelling van getuigen en hulpbieders uit de directe omgeving (mobiele telefoon pakken, aanbieden mee te gaan naar het politiebureau) blijken faciliterend om te melden. Soms is het een belemmerende factor, bijvoorbeeld collega's die melding ontraden, of (schoon)familie die dreigt met uitsluiting. Soms kan de opstelling van derden een deëscalerend effect hebben (verkeer). Deze derden lijken van belang in de communicatie tussen politie en burgers.
- De rol van registratie, en het maatschappelijk belang van registratie. Hierbij speelt de wijze waarop cijfers naar buiten worden gebracht een rol.

Voor een aantal deelterreinen van geweld zou via bronnenonderzoek, vragenlijsten en diepte-interviews met sleutelfiguren het communicatieproces kunnen worden onderzocht. Doel is te achterhalen hoe de communicatie tussen politie en burgers verbeterd kan worden. Daarbij kan worden gezocht naar een aantal best practices die kunnen worden beschreven. Hierbij kan worden gedacht aan zedenzaken, waar wordt gewerkt via de procedure dat bij melding van seksueel geweld eerst een informatiegesprek plaatsvindt en het slachtoffer tijd heeft om te bedenken of zij of hij aangifte wil doen. Deze gang van zaken blijkt in belangrijke mate bij te dragen aan het voor het slachtoffer op acceptabele wijze bijstellen van verwachtingen over het doen van aangifte.

Politieoptreden en kwetsbare groepen

Uit het onderhavige onderzoek komt aandacht voor kwetsbare groepen naar voren als een belangrijk onderzoeksthema, waarbij gedacht kan worden aan jongeren of allochtone groepen. Uit onderzoek naar slachtofferhulp aan allochtonen bleek dat de aangiftebereidheid onder allochtone slachtoffers van mishandeling veel minder is dan onder autochtone slachtoffers. Een geringere aangiftebereidheid komt voort uit praktische drempels zoals taalproblemen, gebrek aan informatie en het bezit van een afhankelijke verblijfsvergunning, maar ook gevoelsmatige belemmeringen spelen een rol, zoals angst voor represailles of angst voor stigmatisering door de gemeenschap of een negatief beeld van de politie (Lempers e.a., 1998). In onderhavig onderzoek zijn alleen de beweegredenen van allochtone slachtoffers van partnergeweld onderzocht. Slechts een klein aantal allochtone slachtoffers, migrantenvrouwen die in het kader van gezinshereniging naar Nederland kwamen en geconfronteerd worden met een typische stadsproblematiek, zijn bevraagd. De hiervoor genoemde elementen die een rol spelen in de aangiftebereidheid van allochtone vrouwen worden door het onderhavige onderzoek bevestigd; het isolement waarin deze vrouwen leefden, en de angst voor represailles door de partner of de gemeenschap hadden een negatieve invloed op de aangiftebereidheid, evenals het negatieve beeld van de politie. Dit kan voortkomen uit negatieve ervaringen met de vreemdelingenpolitie of door ervaringen in het land van herkomst. Bij illegale vrouwen met een onzekere verblijfsstatus bestaat er angst voor uitzetting door de politie. Overigens blijken de geïnterviewde slachtoffers van partnergeweld die terechtkwamen bij de politie, doorgaans positief over het optreden van de politie.

Alle burgers verdienen dezelfde bescherming door de overheid tegen geweld. Het zou kunnen zijn dat allochtone slachtoffers minder bescherming krijgen omdat de politie minder op de hoogte is van het geweld dat daar plaatsvindt. Leven in een onveilige omgeving verhoogt de kans dat het geweld zich uitbreidt. Denk bijvoorbeeld aan partnergeweld, waarbij kinderen als getuige van geweld meer kans hebben later zelf geweld te plegen of slachtoffer te worden van geweld. Nader onderzoek is gewenst naar de factoren die een rol spelen in het afwegingsproces van verschillende allochtone groepen om het geweld bij de politie te melden. Hierbij dient aandacht te worden besteed aan enerzijds de beeldvorming ten aanzien van de politie bij allochtonen en anderzijds de waardering van het feitelijk optreden van de politie (aandacht voor tolk, apart gesprek met de vrouw,

samenwerking met hulpverlening). De context van de grootstedelijke situatie dient hierbij in ogenschouw te worden genomen. Naast verschillende allochtone groepen zou dit eveneens voor minimaal twee verschillende deelgebieden van geweld moeten worden onderzocht, bijvoorbeeld partnergeweld en geweld op straat of geweld op school.

Bij het onderzoek onder allochtone vrouwen dient te worden gedifferentieerd naar bijvoorbeeld migrantenvrouwen, allochtone vrouwen van de tweede en derde generatie, vluchtelingenvrouwen en illegalen. Bij beide hoofdgroepen dient nader te worden onderzocht of de mate van isolement en de mate waarin een relatie hiërarchisch is, van invloed zijn op de aangiftebereidheid. Ook dient te worden onderzocht wat het omslagpunt is om tot melding over te gaan (bijvoorbeeld zeer ernstig geweld waarbij angst leeft voor escalatie met de dood als gevolg, angst voor ontvoering kinderen).

Onderzoek onder allochtone slachtoffers kan lastig zijn, bijvoorbeeld door taalproblemen bij bepaalde groepen of ontoegankelijkheid van bepaalde gemeenschappen. Dit vergt extra aandacht in het zoeken naar respondenten. De resultaten van dit verkennende onderzoek kunnen worden gebruikt om semi-gestructureerde vragenlijsten op te stellen en daarmee de respondenten te bevragen. Daarnaast lijken diepte-interviews met sleutelfiguren en/of groepsinterviews van belang om door te vragen op de verbanden tussen beweegredenen en context waarin het geweld plaatsvindt.

Effecten van beleid

Uit dit verkennende onderzoek blijkt de aanwezigheid van een beleid van groot belang. Onderdeel van het beleid is samenwerking met andere partners die betrokken zijn bij de problematiek van geweld. Het gaat om een samenspel tussen de verantwoordelijkheid van de burger voor zijn of haar eigen veiligheid, de voorwaardenscheppende rol van maatschappelijke instellingen of beroepsorganisaties en de rechtshandhavende taak van de politie.

Uit de literatuurscan ten aanzien van geweld tegen beroepsbeoefenaren in (semi-)publieke instellingen valt op dat er weinig aandacht is voor preventieve maatregelen in huisartsenpraktijken en ziekenhuizen in vergelijking met het onderwijs. Er blijkt bovendien nauwelijks sprake te zijn van opvang voor artsen die met geweld door cliënten worden geconfronteerd. Dit verkennende onderzoek geeft aan dat preventieve maatregelen effectief zijn in het terugdringen van geweld, in elk geval als het gaat om geweld tegen leerkrachten. Eenduidig

optreden van leerkrachten ten opzichte van leerlingen, zichtbare fysieke maatregelen en protocollen, deskundigheidsbevordering op het gebied van communicatie in een multiculturele samenleving, het betrekken van ouders bij de school en het in voorkomende gevallen tijdig (kunnen) inschakelen van de politie als sluitstuk, dragen bij aan het voorkomen van geweld. Uit het onderzoek naar partnergeweld komt naar voren dat een beleid van de politie in samenwerking met instanties betrokken bij vrouwenmishandeling, de aangiftebereidheid van vrouwen verhoogt. Uitgangspunt van de nieuwe aanpak van de politie is eveneens dat hierdoor herhaling van geweld wordt voorkomen en dat deze eraan bijdraagt dat de politie minder vaak naar eenzelfde adres hoeft te gaan wegens een geweldsmelding. Nader onderzocht zou kunnen worden of de aanwezigheid van een beleid ook de efficiëntie van het politieoptreden verhoogt, bijvoorbeeld omdat er minder vaak hoeft te worden opgetreden. Het moet dan gaan om beleid in brede zin, waarbij afstemming is tussen verschillende instellingen die betrokken zijn bij de geweldsproblematiek. Hierbij dient de vraag aan de orde te komen welke rol ondersteuningsorganisaties, beroepsorganisaties en maatschappelijke instellingen in primaire en secundaire preventie kunnen spelen. Dit kan worden onderzocht door bronnenonderzoek, semi-gestructureerde interviews en diepte-interviews. Hierbij moet een vergelijking plaatsvinden tussen districten met een beleid en zonder beleid voor verschillende deelgebieden van geweld.

Literatuur

- ABOP/NGL (1995). *Over geweld gesproken. Praktische adviezen voor een veilige school.*
- Artz, K. (2002). Meldpunt Agressief Verkeersgedrag. In: *APB*, jrg 151, juni 2002, nr. 11.
- Barlingen, M., Overbeeke R. van & 't Hoff, C. van (1997). *Veilig op de basisschool?* Amsterdam: Gemeente Amsterdam, Dienst SEC.
- Beke, B.M.W.A., Haan, W.J.M. de & Terlouw G.J. (1999). *Geweld: gemeld en geteld.* Den Haag: WODC.
- Beke B.M.W.A., Haan, W.J.M. de & Terlouw, G.J. (2001). *Geweld op straat, daders, slachtoffers en getuigen over 'geweld op straat'.* Onderzoeksnotities 2001/17. Den Haag: WODC.
- Bookelman G., Loef, C.& Postma, F. (2000). *Verkeersgeweld in Amsterdam, feiten en achtergronden.* Amsterdam: Coördinatiepunt agressie en geweld.
- Dijk, E. van & Frielink, S. (1998). *Veiligheid op scholen in Amsterdam-Oost.* Amsterdam: Amsterdams Samenwerkingsverband Veiligheid op School (ASVOS).
- Dijk, E. van & Frielink, S. (1998). *Veiligheid op scholen in Amsterdam-West.* Amsterdam: Amsterdams Samenwerkingsverband Veiligheid op School (ASVOS).

Dijk E. van (1999). *Veiligheid op scholen in Amsterdam-Zuid*. Amsterdam: Amsterdams Samenwerkingsverband Veiligheid op School (ASVOS).

Dijk T. van e.a.(1997). *Huiselijk geweld*. Den Haag: Ministerie van Justitie.

Dümig, A. en J.J.M. van Dijk (1975) Acties en reacties van geweldsslachtoffers; enige uitkomsten van een victimologisch onderzoek In: *Tijdschrift voor Criminologie* jrg. 17, nr. 2, pp. 63-73.

Engelhard, B.J.M. e.a. (2001) Criminaliteit en opsporing In: Huls, F.W.M. (red.) (2001) *Criminaliteit en rechtshandhaving 2000* Den Haag: WODC.

Geweld in de praktijk van de arts. In *LAD-ledenbulletin*, jrg. 1998, nr.6, p.8-9).

Geweld op straat. Kabinetsnotitie. Den Haag, 1998.

Goderie, M.J.H., Verkuyl, L. & Overgaag, A.M. (2001), *Juridische opvang slachtoffers seksueel geweld. Het project in Rotterdam-Rijnmond*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Goderie M.J.H. e.a. (2002). *Juridische opvang slachtoffers seksueel geweld*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Huys, H.W.J.M. (2001) Slachtoffers van criminaliteit In: Huls, F.W.M. (red.) (2001) *Criminaliteit en rechtshandhaving 2000* Den Haag: WODC.

Kan, J. van, Versteegh, P. & Meesters, P. (1999). *Zinloos geweld beter bekeken. Een probleeminventarisatie van de aard en omvang van zinloos geweld in de regio Haaglanden*. Den Haag: Politie Haaglanden.

KNMG-consult, Arts en politie (2000). Utrecht: KNMG.

Lankheet, M. (1997). *Inventarisatieonderzoek Veiligheid op School*. Nijmegen: gemeente Nijmegen, Dienst educatie en welzijn.

Lünnemann, K.D. en A. Overgaag (2003). *De pleger het huis uit. Knelpunten bij crisisinterventie en juridische mogelijkheden tot uithuisplaatsing van plegers van geweld buitenshuis*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Melief, W. e.a. (2000). *Services available in the Netherlands for young persons who have experienced sexual abuse and sexual violence*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Middelhoven L.M. & Driessen F.M.H.M. (2001). *Geweld tegen werknemers in de semi-openbare ruimte*. Een onderzoek in opdracht van Het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en van het Ministerie van Justitie. Utrecht: Bureau Driessen, Sociaal Wetenschappelijk Onderzoek.

Mooij, T.J. (1994). *Leerling-geweld in het voortgezet onderwijs. Sociale binding van scholieren*. Nijmegen: ITS.

Mooij, T.J. (2001). *Veilige scholen en (pro)sociaal gedrag. Evaluatie van de campagne 'De veilige school' in het voortgezet onderwijs*. Nijmegen: ITS / KU Nijmegen.

Prins, J.B.A. (2001). *De nieuwe JOB-norm*. Rapport ODIN. Amsterdam: Jongeren Organisatie Beroepsonderwijs.

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkelingen (1998). *Verantwoordelijkheid en perspectief. Geweld in relatie tot waarden en normen*. Advies 6. Den Haag: RMO.

Rappard, M. van (1988). *Tot hier en niet verder, verzet van mishandelde vrouwen*. Baarn: Ambo.

Römkes, R. (1989). *Geweld tegen vrouwen in heteroseksuele relaties . Een landelijk onderzoek naar de omvang , de aard, de gevolgen en de achtergronden*. Amsterdam: Stichting tot wetenschappelijk Onderzoek bij de Universiteit van Amsterdam omtrent Seksualiteit en Geweld.

Römkes, R. (1992). *Gewoon geweld? omvang, aard, gevolgen en achtergronden van geweld tegen vrouwen in heteroseksuele relaties*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger.

Savornin Lohman, J de, Goderie, M.J.H., Nieborg, S.M.A. e.a. (1998). *Het functioneren van het klachtvereiste in de zedelijkheidswetgeving, Deelrapportage IV Bescherming, bepaling en beperking. De optiek van de klachtgerechtigden ten aanzien van het klachtvereiste in de zedelijkheidswetgeving*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Savornin Lohman, J de e.a. (1995). *Betere en adequate bescherming door de nieuwe zedelijkheidswetgeving?* Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Spapens, A.C, Hoogeveen, C.E. & Pardoel, C.A.M. (2001). *De reactie van de politie op huiselijk geweld: stand van zaken*. Tilburg: IVA.

- Teunissen, F., Loo, P. van der & Hesseling, D. (2000). Samen naar een veilige school. Meer openheid en integrale aanpak een vereiste. In: *Idee*, mei 2000, p 28-29.
- Tulder F.P. (2001) De strafrechtsketen in samenhang In: Huls, F.W.M. (red.) (2001) *Criminaliteit en rechtshandhaving 2000* Den Haag: WODC pp. 221-248.
- Uitvoeringsconsortium Projectbureau Politiemonitor (juni 2001), *Politiemonitor Bevolking 2001*, Hilversum: Intomart.
- Venne, L. van de & Gijtenbeek, J. (1998). *Convenanten Veilige School: totstandkoming, inhoud en functioneren van convenanten in het kader van integraal veiligheidsbeleid*. Amsterdam: SCO-rapport 533.
- Visser, J. (2001). 'Agressie in het voortgezet onderwijs' een onderzoek naar ervaringen van docenten. S.L.: KPC groep.
- Voortgangsnotitie Geweld op straat* (1999). Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Wöstmann, M. (1988). *Politieoptreden bij vrouwenmishandeling*. Lochem: Van den Brink & Co.
- Zandbergen, J.G.A. & Hauber, A. (1992). Geweld in pedagogische relaties. In *Justitiële Verkenningen* 18, nr.1, pp. 86-97.
- Zoomer, O.J. (1990). *Vrouwenmishandeling; politiewerk. Een onderzoek naar het politieoptreden bij vrouwenmishandeling en 'relatieproblemen'*. Arnhem: Gouda Quint.